

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

PROBACE V EVROPĚ

Autoři:

Jack Derks

Anton van Kalmthout

Andy Stelman

Thomas Gilly

Hartmut Wegener

Christoph Koss

Překlad: I.T.C. Jan Žižka

Tento text nemá charakter oficiálního překladu, neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2002

Vybráno a přeloženo z anglického originálu Probation and Probation Service: A European Perspective, Edited by Anton M. van Kalmthout & Jack T.M. Derks. Published by Wolf Legal Publishers (WLP) in close cooperation with the Global Law Association, November 2000, The Netherlands, ISBN: 90-5850-008-X.

ISBN 80-7338-007-2

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Úvod

Institut pro kriminologii a sociální prevenci již řadu let svou výzkumnou a publikační činností podporuje ideu probační práce s pachateli trestných činů. Poté, co byla zákonem č. 257/2000 Sb. s účinností od 1. ledna 2001 zřízena v České republice Probační a mediační služba a několika novelizacemi trestního zákona byl zakotven institut probačního dohledu, je žádoucí poskytnout odborné veřejnosti co nejvíce informací a podnětů, které by přispěly k dalšímu rozvoji probační a mediační práce v ČR.

Inspirativním zdrojem poznatků o právním a organizačním uspořádání probační služby v různých evropských zemích, a metodách probační a mediační práce v jednotlivých procesních stádiích, o jejím financování i o praktických zkušenostech, je publikace „Probation and Probation Services (A European Perspective)“, připravená z iniciativy a péčí mezinárodní organizace Conférence Permanente Européenne de la Probation (CEP). Uvedená publikace je souborem jednotlivých národních studií a její celkovou redakci a odborně kvalifikované komparativní zhodnocení stavu probace v Evropě provedli prof. Anton M. van Kalmthout z univerzity v Tilburgu a ředitel výzkumného projektu Jack T. M. Derks. Připomeňme, že na zpracování národní studie za ČR se podíleli vedle pracovníků IKSP též Mgr. Pavel Štern, nynější ředitel Probační a mediační služby a Mgr. Lenka Ouředníčková a Mgr. Dagmar Doubravová, představitelky Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici.

V posledních desetiletích se v Evropě začaly široce používat různé alternativní sankce nespojené s odnětím svobody a nové formy odklonů v trestním řízení. V českém trestním právu můžeme odkázat např. na možnost upuštění od potrestání po stanovení dohledu dle § 26 tr.zák., na trest obecně prospěšných prací dle § 45 tr.zák., na podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem dle § 60 a) tr.zák., na možnost vyslovit dohled nad odsouzeným, který je podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody dle § 63 tr.zák. či na možnost ukončení trestního řízení narovnáním dle § 309-314 tr. řádu.

Účinná aplikace těchto právních institutů je z velké části podmíněna řádně fungující (a náležitě odborně a personálně vybavenou) probační službou. Na podporu tohoto tvrzení je v uvedené publikaci sneseno mnoho přesvědčivých argumentů.

Je zde také podán přehled o právní úpravě trestů a jiných opatření, které mají vztah k probační činnosti v jednotlivých zemích, což může poskytnout podněty pro začlenění některých nových forem trestání a zacházení s pachateli i do českých trestních kodexů.

IKSP vydává ve své ediční řadě Prameny v českém překladu vybrané partie uvedené publikace Probation and Probation Services, s laskavým svolením editorů i jednotlivých autorů; do výběru byla zahrnuta shrnující komparativní studie o probačních systémech v evropských zemích a studie o probační službě v Německu, Rakousku, Francii a Anglii.

JUDr. Zdeněk Karabec, CSc.

Obsah

Kapitola 1: Různorodost evropských systémů probačních služeb 9

Historický vývoj	10
Raná pomoc vězňům.....	11
Dobrovolníci a profesionálové ve sféře probačních služeb.....	11
Veřejná pravidla a struktury zahrnující soukromé organizace pro výkon veřejných úkolů	13
Poslání	14
Stěžejní úlohy	15
Zásady a etika probační práce	16
Dospělí a mladiství pachatelé	16
Oběti trestného činu.....	17
Nebezpeční pachatelé a mladiství jako zvláštní cílové skupiny.....	17
Prevence kriminality	18
Z vězení do společnosti	18
Legislativní základ evropské probace	19
Probační činnosti	20
Alternativní tresty a opatření	21
Tresty a opatření ve fázi přípravného řízení.....	23
Další formy trestů, opatření a ukončení trestního řízení	23
Kategorie úloh probace.....	24
Zprávy	24
Vymáhání trestů a opatření	24
Poradenské služby, pomoc a podpora	25
Mediace (zprostředkování).....	25
Péče po propuštění z výkonu trestu.....	26
Organizace systémů probačních služeb	26
Centrálně organizované veřejné probační služby.....	27
Decentralizované probační služby: model Spojeného království.....	28
Systémy soukromých probačních služeb.....	28
Smíšené modely.....	29
Některé organizační detaily	29
Velikost oddělení nebo pracovních skupin a množství případů	30
Finance.....	30
Rozpočet na probaci versus rozpočet na vězeňské instituce	31
Audit	31
Rozpočtová problematika	31
Záznam a hodnocení	32
Názory klientů a podpora ze strany společnosti	32
Práva probačních klientů	34
Přítomnost a budoucnost: moderní multifunkční probační služby plně oprávněné a vybavené k výkonu rozličných druhů trestů	35

Kapitola 2: Anglie a Wales	37
I. Historický vývoj systému probačních služeb.....	38
II. Legislativní základ a poslání.....	40
Prevence kriminality	41
III. Organizace probační služby	42
Schéma organizace	44
IV. Probační práce v různých fázích trestního řízení.....	44
FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ	45
PROCESNÍ FÁZE	46
POROZSUDKOVÁ FÁZE.....	48
Práce s pachateli ve výkonu trestu odnětí svobody	49
V. Finance, účetnictví, záznamové systémy a hodnotící postupy, názory spotřebitelů	51
Záznamové systémy a hodnotící postupy	51
Názory spotřebitelů.....	52
VI. Práva probačních klientů.....	52
VII. Nové trendy.....	53
Elektronické sledování	54
Léčení drogové závislosti a testování.....	54
Program modernizace	55
VIII. Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla, e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace	56
PŘÍLOHA 1: Trestní statistiky	58
Kapitola 3: Francie.....	60
I. Historický vývoj systému probačních služeb.....	61
II. Právní základ a poslání	64
Obecně	64
Systém trestů.....	64
Pachatelé a trestné činy	65
Cíle SPIP (Vězeňské rehabilitační a probační služby).....	66
Prevence kriminality	67
III. Organizace probační služby	68
Dynamika sítí probační služby: kompetence, pravomoci a rozhodné orgány.....	68
Organizace a práce Služby na ochranu mladistvých (Youth Protection Service).....	68
Reformovaná organizace	69
Množství případů.....	69
Počet zaměstnanců	70
Organizační schéma Vězeňské správy	70
Organizační schéma Vězeňské rehabilitační a probační služby (SPIP)	71
Odborné školení.....	71
Veřejná zdravotní služba	71
Sociální služby a dobrovolnický sektor.....	72
Struktura prevence kriminality a místní justice.....	72
Nová prevence	72
Místní justice	72
IV. Probační práce v různých fázích soudního procesu	73
Trestně právní proces.....	73

Soudy vynášející rozsudky	74
FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ	74
Používaný systém a práce probační služby	75
PROCESNÍ FÁZE	77
POROZSUDKOVÁ FÁZE.....	78
Amnestie	79
Prominutí	80
V. Finance, účetnictví, záznamové systémy a hodnotící postupy, společenská podpora a názory klientů.....	80
Rozpočet Vězeňské správy a justice.....	80
Účetní systém	81
Záznam a hodnocení	82
Podpora společnosti a názory klientů	82
VI. Práva probačních klientů.....	83
Praktické důsledky základního práva na rehabilitaci	83
VII. Nové trendy.....	84
VIII. Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla,e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace	85
PŘÍLOHA 1	87
Kapitola 4: Německo.....	90
I. Historický vývoj systému probačních služeb	91
II. Právní základ a poslání	92
Probační služby a dohled.....	92
Soudní podpora	92
Sociální práce v trestních zařízeních.....	93
III. Organizace probačních služeb	94
Organizace	94
Personál a kvalifikace	96
Pracovní a provozní dohled	96
Spolupráce	97
IV. Probační práce v různých fázích trestního řízení.....	97
Obecně	97
FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ	98
Mladiství.....	98
Mediace (zprostředkování) mezi obětí a pachatelem.....	98
Soudní podpora (CCP, článek 160, odstavec 3 a článek 463d)	99
PROCESNÍ FÁZE	100
POROZSUDKOVÁ FÁZE.....	100
Sociální práce v trestních zařízeních.....	101
Veřejně prospěšné práce.....	102
V. Finance a účetnictví	103
Obecný kontext.....	103
Rozpočet	103
Účetnictví.....	103
VI. Práva probačních klientů.....	104
VII. Nové trendy.....	105
VIII. Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla,e-mailové adresy, webové stránky	

a relevantní publikace	106
PŘÍLOHA 1: Trestní statistiky	108

Kapitola 5: Rakousko 111

I. Historický vývoj systému probačních služeb.....	112
Počátky probačních služeb v Rakousku	112
Chronologický vývoj	112
Soukromý nebo státní systém?	113
Profesionální nebo dobrovolnický?	113
Centralizovaný nebo decentralizovaný?.....	113
II. Legislativní základ a poslání.....	114
Legislativní základ.....	114
Poslání	115
III. Organizace probačních služeb	116
Struktura VBSA.....	117
Organizační schéma.....	118
Oddělení probační práce, BWH.....	118
Oddělení zprostředkování v trestních záležitostech, ATA	119
Oddělení péče po propuštění z výkonu trestu, HEH	119
Oddělení probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění, WKE	120
IV. Probační práce v různých fázích trestního řízení.....	121
Obecně	121
Probační práce	121
Mediace v trestních záležitostech, ATA.....	122
Další alternativní opatření	123
FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ	123
FÁZE PROCESNÍ.....	126
Úlohy a cíle probační práce	126
POROZSUDKOVÁ FÁZE.....	127
Probační práce po podmíněném propuštění z vazby („bedingte Entlassung“).....	127
Služby péče po propuštění z výkonu trestu	127
V. Finance, účetnictví, záznamový systém a procesy hodnocení	129
Účetnictví.....	131
Budoucí vývoj.....	131
Záznamový systém	131
VI. Práva probačních klientů.....	132
Práva klientů péče po propuštění z výkonu trestu a klientů probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění	132
Probační práce a mediace	132
VII. Nové trendy.....	133
Úlohy státního sektoru vykonávané sektorem soukromým.....	133
Profesionalizace sociální práce.....	134
Další vývoj alternativních opatření v rakouském trestním právu.....	134
Funkce vyrovnání (Clearing function)	134
Nové cílové skupiny a orientace na oběť	135
Smluvní dohody mezi státními a soukromými poskytovateli sociální práce	136
VIII. Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla, e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace	136

PŘÍLOHA 1: Trestní statistika 138

Kapitola 1

Různorodost evropských systémů probačních služeb

Jack Derks & Anton van Kalmthout

Různorodost evropských systémů probačních služeb

Evropská různorodost se obecně považuje za jeden z největších půvabů života v této části světa. Lingvistické, společenské, náboženské, kulturní a politické rozdíly mezi evropskými státy určují způsob, jímž se národní a náboženské komunity projevují a způsob, jímž je životu v jednotlivých zemích dán jeho charakter. Není tedy překvapením, že historický vývoj i současná forma probace v rámci Evropy jsou rovněž velice rozmanité.

Historický vývoj

Abychom dosáhli úplného srovnávacího popisu systémů probačních služeb¹ v Evropě je třeba analyzovat rozmanité dějiny vzniku, rozmachu a v některých případech i dočasného úpadku soudních a zdravotnických institucí a institucí sociálního zabezpečení na pozadí politických systémů, v nichž se vyvíjely.

Během přezkoumání současné vývojové fáze systémů probačních služeb a způsobu, jímž se do této fáze dostaly, je pozoruhodné sledovat, do jaké míry je vývoj probace (a jeho kritické momenty) ovlivňován a ovládán obecným společenským rozvojem evropských států a jurisdikcí. V některých případech (např. Švýcarsko, Německo a Belgie) nelze zanedbat ani vlivy na regionální úrovni. Ačkoli lze rozlišovat skupiny států nebo státy s podobným vývojem probace (např. bývalé komunistické státy, latinské evropské státy, skupina států s jurisdikcí římského práva a skupina s tradicemi zvykového práva), uvnitř těchto skupin existují velké rozdíly, a bylo by proto velice nerozumné pokoušet se o jejich spravedlivý a vyčerpávající popis jako celku.

Aby bylo možné na úvod tohoto svazku podat zestručněný přehled, bude lepší popsat současný stav podmíněného prominutí trestu (probace) z hlediska následujících čtyř vývojových linií: a) obecný trend přechodu od soukromé k veřejné organizaci probace; b) růst, úpadek a oživení významu dobrovolnické práce a rozvoje profesionální práce v rámci probace; c) slábnoucí důraz na poskytování pomoci vězňům a rostoucí důraz na dohled a kontrolu pachatelů a d) rozvoj a význam alternativních trestů a rostoucí úloha probačních služeb jako orgánů pověřených výkonem alternativních trestů. Kromě těchto specifických změn lze rozlišit jeden obecnější trend – trend přechodu k jednotnější a jednodušší podobě výkonných organizací v oblasti práva, v níž co nejvíce srovnatelných úloh a funkcí vykonává jedna hlavní organizace.

Na pozadí těchto čtyř vývojových linií měla obecná reforma klasického trestního práva na oblast probace silný vliv. Začátkem 20.století uplatnilo po celé Evropě „moderní hnutí“ v trestním právu svůj revoluční vliv na způsob, kterým společnost jedná s pachateli trestných činů, zločinci, delikventy a vězni. Rozhodující změnou byl odklon od hlediska pocházejícího ze středověku, v němž se trestní právo soustředilo především na trestný čin a ne na pachatele trestného činu, a v němž klíčové koncepty představovala odvetná a zstrašovací opatření. Trestní právo bylo čím dál více individualizováno a věnovalo více pozornosti rehabilitaci a opětovnému zařazení pachatelů trestné činnosti do společnosti, jakož i preventivním opatřením

¹ V tomto svazku se pojetí „podmíněného prominutí trestu“ používá jako v sociologii nazývaný „koncept zcitlivění“: poněkud široký či otevřený koncept, jež nabývá významu v kontextu, v němž je použitý. Zde probace znamená všechny probační aktivity v oblasti trestního práva (písemné výsledky sociálního průzkumu, počáteční intervenční práce, činnosti v oblasti komunálních trestů a opatření, činnosti ve vězeňských zařízeních, dohled, probace jako postih, činnosti zaměřené na prevenci kriminality, atd.)

zaměřeným na jednotlivé pachatele. Tento významný proces, jež měl vlastní podoby ve státech po celé Evropě, otevřel cestu rozvoji moderního trestního systému, v němž se začaly uplatňovat a rozvíjet probační služby a další formy alternativních trestů. Strnulost klasického vězeňského systému (tj. penitenciárních institucí) a skutečnost, že nová hlediska směřovala stejným směrem (pokud se z nich dokonce nevyvinula) jako hlediska v oblasti probace, se odrazily v rostoucí úloze této oblasti při uplatňování těchto moderních opatření, a ve změně statutu probačních služeb z pomocných orgánů na orgány zaměřené na dohled nad pachateli a odsouzenými zločinci a orgány zodpovědné za vymáhání a organizaci trestních postihů.

Raná pomoc vězňům

V některých zemích základní formy probace existovaly nebo byly poprvé vyvinuty již v 19. století. Zvláštní postavení má v této souvislosti Skandinávie. Například v Dánsku pomáhaly soukromé organizace propuštěným vězňům již přibližně od roku 1850, a již v roce 1905 byla probační práce vykonávána s vězni propuštěnými se zvláštní podmínkou. V roce 1870 (kdy bylo Finsko ještě součástí Ruské říše) pracovaly ve Finsku ve věznicích soukromé organizace financované křesťanskými charitami, jež posílaly do věznic dobrovolníky, kteří pomáhali vězňům přiměřeným způsobem přežít trest a pokoušeli se „vyléčit“ propuštěné trestance pomocí náboženské výuky a výchovy. V Anglii lze datovat počátek probačních služeb do roku 1876, kdy dar Umírněné společnosti církve anglické (CETS Church of England Temperance Society) vedl ke jmenování řady „misionářů policejních soudů“, jejichž úkolem bylo odvrátit trestance od závislosti na alkoholu tím, že jim byla poskytnuta práce a ubytování, čímž tito pracovníci fungovali jako „misionáři ve vlastní zemi“. V Norsku byla v prvních desetiletích 19. století vytvořena státní komise, jejíž cílem bylo učinit první kroky k vytvoření probačních činností; výsledkem bylo založení soukromých organizací působících v oblasti probačních služeb již kolem poloviny 19. století.

Brzy nato se však probačními aktivitami začaly zabývat též jihoevropské státy. Již v 19. století pomáhali ve Švýcarsku křesťanské charity propuštěným vězňům a první organizace zaměřená na probační služby v Nizozemí je datována do roku 1823. Ve Francii druhé poloviny 19. století byla práce s trestanci před i po uvěznění jako jediným organizacím svěřena „klubům“ a „společnostem“ s křesťanským charitativním původem; již v roce 1885 se tyto organizace osamostatnily a prostřednictvím vládního zákona získaly přístup ke státním financím.

Dobrovolníci a profesionálové ve sféře probačních služeb

V současné době se probačními službami obecně v Evropě zabývají dobrovolníci i profesionálové. Probační činnost byla většinou zahájena aktivitami dobrovolníků a charitativních organizací, jež postupně a částečně nahradili profesionálové, organizace financované státem a výkonné státní organizace. Tradice, pozadí a filosofie dobrovolnických prací sehrály klíčovou roli během formování současných systémů probační činnosti v Evropě; tyto faktory stále více přispívají k rozvoji této oblasti, k práci samotné i jejímu poslání. Je zajímavé, že v některých státech (např. Belgie a Spojené království) došlo k přechodu od dobrovolnické k profesionální práci v historii probačních služeb velice brzy.

Pouze ve velice malém počtu států je buď mizivá nebo velmi slabá tradice dobrovolnických prací a probační služby vykonávali vždy placení pracovníci. Příkladem (o němž se dále pojednává v tomto svazku) je Česká republika, kde v 70. letech „sociální kurátoři“ zaměstnávaní Ministerstvem práce a sociálních věcí začali vykonávat činnosti

podobné probačním pracím; zároveň začali druh probačních prací vykonávat i sociální pracovníci vězeňské služby.

Obecně byly však veřejné probační služby po dlouhou dobu doménou jednotlivých dobrovolníků a dobrovolníků z charitativních organizací. V této souvislosti neexistují žádné rozdíly mezi severem a jihem či východem a západem Evropy. Ještě v roce 1961 mělo Rakousko pouze jednoho profesionálního (tj. placeného) pracovníka v probačních službách, a první rakouský Zákon o podmíněném prominutí trestu (pro mladistvé), jež byl v tom roce schválen a vydán, neotevřel možnosti pro placené pracovníky a zmiňoval pouze dobrovolné pracovníky. Zapojení pouze dobrovolníků se samozřejmě velice brzy ukázalo jako nedostatečné a přimělo Rakousko vydat se novým směrem; nicméně je důležité, že tento zákon byl přijat až ve druhé polovině 20. století.

Směrem dále na západ se otevírá podobný obrázek. Přestože v Holandsku začaly probační práce vykonávat nedobrovolníci velice záhy (1910), zodpovídala vždy za velkou část veškerých prací vykonávaných v celé oblasti holandského systému probačních služeb Armáda spásy. Ještě dále na západ – Irsko- kde jsou probační práce staré téměř jako stát sám – mělo své první placené pracovníky již někdy mezi lety 1940 a 1950.

Směrem na sever v Dánsku byly výsledkem dlouhé tradice dobrovolnických prací nezbytné podmínky pro intenzivní zapojení dobrovolníků do probačních služeb. V Norsku byly probační služby doménou dobrovolníků až do roku 1980. Ve Švédsku byly probační práce vždy realizovány v úzké spolupráci s dobrovolníky z církevních organizací a zájmových organizací (např. sportovních asociací).

Jižní Evropa nabízí podobný obrázek: v Itálii v této oblasti stále dominuje stará a vysoce respektovaná církevní a komunistická dobrovolnická infrastruktura; probační služby pro mladistvé vykonávali dosti brzy placení pracovníci, probace dospělých následovala až v roce 1975. Podobnou situaci nabízí i Portugalsko, kde se oblastí probačních prací již dlouho zabývá dobrovolnický sektor, přestože od roku 1956 se v této oblasti významně projevuje vliv státu. Rovněž ve Španělsku, kde je vývoj probačních služeb na nejnižší úrovni v západní Evropě, hrají dobrovolní pracovníci klíčovou úlohu v určitých projektech probačních služeb.

Směrem do středu Evropy, v Německu 19. století byl systém probačních prací ryze dobrovolnickou oblastí, a přestože se první náznaky profesionalizace objevily v prvních desetiletích 20. století, vývoj profesionálních organizací začal až po pádu Hitlera. V Lucembursku držely dobrovolnické práce primát až do začátku 50. let.

V ostatních státech byla však účast dobrovolnického sektoru velice brzy omezována a nahrazena profesionály a státem placenými pracovníky. V Belgii byl systém profesionálních probačních služeb nastolen během 1. světové války; Anglie a Wales měly profesionální pracovníky v oblasti probačních prací od prvních desetiletí 20. století. Finsko potřebu placených pracovníků řešilo již od posledních desetiletí 19. století.

Švýcarsko a Francie představují v tomto ohledu zvláštní případy. Ve Švýcarsku začaly probační práce jako dobrovolnické aktivity mj. „dámských výborů“, jež se staraly o vězně a odsouzené. V silně decentralizované unii kantonů (krajů) vzniklo mnoho místních iniciativ; ty se liší záměrem a způsobem realizace a jsou vedeny a financovány místně, tudíž se mezi nimi vyskytují obrovské rozdíly: v některých kantonech jsou probační práce výlučně nedobrovolnickou formou práce, zatímco v jiných role dobrovolníků převažuje. Francie nemá zvláštní pracovníky pro výkon probačních prací, ačkoli probační struktury intenzivně spolupracují s dobrovolnickým sektorem působícím v oblasti sociální péče a péče o drogově závislé. Ve Francii je úloha dobrovolníků důležitá především v oblasti podpory obětí zločinu.

Veřejná pravidla a struktury zahrnující soukromé organizace pro výkon veřejných úkolů

Jak již bylo zmíněno, před dvěmi stoletími svěřila vláda práci s odsouzenými pouze určitým francouzským křesťanským charitativním organizacím. To demonstruje problém vyplývající ze skutečnosti, že tyto choulostivé veřejné práce vykonávají soukromé iniciativy, tj. záležitost, jíž se evropské státy podrobně studované v tomto svazku zabývají zcela rozdílnými způsoby. V mnoha případech byl soukromým iniciativám a jejich organizacím zcela svěřen výkon probačních prací, jimiž se zabývaly současně s plněním svých vlastních úloh zaměřených na obecné výchovné a sociální práce. V takových případech probační práce jako odvětví vzrůstala, zatímco v zemích, kde tato důvěra neexistovala, nebo existovala do menší míry, bylo nezbytné založit veřejné organizace, které by probační práce vykonávaly, a tento proces samozřejmě vyžadoval vedoucí úlohu státu. Výsledkem bylo obecně pomalejší a méně rozsáhlé rozšiřování probačních aktivit. Zcela logicky v bývalé socialistické republice Československa práci ochotně a poměrně brzy převzal stát.

Ve spoustě států se v současné době v oblasti probace silně angažují soukromé organizace. Například v Nizozemí pramení probace ze soukromých iniciativ 19. století, a od té doby ji vykonávají soukromé organizace, ačkoli od 2. světové války tuto oblast stále více řídí a kontroluje Ministerstvo spravedlnosti. Situace ve Finsku je velice podobná té v Holandsku. V Anglii a Walesu existuje zajímavý model, v němž byla probace vždy absolutně v rukách soukromých služeb s velice rozdílnými organizačními strukturami. O tento soukromý sektor se stále více začal zajímat stát a výsledkem bylo nedávné přijetí dohody o veřejných službách, v souladu s níž probační služby nyní vykonávají své veřejné úlohy. Ve Švýcarsku došlo ke zcela zvláštní situaci, neboť probační organizace jsou zcela úzce spjaty s policejními a právními složkami silně nezávislých kantonů, ale přitom se těší úplné finanční nezávislosti.

Na druhé straně v některých státech byla probace vždy státní činností; v České republice například od počátku 20. století, v Irsku od roku 1922 a ve Švédsku od roku 1918. Ve většině evropských států však stát převzal práci soukromých probačních organizací během 20. století. V některých státech k tomu došlo poměrně brzy, například v roce 1884 v Lucembursku. V Itálii byl záměr na zorganizování probace pro mladistvé prohlášen ve vyhlášce z roku 1934, v případě probace pro dospělé tomu bylo v roce 1975. V Německu byl po 2. světové válce nastolen státní systém, ačkoli již během prvních desetiletí 20. století se v některých městech objevily předchůdci místních probačních organizací. Tyto rané iniciativy se během období vlády Národně socialistické strany v letech 1933-1945 začaly samozřejmě vytrácet. Následovalo Portugalsko v roce 1956, Malta v roce 1961, Belgie v roce 1964, Dánsko v roce 1973 a Norsko v roce 1980.

Ve Španělsku je ve srovnání s ostatními evropskými státy zcela rozdílná situace. Nebyl vyvinut žádný celostátní systém probačních služeb, a až od doby reformy trestního systému v polovině 90. let jsou probační aktivity zahajovány v dřívější fázi než je fáze porozsudková. Dokonce i v současné době se programy alternativních trestních opatření a vězeňských sociálních služeb uplatňují pouze v Katalánsku. V Rakousku, kde se probační práce datují až do roku 1957, kdy soukromé iniciativy nastartovaly jejich rozvoj, se již dlouho dobu vedou spory o nejlepší způsob organizace práce (tj. soukromá nebo veřejná organizace), přičemž hlavní aktéři v této oblasti opakovaně mění svůj názor. Organizaci vykonávající probaci byla po celou řadu let přisuzována pouze velice neuspokojivá zprostředkovatelská funkce a v současné době uzavírá Ministerstvo spravedlnosti vztahy zaměstnavatel-subdodavatel se soukromými organizacemi, které tuto práci provádějí.

Situaci ve Francii je třeba popsat odděleně. Zde se od konce 2. světové války v probačních aktivitách silně angažuje veřejný i soukromý sektor; od poloviny 19. století až

do začátku 2. světové války hrál klíčovou roli soukromý sektor. Po válce začala probační služba jako součást vězeňské správy intenzivně spolupracovat se soukromými projektovými orgány, jež vykonávají některé probační práce.

Poslání

Mnozí autoři v tomto svazku zdůraznili význam jasného vyjádření poslání organizací jako jsou probační služby. Úspěšná sociální práce vyžaduje odhodlání, jasné cíle a strategie. Probační organizace nemají ve všech zemích svá vlastní vyjádření poslání; dokladem toho je například Lucembursko, Švýcarsko a některé německé spolkové země. V těchto zemích (*länder*) působí probační služby na základě explicitně formulovaných strategických cílů, jež zahrnují nepřímá vyjádření poslání.

V jiných státech (Malta, Švédsko, Anglie, Wales a Norsko) se poslání odvozuje od obecného vyjádření poslání služby nebo oblasti, do jejíž pravomoci probační služba spadá. Probační služby např. na Maltě nebo v Norsku jsou nedílnou součástí systému nápravných služeb, což znamená, že sdílejí stejné poslání, jehož klíčovou úlohou je přispívat k zabezpečení komunity. Jak praví motto nápravných služeb v Norsku: „Aktivní nápravné služby – bezpečnější společnost“.

Ve Švédsku má vězeňská služba a probační služba jednotné poslání – tj. snížit kriminalitu a chránit občany před zločinem – a prvotním cílem probační služby je uplatňovat soudní rozhodnutí. V Anglii a Walesu je implicitní poslání součástí obecných cílů vládní trestní politiky, tj. prostřednictvím účinného a výkonného vyšetřování, stíhání, procesu a odsouzení a prostřednictvím podpory obětí zločinu dosahovat spravedlnosti a účinným výkonem trestů snižovat opětovné páčání trestných činů, a chránit občany. Tyto cíle se objevují ve vyjádření poslání probace téměř ve všech evropských státech, ať již přímo či spíše implicitně. Je zajímavé, že téměř všechny státy mají tendenci spojovat probační práci ne tolik s koncepty a hodnotami tradiční sociální práce, ale spíše přizpůsobit tyto aktivity a jejich cíle východiskům a cílům jiných orgánů trestního soudnictví.

Tyto tendence se odrážejí ve vyjádření poslání téměř všech evropských systémů probačních služeb. Velký důraz je kladen na ochranu občanů, hodnocení rizik a účinný výkon trestů. V kapitole věnované Anglii a Walesu se píše: to by mohlo být vnímáno jako logický následek stále rostoucí populace věznic a potřeba zajištění bezpečného dohledu v komunitách propuštěných vězňů. Je to též následek nutnosti ze strany každého státu prohlubovat důvěru veřejnosti v alternativní tresty a tím snižovat náklady vynaložené na uvěznění.

V mnohých posláních (např. v Belgii, Rakousku, Itálii, na Maltě a ve Skotsku) je vysoká priorita přisuzována alternativním trestům a opatřením a trestům zaměřeným na potřeby obětí zločinu a nápravu škod způsobených pachatelem. Pozoruhodným elementem ve vyjádření poslání v Rakousku je výslovné upřednostňování pomoci spíše než trestu, a přímý důraz na princip dobrovolnosti. Dánský systém vězeňských a probačních služeb uvádí jako svůj prvotní cíl realizaci uložených trestů. Východiskem je tvrzení, že by nemělo být uplatňováno více kontroly, než je nezbytně nutné a že je třeba odsouzené podporovat a motivovat pro život bez páčání trestné činnosti, a to prostřednictvím podpory jejich osobního, společenského, profesionálního a vzdělávacího rozvoje: kontrola a bezpečnost versus podpora a motivace. Tento koncept odrážejí rovněž vyjádření poslání Finské probační asociace, jež uvádí jako svoji prvořadou úlohu realizaci alternativních trestů a jiných činností, jež se vztahují k nevězeňským opatřením.

V ostatních státech zdůrazňují poslání jiné priority. Ve Francii je obecným cílem SPIP (probační služba) poskytovat pachatelům soustavnější a účinné služby v oblasti podpory, péče a rehabilitace. V Irsku je prvořadým úkolem probace pečovat o obecnou bezpečnost a

přispívat k obecnému blahu prostřednictvím docenění a využití alternativních trestů a opatření (CSMs) a snižovat tak stupeň výskytu opětovného páchání trestné činnosti. Prevence výskytu opětovného páchání trestné činnosti je klíčová také ve vyjádření poslání v Holandsku a Portugalsku, spolu se společenským urovnáním/opětovným urovnáním těch, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. Portugalské vyjádření poslání uvádí jako třetí hlavní cíl poskytování pomoci nezletilým a jejich rodinám v průběhu ochranné vazby prostřednictvím úzké spolupráce s vězeňskými službami, usnadněné využití komunitní vazby a prosazování společenské a profesní rehabilitace vězňů. Čtvrtý hlavní cíl je obsažen ve vyjádření, jež se zřídka objevuje v jiných vyjádřeních poslání, tj. informovat, podporovat a zainteresovat komunitu do řešení problémů spojených s kriminalitou. Lucembursko uvádí jako dva hlavní cíle chránit společnost snižováním recidivity a umožnit pachatelům vést spořádanější život. Ve svém třetím plánu činností nastiňuje Katalánská probační služba dva programy sociální péče: alternativní trestní opatření a program soudnictví pro mladistvé, a program sociálních služeb ve věznicích.

Na první pohled se zdá, že se vyjádření poslání evropských probačních služeb znatelně liší. To však neznamená, že se liší i obsah práce rozličných probačních služeb v jednotlivých státech. V těchto vyjádřeních jsou obecně popsány hlavní linie probační politiky, jež nelze oddělovat od specifických jurisdikcí a systémů trestního soudnictví, v nichž daná probační služba působí. Ve velkém počtu zemí má vyjádření poslání též obecně politické pozadí a odkrývá obrázek priorit daných politickým a trestním prostředím v dané době. Bližší analýza konkrétnějších a detailnějších strategických cílů ukazuje, že se úlohy a činnosti jednotlivých probačních služeb v zásadě neliší. Existují však výjimky: propuštění na kauci a dohled (vesměs země se zvykovým právem), předčasná intervence během politické vazby (Dánsko a Nizozemí) a školení a podpora vězeňských pracovníků (Belgie). Rozdíly mohou spočívat v prioritách přičítaným jednotlivým aktivitám.

Stěžejní úlohy

Následující stěžejní úlohy jsou společné všem evropským probačním službám:

- Poskytovat soudním a jiným orgánům vysoce kvalitní informace a hodnocení a pomáhat tak při procesu vynesení rozsudku a jiných rozhodnutích;
- Vyvíjet, organizovat a kontrolovat alternativní tresty a opatření a zajistit jejich účinnou realizaci;
- Poskytovat praktickou, sociální a psychologickou asistenci a péči po propuštění na základě metod sociální práce, a to v kterékoli fázi během kontaktu pachatele se systémem trestního soudnictví;
- Prosazovat, zajišťovat a usnadňovat rozvoj programů zaměřených na odklon obviněných od trestního stíhání;
- Zabránit pachatelům v opětovném kontaktu se zločinem v nejširším slova smyslu, a to prostřednictvím posílení jejich sebedůvěry a sebeovládání, jakož i posílení jejich schopnosti testování sebe sama ve společenském kontextu, tak aby mohli využít svých zkušeností v praxi;
- Přispívat k formování bezpečné společnosti – motivovat odsouzené, aby se stali zákonů dbalými členy společnosti, dohlížet nad odsouzenými a účinně je sledovat s cílem omezení výskytu opětovného páchání trestné činnosti, a rozvíjet schopnosti přispívající k pozitivnímu životnímu stylu a sociální integraci/reintegraci;
- Podporovat zadržené osoby a pomáhat jim v přípravě na propuštění;
- Kontrolovat podmínky uložené odsouzeným;

- Zainteresovat významné komunitní zájmy, vládní i nevládní organizace, firmy a místní občany na plánování a řízení probačních projektů a služeb zaměřených na zdokonalení výkonu alternativních trestů a opatření;
- Pomáhat rodinám odsouzených při udržování a zlepšování jejich vztahů s odsouzeným a eliminovat překážky sociální integrace.

Zásady a etika probační práce

Vítaným jevem je, že kromě vyjádření poslání a strategických cílů se klade stále větší důraz na explicitní vyjádření zásad a etiky, na nichž by měl být systém probační práce založen, ať už ve vyjádření poslání, pravidlech či normách probace nebo v pravidlech či etických směrnících sociálních pracovníků. Srovnání těchto zásad a etických směrnic potvrzuje, že evropské probační služby jsou v tomto ohledu slučitelné. To se týká především společných zdůrazněných zásad, jako např.:

- I. respektování klienta, jeho lidské hodnoty, integrity a soukromí;
- II. poctivost, otevřenost a zodpovědnost, respektování lidské důstojnosti a spravedlnosti;
- III. zásada minimální intervence a normalizace, tj. nepoužívat více síly či restrikcí než je nezbytně nutné a dohlížet na to, aby podmínky klientů ve vězení, během probace nebo jiného uloženého trestu odnětí svobody odpovídaly podmínkám mimo rámec systému trestního soudnictví;
- IV. zásada včasné intervence, tj. k zajištění účinné reakce na spáchání trestného činu a účinné práce s případem je nutné, aby mohl probační úředník přijít do kontaktu s klientem v časných fázích trestního řízení;
- V. zásada kontinuity zásahu;
- VI. ochota spolupracovat s jinými organizacemi.

Dospělí a mladiství pachatelé

Jedním z aspektů, v němž se různé probační služby rozcházejí, je zda rozlišují mezi dospělými a mladistvými pachateli. Ve většině zemí je probační služba povinna ze zákona omezit své aktivity na dospělé pachatele, obzvláště tam, kde se uplatňují zvláštní právní ustanovení pro nezletilé týkající se trestního řízení, trestní odpovědnosti nezletilých a možných trestů. To je případ Německa, Nizozemí, Belgie, Francie, Itálie a Švýcarska. Obecně jsou v těchto zemích oddělené orgány nebo služby odpovědné za poskytování pomoci a podpory mladistvým, zpracování výsledků vyšetřovacích zpráv, řízení a výkon trestů a opatření. V případech, kdy je mladistvý posuzován za dospělého, podléhá jurisdikci obvyklých probačních služeb pro dospělé. Výjimku představuje Portugalsko, kde má probační služba mladistvé jako jednu ze svých vyjádřených cílových skupin, přestože existuje oddělené trestní právo pro mladistvé. Ve Švýcarsku je situace v jednotlivých kantonech odlišná; v některých se o mladistvé starají probační služby pro dospělé, zatímco v jiných tuto roli vykonávají zaměstnanci soudů pro mladistvé a sociální pracovníci orgánů sociální péče pro mladistvé.

V zemích, kde systém trestního soudnictví nerozlišuje mezi mladistvými a dospělými, pracují probační pracovníci jak s mladistvými tak dospělými pachateli trestné činnosti. To se týká například České republiky, Dánska, Lucemburska, Malty, Španělska a Švédska; pokud je

případ zrušen, je mladistvý pachatel předán k příslušnému naložení orgánů sociální péče, jako je tomu často např. ve Švédsku.

Oběti trestného činu

Probační služby tradičně pracují s pachatelem trestné činnosti, ne s jejich oběťmi. Trendem posledních let je však zařadit do probačních služeb též oběti zločinu. Ačkoli toto zapojení neznamená přímou podporu nebo péči o oběti, probační služby konzultují a spolupracují s organizacemi na podporu obětí zločinu a specializovanými programy na podporu obětí zločinu. V některých zemích jsou úlohy probační služby širší, jde např. o zprostředkování (mediace) urovnání mezi pachatelem a obětí nebo dokonce organizování programů mediačních služeb jako součást dotyčné organizace; jedním z hlavních úkolů této organizace je poskytovat příležitost k řešení jakéhokoli konfliktu mezi pachatelem a obětí a obnovit vztahy narušené trestným činem.

Zvláštní programy založené ve Švédsku ve spolupráci s místními projekty na podporu obětí zločinu poskytují obětem příležitost ve spojení s programy probační služby zaměřenými na pachatele trestné činnosti objasnit, co pro ně zločin znamenal. Malta je jednou z mála zemí, ve kterých požizuje probační úředník prohlášení oběti o důsledcích zločinu, jež poté předkládá soudu a jedná jako prostředník mezi pachatelem a obětí ve snaze dosáhnout řádného odškodnění.

Nebezpeční pachatelé a mladiství jako zvláštní cílové skupiny

Co se týká práva na péči a podporu ze strany probační služby, nerozlišují obecně tyto služby zvláštní kategorie pachatelů ve vztahu ke specifickým typům trestných činů. Výjimku tvoří Malta, kde se Zákon o podmíněném prominutí trestu pachatele nevztahuje na určité typy trestných činů, jako např. nezákonný obchod s drogami a se zbraněmi. Ačkoli v zásadě mohou klienty probačních služeb tvořit všechny možné typy pachatelů trestné činnosti, neznamená to, že všechny kategorie klientů požívají stejných priorit. Různé probační služby (např. v Anglii, Walesu, Nizozemí, Irsku a Norsku) se zaměřily na skupiny velice nebezpečných pachatelů jako přednostní skupiny. Tito pachatelé jsou označováni jako pachatelé, jimž hrozí trest odnětí svobody, pachatelé, kteří již v minulosti trest odnětí svobody vykonávali a je velká pravděpodobnost, že znovu spáchají trestný čin a budou vystaveni dalšímu, delšímu trestu.

Holandská probační služba zaměřuje své činnosti na „klienty, kteří jsou nebo mohou být motivováni ke změně chování“. Řada těchto strategií jako např. skupiny několika organizací, hodnocení rizika, informační systém zaměřený na klienta a systematický přístup k pachateli, jsou orientované na pachatele, jejichž chování, systém páchaní trestné činnosti nebo osobní okolnosti (nebo kombinace výše uvedených) představují nebezpečí pro komunitu, tj. například osoby, jež spáchaly násilné nebo sexuální trestné činy, nebo trestné činy související s drogami, nebo (jako v případě holandského vyjádření poslání) „klienti, kteří opakovaně a soustavně porušují zákon a způsobují společenský rozklad“. V irské probaci je kladen zvláštní důraz na pachatele s bydlištěm ve znevýhodněné lokalitě, kde je obecně méně materiálních prostředků a kvalita života je nižší než v hlavních oblastech.

Na druhé straně na Maltě je důraz kladen na mladé pachatele, kteří nejsou intenzivně zapojeni v páchaní trestné činnosti, neboť se předpokládá, že dostanou alternativní trest. Holandská probační služba se též stále více soustředí na mladé dospělé, nejen proto, že představují nejsilnější zastoupení v kategorii pachatelů soustavně porušujících zákon, ale též proto, že jsou považováni za nejvíce přístupné behaviorálním změnám. Skotské, portugalské a katalánské probační služby rovněž kladou velký důraz na rozvoj zařízení pro komunitní sociální práce a jiné služby pro mladé dospělé pachatele.

Prevence kriminality

Je pozoruhodné, že pouze ve velice omezeném počtu zemí vnímá probační služba jako svůj úkol (nebo je jí tento úkol přidělen) hrát klíčovou roli v primární prevenci kriminality. Existují však výjimky. Probační služby v Anglii a Walesu se významně podílejí na řešení problematiky bezpečnosti komunity a prevence kriminality, a v souladu se Zákonem o kriminalitě a rušení veřejného pořádku z roku 1998 jsou povinny spolupracovat s policií, místními úřady a jinými orgány na vybudování opatření směřujících ke snížení kriminality a porušování veřejného pořádku. Vyjádření poslání rakouské probační služby též zdůrazňuje význam prevence kriminality zaměřené na omezení výskytu předsudků a strachu ve společnosti obecně.

Další země, ve kterých je primární prevence vnímána jako úkol probační služby, jsou Norsko a Dánsko, kde se probační a vězeňská služba účastní místních aktivit Národní rady prevence kriminality. Ve Finsku se probační služba podílela na přípravě národního programu prevence kriminality. V této souvislosti si zvláštní zmínku určitě zaslouží belgické *Dienst Justitiehuisen* (soudní sněmovny): od roku 1996 působí ve všech soudních obvodech s cílem zavést a spravovat humánní i vědecký přístup v rámci soudního prostředí. Tyto soudní dvory se soustředí na inovaci a systematictější spolupráci se svými nejdůležitějšími partnery, tj. smírčími soudy, institucemi sociální péče a advokátními institucemi. Fungují jako styčný bod, křižovatka názorů a průvodce odborníků a občanů, kteří přijdou do styku s právem.

Jelikož trestní politika klade stále větší důraz na bezpečnost občanů a komunit, jsou probační služby vystaveny tlaku a nutnosti aktivně se zapojit do primární prevence. Např. ve Francii je probační služba důležitým partnerem v různých komunitních bezpečnostních radách a společně s policií, systémem vzdělání, ústředními i místními státními orgány, obchodníky, majiteli obchodů, sociálními pedagogy apod. zodpovídají za realizaci „bezpečnostních dohod“ jako součástí bezpečnostních plánů místních a oblastních komunit. Ve Švédsku se probační služba aktivně účastní speciálního preventivního programu nazývaného Právo a spravedlnost, jež je součástí školní výuky. Ve Švýcarsku se orgány probační asistence a péče po propuštění aktivně podílejí na projektech prevence kriminality, obzvláště takové, jež jsou zaměřeny na domácí násilí, zneužívání dětí a ústavní a komunitní péči o drogově závislé.

Ve většině evropských zemí však hlavní důraz probačních služeb spočívá v sekundární a terciární prevenci; primární prevenční činnosti se omezují pouze na účast při konzultacích na místní úrovni a nehrají vedoucí ani důležitou úlohu. Většinu partnerů v těchto konzultačních strukturách tvoří místní sociální služby, dobrovolnické asociace, místní komunity a (spíše sporadicky) policie.

Z vězení do společnosti

Hlavními aktéry trestního řízení jsou: podezřelý a jeho obhájce, policie, soudce a státní žalobce; oběť, svědci a experti hrají důležitou podpůrnou roli. Po dlouhou dobu nehrála probace v trestním řízení žádnou roli: zapojení probace bylo omezeno pouze na poskytování pomoci zadrženým delikventům a dozor nad bývalými zadrženými během jejich podmíněného propuštění a vyšetřování na svobodě. V několika zemích (Dánsko, Švédsko a Itálie) je probace s touto úlohou stále spjata, a probační služby jsou i nadále součástí příslušných oddělení věznic. V dalších zemích (např. Belgie) a některých německých spolkových zemích je probační práce pro zadržené delikventy oddělena od probační práce pro nezadržené pachatele. Ale i v zemích, kde jsou probační služby součástí příslušného

vězeňského oddělení, se činnosti probace už neomezují pouze na výkonnou fázi trestního řízení.

Obzvláště během posledních několika desetiletí zaznamenala většina evropských států sklon k prominentnější roli probace v ostatních fázích trestních řízení. Tato řízení jsou procesem neustálého výběru, od uvěznění podezřelého až po vynesení rozsudku a výkon trestu. Tento proces výběru předpokládá a vyžaduje zajištění informací o společensko-psychologickém, společensko-ekonomickém a kulturním zázemí pachatele, jakož i jiných údajů relevantních pro pachatele a státního žalobce, např. informací o spáchaném trestném činu a průvodních okolnostech. Probační služby jsou plně vybavené, pro tyto účely disponují potřebnou expertízou a jsou tak nepostradatelným článkem v trestním řízení. V které z těchto fází jsou informace shromážděny, a kterým orgánům jsou poskytnuty, závisí na struktuře trestního řízení dané země a na různorodosti trestů a jiných trestních zásahů. V některých případech (např. v Itálii) se shromažďování informací objevuje ve fázi následující po odsouzení, neboť zákon zamezuje poskytování probačních služeb odsouzeným pachatelům.

Činnosti probačních služeb se tedy vyskytují hlavně ve výkonné fázi, během níž je ještě stále spousta možností změnit původní trest na trest alternativní. V Itálii se většina probačních činností, včetně zpracování výsledků vyšetřovacích zpráv pro výkonného soudce, uskutečňuje v této fázi. Ve většině zemí však výsledky vyšetřovacích zpráv vyžaduje soudce vynášející rozsudek a jsou soudu poskytnuty za účelem pomoci při rozhodování o výši uloženého trestu. V zemích, kde má státní žalobce poměrně volnou ruku ve fázi přípravného řízení je vyšetřovací zpráva probačních služeb velice užitečným, ne-li nepostradatelným nástrojem při procesu výběru, jež předchází soudnímu řízení.

Význam probace pro výkon trestního práva však zvyšuje jiný faktor: rostoucí zájem státních žalobců a soudů o alternativní tresty a opatření. Téměř ve všech evropských zemích se organizace, příprava, provedení a realizace těchto trestů – včetně dohledu a dozoru – stala jedním z hlavních úkolů probační služby. Následně se aktivity a závazky většiny těchto služeb přesunuly z vnitřku trestních institucí směrem ven do společnosti.

Legislativní základ evropské probace

Tento vývoj vyústil v současnou situaci, v níž ve většině evropských zemí nemá probace již pouze podpůrnou úlohu, ale stala se jedním z klíčových aktérů ve všech fázích trestního řízení. Které konkrétní úlohy jsou probaci svěřeny, závisí na struktuře trestního řízení dané země a povaze jejího systému ukládání trestů. Zákonodárny sbor nakonec rozhoduje, které úlohy a činnosti pro ty které cílové skupiny bude probační služba v té které fázi trestního řízení vykonávat. Úlohy a kompetence probačních služeb jsou definovány a nastíněny v příslušném trestním řádu nebo řádu trestního řízení, ve zvláštních zákonech, vyhláškách nebo nařízeních. Ve Skotsku jsou právní ustanovení týkající se sociální práce rozmělněna do různých nařízeních trestního zákoníku a celé řady specifických zákonů, jako např. Zákona o sociální práci a Zákona o duševním zdraví. Velice často nelze detailnější definice nalézt v těchto zákonech samotných, ale v nařízeních konkrétně přizpůsobených probačním službám.

Tato nařízení obsahují úlohy a odpovědnost probační služby, požadavky na kvalifikaci probačních úředníků, práva a povinnosti probačních úředníků a zprostředkovatelů, zásady a etiku probační práce atd. Příkladem těchto specifických ustanovení jsou Pravidla probace (Nizozemí, Anglie a Wales), Státní normy (Anglie, Wales a Skotsko), Zákon o probačních službách (Rakousko), Oběžník o dohledu (Dánsko), Zákon o organizaci a financování probace a péče po propuštění a Vyhláška o probační asociaci (Finsko), Vyhláška o probaci a Oběžník o probaci z roku 1999 (Francie), Zákon č. 354 z roku 1975 (Itálie), Probační příručka

(Nizozemí), Vyhláška zákona č. 17/1994 Katalánska (Španělsko) a Vyhláška zákona č. 58/95 (Portugalsko). Na Maltě je právní základ probace obsažen ve dvou oddělených zákonech, v Zákoně o podmíněném prominutí trestu pachatele z roku 1957 a v Právním oznámení z roku 1961. V Německu spadají další pravidla a nařízení týkající se organizace a struktury, místních a krajských orgánů, provozních norem a výběru a naboru zaměstnanců do kompetence jednotlivých spolkových zemí.

Kromě těchto nařízení specificky zaměřených na probační služby se v celé řadě zemí v oblasti probační práce a činností probačních úředníků uplatňuje několik ustanovení správního práva a zákona o sociální péči. V případě decentralizovaných probačních služeb (např. v Anglii, Walesu a Nizozemí) si tyto služby vytvářejí své vlastní podmínky v rámci centrálně určených parametrů a svou vlastní politiku ve vztahu k různým aspektům práce s pachateli, soudy a dalšími orgány nebo organizacemi. V České republice však pozice probačních a mediačních pracovníků není dána zákonem: probační pracovníci jsou součástí soudních systémů a jejich činnosti jsou krátce zmíněny v zákoně, který pojednává o soudních úřednících. V Irsku funguje Vězeňská služba a služba sociální péče organizačně jako jednotka v rámci Ministerstva spravedlnosti a postrádá právní statut právnické osoby. Probační pracovníci jsou státní zaměstnanci a jejich právní statut, úkoly a povinnosti jsou popsány v nařízeních, jež řídí obecné státní služby; stále nebyl zákonem ustanoven probační orgán nebo rada. Také v Lucembursku jsou členové probační služby státními zaměstnanci, neboť probační služba patří do soudnictví a je tedy ústavně nezávislá na výkonné a zákonodárné moci. Neexistují žádná právní ustanovení, která by upravovala úlohu a povinnosti probačních úředníků.

Probační činnosti

Úloha probační služby v evropských zemích obecně závisí na struktuře trestního řízení dané země a na povaze jejího trestního systému. Během posledních desetiletí obě oblasti zaznamenaly vývoj, jež zásadně ovlivnil usazení probace, její místo a roli v systému trestního soudnictví. Tento vývoj se neomezil pouze na několik jednotlivých zemí, ačkoli se v některých zemích objevil dříve a možná silněji (např. Anglie, Wales, Francie a Nizozemí). Přestože se národní jurisdikce od sebe navzájem nesmírně liší, v oblasti trestů a trestních opatření se začínají hranice mezi národy stále více vytrácet. Výsledkem je, že státy dříve nebo později přijmou nově vyvinuté tresty a opatření jiné země. Rozdíl zůstává v názvu těchto trestů a opatření, v jejich pozici v rámci různých trestních systémů a trestních řízení, a podmínkách, za nichž jsou ukládány.

Při srovnávání trestů a opatření, ve kterých hrají probační služby klíčovou roli, se doporučuje zdůraznit jejich materiální charakteristiku a více méně ignorovat jejich názvy nebo formální charakteristiku. Probační příkaz je nezávislým trestem v systému trestního soudnictví např. v České republice, Anglii, Walesu, Irsku, Lucembursku, na Maltě, ve Skotsku a Švédsku. Vyplývá to z definice OSN², jež uvádí, že probace jako dispoziční právo ukládání trestů je způsob nakládání se speciálně vybranými pachateli a spočívá v podmíněném odložení trestu, kdy je pachatel umístěn pod osobní dohled a je mu poskytnuta individuální asistence či péče. Širší definici probace uvádí Cartledge (Harris, *Probation Round the World*), 1995, str. 3-4): „Způsob trestu se společensko-výchovným základem charakterizovaný kombinací dohledu a asistence. Uplatňuje se v bezplatném systému (bez

² UNICRI, Handbook on Probation Services, Guidelines for Probation Practitioners and Managers, Rome-London 1998, p. 13 (Interregionální výzkumný ústav pro trestné činy a trestní soudnictví při OSN, Příručka o probačních službách, Instrukce pro probační odborníky a vedoucí pracovníky, Řím-Londýn 1998, str. 13

poplatku) na pachatelích vybraných podle trestní povahy osobnosti, typu trestného činu a jejich vnímavosti ve vztahu k systému, jehož cílem je poskytnout pachateli příležitost změnit svůj přístup k životu ve společnosti, zaujmout místo ve zvoleném společenském prostředí a neporušovat opětovně společensko-trestní normy.“ Z tohoto poněkud materialistického hlediska disponuje probační příkaz velmi širokou škálou výskytu ve fázi přípravného řízení (např. podmíněné prominutí nebo podmíněné odložení vazby ve fázi přípravného řízení), v procesní fázi (např. odložený nebo podmíněný trest s dohledem, podmíněné odložení odsouzení nebo trestu, a podmíněné propuštění) a v porozsudkové fázi (např. postoupení pachatelů probační službě v Itálii a odložená pokuta v Lucembursku).

Alternativní tresty a opatření

Ze srovnávání současných trestních systémů se systémy starými zhruba třicet až čtyřicet let vyplývá, že téměř ve všech zemích zmizely jednoduché trestní systémy s hlavními tresty v podobě uvěznění, pokut a podmíněných nebo odložených trestů. Seznam pokut a opatření se rozšířil a doplnil o řadu alternativních trestů jako např. probace, veřejně prospěšné práce, náhrada škody a navrácení, zprostředkování kontaktu mezi pachatelem a obětí, kontakt s komunitou, odebrání koncesí, kurzy a školení, vzdělávací a školicí programy zaměřené na poznávací chování, léčebné programy (obzvláště pro pachatele drogové a sexuální trestné činnosti), dohled a příkaz k pravidelnému dostavení, umístění v probačních ubytovnách a denních centrech, příkazy intenzivního dohledu nebo probace, zákaz vycházení, domácí vazba a elektronický dohled, odložení trestu s dohledem, rodinná ochranná vazba, kontrolovaná svoboda, kombinační příkazy (složené z kombinace dvou a více výše uvedených trestů) a mnoho dalších.

Zvláštností této nové kategorie trestů je, že jsou smysluplné pouze tehdy, je-li pachatel ochoten spolupracovat. V tomto ohledu se zásadně liší od tradičních trestů. Poněvadž vyžadují součinnost pachatele, téměř všechny legislativy vyžadují též jeho souhlas. Dalším důležitým ohledem je účast komunity. Mnohé z těchto nových trestů a opatření (zvláště pak veřejně prospěšné práce, kurzy společenského chování a tresty zaměřené na oběti zločinu) vyžadují zapojení společnosti; konec konců proto se nazývají komunitní tresty. V souladu s Doporučením č. R(92) 16 Rady Evropy je třeba komunitní/alternativní tresty a opatření chápat jako „tresty a opatření, jež ponechávají pachatele v komunitě a uplatňují omezení jeho svobod skrze ukládání podmínek a/nebo povinností; tyto tresty jsou realizovány orgány k tomuto účelu stanovenými zákonem“. Tento pojem dále „stanoví jakýkoli trest uložený soudem nebo soudcem a jakékoli opatření přijaté před vynesením rozsudku o trestu nebo místo něho, jakož i způsoby prosazování trestu uvěznění mimo prostory věznic“.

Pravou hodnotou těchto nových typů trestů a opatření však musí být více než jen skutečnost, že pachatel může během výkonu trestu setrvat v komunitě. Skutečná hodnota a smysl alternativních trestů a opatření spočívá ve skutečnosti, že přispívají k reintegraci pachatelů do společnosti stimulací a zvyšováním jejich smyslu pro zodpovědnost a zdokonalováním jejich sociálních schopností prostřednictvím konfrontace následků jejich trestného chování a zapojením pachatelů do resocializačních činností. Poněvadž alternativní tresty a opatření zdůrazňují integraci spíše než vyloučení ze společnosti, znamená to, že účast a zapojení komunity (obzvláště místní) je nepostradatelné. Alternativní tresty a opatření lze uplatňovat pouze uvnitř komunálně orientované infrastruktury zaměřené na specifické požadavky těchto trestů.

Druhou podmínkou *sine qua non* je, že aplikace alternativních trestů do velké míry závisí na existenci organizace, jejíž pracovní metody, poslání, cíle a stanoviska úzce souvisí s konceptem, na němž jsou tyto alternativní tresty založeny. Po mnoho let probační služby

v mnoha zemích provázely pachatele, dohlížely na ně a kontrolovaly je, zatímco pachatelé podstoupili první předzvěst alternativních trestů, jako např. probační příkaz, podmíněný nebo odložený trest a podmíněné propuštění nebo parole. V tomto ohledu je zřejmé, že v rámci rozšiřování souboru alternativních trestů a opatření byla hlavní role přisouzena probačním službám. V mnoha zemích tato role dalece přesahuje původní úlohy probační služby: její práce není omezena (tak jako tomu bylo v minulosti) na hodnocení přiměřenosti, poradenství, podporu a dohled. Následuje odpovědnost za přípravu, organizaci a prosazování alternativních trestů v úzké spolupráci se soukromými, poloveřejnými a veřejnými organizacemi nebo institucemi.

Ačkoli tento vývoj přispěl k vytvoření dalších možností probačních služeb vylepšit si společenský profil, je nemožné, aby současné probační služby popřely svou odpovědnost coby spoluvykonavatele trestů a opatření. Tento fakt měl zřejmě za následek spojení klasického napětí se základním zaměřením probace, tj. sloužit zájmům pachatelů. Proto v některých zemích (např. Rakousku) nemusí probační úředník aktivně kontrolovat způsob, jakým pachatel dodržuje uložená omezení a/nebo podmínky. Je však samozřejmě pokrokem, že si díky rozšířenému souboru forem trestů a jejich výkonu probace zajistila prostor pro rozvoj programů a metod specificky zaměřených na jednotlivé pachatele nebo kategorie pachatelů. Tyto druhy specifických programů jsou často součástí probačního příkazu nebo kombinovaného příkazu. Například ve Švédsku, Anglii a Walesu byla vyvinuta celá řada programů, jako např. programy péče o pachatele, programy pro opilé řidiče, programy kontroly násilí a hněvu, programy boje proti domácímu násilí, programy zaměřené na sexuální delikventy, programy pro odsouzené páchající trestné činy na ženách a obecné programy prevence kriminality.

Kromě alternativních trestů a opatření byly jako náhrada trestů odnětí svobody vyvinuty kombinované formy alternativních trestů. Tyto tresty a opatření nenahrazují beze zbytku tresty odnětí svobody, ale jsou alternativní formou výkonu krátkých penitenciárních trestů, které již byly uloženy. Ačkoli jsou opakovaně zadržení, semidetence, polovazba, zadržení přes víkend, propuštění z práce, umístění mimo penitenciární ústav, domácí vazba a částečně odložený trest způsobem výkonu trestu odnětí svobody ve většině evropských států, nepovažují se za skutečné alternativy. Ve srovnání s plným nepodmíněným trestem odnětí svobody mají tu výhodu, že ve vazební části lze uplatnit účinnější proces resocializace a reintegrace, než by bylo jinak možné.

Nicméně při inventuře každodenní praxe ukládání trestů ve většině států je třeba připustit, že i přes bohatý arzenál alternativních trestů a opatření vyvinutých během minulých desetiletí se valná většina z nich používá jen ve velmi malé míře. Výjimku tvoří veřejně prospěšné práce. Spolu s tradičními alternativami (pokuta, odložený trest/probace) se veřejně prospěšné práce jeví jako jediná nová náhražka trestu, jež hrála více než okrajovou roli ve snižování počtu krátkodobých vězňů. V mnoha zemích je tento trest výkonu neplacené práce pro komunitu třetí na seznamu alternativ k uvěznění (po pokutě a odloženém trestu/probaci) a počet příkazů k výkonu veřejně prospěšných prací každoročně narůstá. To je případ především Anglie, Francie a Nizozemí, kde je každoročně dospělým pachatelům uloženo více než 47 000, 15 000 a 20 000 (dle výše uvedeného pořadí států) příkazů k výkonu veřejně prospěšných prací nebo kombinovaných příkazů, a to jako hlavní trest nebo zvláštní podmínka připojená k uloženému trestu. Od roku 1996, kdy zde byly zavedeny, vykazuje rovněž Česká republika rostoucí uplatnění příkazů k výkonu veřejně prospěšných prací; v roce 1998 byl tento nový trest uložen zhruba v 1 800 případech (3% všech uložených trestů). Také ve Švýcarsku se veřejně prospěšné práce dostávají stále více do popředí, a to i přes zkušební fázi a omezený rozsah jejich uplatnění. Zvláštní zmínku zasluhuje Irsko, kde poměr výkonu veřejně prospěšných prací na všech uložených trestech odnětí svobody i alternativních trestech vzrostl na zhruba 40%. Toto vysoké číslo je třeba přisoudit nárůstu

počtu tří alternativních trestů: odklad trestu, probační příkaz a příkaz k výkonu veřejně prospěšných prací, které v tomto pořadí dosáhly 41%, 30% a 25% celkového počtu trestů odnětí svobody v roce 1997. Ačkoli byly původně aplikovatelné pouze jako náhražka trestů odnětí svobody do jednoho měsíce (od roku 1996 do tří měsíců), bylo v roce 1997 více než 2000 z celkového počtu zhruba 9000 trestů odnětí svobody změněno na výkon veřejně prospěšných prací. Ve státech jako je Německo, Itálie, Polsko, Portugalsko, Španělsko a Švýcarsko fungují veřejně prospěšné práce převážně jako alternativa při nedostavení se k výkonu vazby nebo zadržení přes víkend (Španělsko) a zřídka jako alternativa hlavních trestů odnětí svobody.

Statistiky týkající se počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených během posledního desetiletí obzvláště v zemích, kde se do velké míry uplatňovaly alternativní tresty, naznačují, že nedošlo k významnému snížení počtu trestů odnětí svobody nebo populace věznic. Ve skutečnosti je opak pravdou, vezmeme-li v úvahu obrovský nárůst kapacity věznic z důvodu rostoucího počtu trestů odnětí svobody jakož i rostoucí průměrné doby strávené ve vězení v zemích jako je např. Anglie, Wales, Francie a Nizozemí v posledních desetiletích. Probační služby tak čeká spousta práce v oblasti dlouhodobého rozšiřování perspektiv a realizovatelnosti alternativních trestů.

Tresty a opatření ve fázi přípravného řízení

Hledání nových alternativních trestů významně ovlivnilo fázi přípravného řízení i fázi porozsudkovou, a vedlo k rozvoji nových forem řízení zaměřených pokud možno na to, aby nebylo nutné přistoupit k soudnímu procesu. Tyto formy se vyvinuly nejsilněji v zemích, kde má na základě principu účelného opatření obžaloba (a v některých případech dokonce i policie, např. v Nizozemí a na Maltě) diskreční pravomoc případ vyřešit. V mnoha zemích (např. Rakousko, Belgie, Česká republika, Dánsko, Finsko, Německo, Norsko, Portugalsko, Nizozemí a Skotsko) požívá nyní státní žalobce nebo vyšetřovací policejní soudce pravomocí vynášení rozsudku, tedy pravomocí, jež se dříve připisovaly pouze soudům. V některých zemích lze jako součást mimosoudního vyrovnání aplikovat podmíněné nebo nepodmíněné prominutí nebo propuštění, finanční vyrovnání, náhradu škody, zprostředkování mezi spornými stranami a odškodnění, podmíněné propuštění ve fázi přípravného řízení, veřejně prospěšné služby, léčení, kauci, školicí kurzy, elektronické označení a domácí vazbu, dočasnou probaci, kontrolovanou svobodu, dostavení se k probační službě nebo jiné organizaci sociální péče, nebo povinný kontakt s probačním úředníkem. Tyto tresty se ukládají s cílem snížení tlaku na přeplněné věznice a přetížený soudní aparát a odvedení pachatele od kompromitujícího a „cechovacího“ trestního řízení.

Uplatňování těchto řízení závisí ve většině případů na povaze a závažnosti trestného činu, na tom, zda je případ ve veřejném zájmu, na věku a/nebo povaze pachatele a jeho aktivech, a na možnosti odškodnění oběti. Například v České republice musí mimosoudní vyrovnání schválit nejen pachatel, ale též oběť. Tato mimosoudní vyrovnání jsou často doprovázena probační lhůtou, během níž musí pachatel dodržovat jisté podmínky a omezení, aby předešel trestnímu stíhání. V některých zemích (např. Česká republika a Itálie) může soudce rozhodnout o mimosoudním vyrovnání i během fáze prvostupňového přelíčení.

Další formy trestů, opatření a ukončení trestního řízení

Snahy minimalizovat ničivý dopad trestu odnětí svobody a zkrátit skutečnou dobu strávenou ve vězení však vedly k široké škále alternativních trestů a opatření. Mnohé z těchto forem

jsou jednoduše modifikací stávajících soudních trestů a opatření, jako např. poloviční svoboda, elektronické monitorování, poloviční zadržení/vazba, podmíněné/očekávané propuštění, vězeňské programy, přidělení probační službě a výkon veřejně prospěšných prací. Existuje však zásadní rozdíl: rozhodnutí uplatnit tyto tresty nevydává soudce, ale vězeňské orgány nebo na ukládání trestů specializovaný soudce po prvostupňovém přelíčení (Itálie, Francie, Portugalsko, Španělsko). Jejich pravomoc může dosahovat takového rozsahu, že se trest odnětí svobody uložený soudcem při přelíčení může změnit na alternativní trest nebo opatření se zcela jiným charakterem, než je ten, jež měl soudce, který vynesl rozsudek, na mysli při přelíčení.

Možnost amnestie nebo milosti existuje téměř ve všech zemích. Obvykle má právo amnestii nebo milost udělovat hlava státu, předseda vlády nebo ministr spravedlnosti. Zde má probační služba dvojí úlohu: referovat příslušným orgánům a poskytovat dozor a podporu při dodržování podmínek milosti nebo amnestie. V zásadě může mít milost nebo amnestie jednu z následujících tří forem: úplné nebo částečné prominutí trestu, spojení nebo nahrazení jiným trestem, lehčí trest nebo milost s podmínkou, jež může být odstraněna nebo odložena. Přítomnost probační služby je omezena na poslední dvě jmenované podmínky a závisí na povaze a formě nového trestu a uložených podmínkách. V Belgii může být milost udělena po ukončené probaci. Další specialitou je zvláštní milost ve Španělsku (*indulto particular*), jež se podle vězeňské legislativy považuje za vězeňskou výsadu a spočívá ve snížení části trestu pachatele, jež prokázal mimořádný pokrok během procesu své resocializace.

Kategorie úloh probace

Zprávy

Při srovnávání hlavních úloh různých probačních služeb lze rozlišovat několik hlavních kategorií. První z nich zahrnuje předkládání písemných (ale někdy i ústních) zpráv orgánům trestního soudnictví. Tyto zprávy se mohou ve své povaze silně lišit – v závislosti na adresátovi zprávy a fázi trestního řízení, během níž je zpráva vydána – a mohou mít formu vyšetřovacích zpráv, podrobné charakteristiky obžalovaného (jako pomůcka soudce pro vynesení rozsudku), znaleckého posudku osobnosti a psychologického stavu pachatele nebo zadrženého, poradenských posudků týkajících se rozsudku, jež má soudní orgán vynést (trestní stíhání, odklon od trestu, vazba ve fázi přípravného řízení, uložení trestu, milost, amnestie, propuštění), hodnotících zpráv a krátkých posudků progresu týkajících se dohledu, a rovněž mohou kontrolovat rozmanité formy trestů a exekuce, v nichž jsou probační služby angažovány. Zvláštní typ zprávy existuje v Irsku, kde soud může požádat probační službu, aby zpracovala nezávislou zprávu o zranění oběti a prognózy uzdravení. Tento úkol je uložen jinému probačnímu úředníkovi, než je ten, který hodnotí pachatele.

Vymáhání trestů a opatření

Druhou hlavní oblastí probačních prací je exekuce rozsudků vnesených soudními orgány. V současné době existuje pouze několik trestů, jejichž exekuce se probační služba nemůže nebo nechce účastnit, jako např. pokuta a podmíněčné odsouzení bez probace (Belgie, Francie a Lucembursko) nebo rozsudky týkající se milosti nebo amnestie (např. Irsko a Norsko). Tyto práce zahrnují organizaci a přípravu, sjednávání schůzek a dohod pachatele a organizací ve společnosti, v níž má být trest vykonán, kontrolu výkonu a plnění trestů a referování soudním orgánům. Z velké části se tyto činnosti týkají alternativních nebo polovazebních komunitních trestů a opatření. Probační služby se ale stále více zapojují do vazebních a nevazebních

léčebných opatření, jako jsou např. ústavní a mimoústavní příkazy, nemocniční příkazy, léčebná opatření pro alkoholiky a drogově závislé, preventivní bezpečnostní opatření, psychiatrické probační příkazy, poručnické příkazy a nápravná opatření uložená určitým skupinám pachatelů (alkoholikům a drogově závislým, mentálně narušeným pachatelům, násilným či jinak nebezpečným pachatelům a pachatelům sexuální trestné činnosti).

Poradenské služby, pomoc a podpora

Třetí oblast působení probační služby je úzce spjata s výše uvedenými aktivitami: podporou a péčí o pachatele. Obecně jsou tyto činnosti zaměřené na umožnění klientovi společensky fungovat, a to způsobem, jež je přijatelný pro něho i pro společnost. Intervence probačních služeb zahrnuje celou řadu činností: např. poskytování informací a poradenství, pomoc s hmotnými i nehmotnými problémy, zajištění proviantu, vytváření kontaktů, zprostředkování, odkazování na jiné orgány, poskytování doprovodu, nabídka terapeutických sezení atd.

Detailní přehledy uvedené v tomto svazku potvrzují, že nejdůležitější úlohou probačních služeb zůstává poskytování poradenství, péče a pomoci. Tyto úlohy lze považovat za spojující faktor veškeré probační práce, a zahrnují velké množství hmotných (v oblasti bydlení, práce, příjmu, trávení času) i nehmotných problémů (psychických, sociálních, vztahových, citových a právních). Zásah probační služby se přizpůsobuje charakteru problému, povaze spáchaného činu (zvláštní pozornost je věnována pachatelům drogové trestné činnosti, sexuální trestné činnosti, drogově závislým pachatelům a etnickým menšinám). Poradenství, podporu a péči lze poskytovat v jakékoli fázi trestního řízení.

Zvláštní zmínku zasluhuje práce v penitenciárních institucích. Ačkoli v mnoha zemích část tradičních úkolů probační služby převzaly zvláštní sociální služby uvnitř penitenciárních institucí (např. v Nizozemí), většina probačních služeb vnímá roli v penitenciárních institucích jako svou hlavní úlohu. Například ve Skotsku tyto úkoly zahrnují účast při vynášení rozsudku (koordinace činností sociální práce s činnostmi vězeňského personálu); hodnocení rizika a stupně společenské nebezpečnosti, zpracování plánů činností; dohled nad programy a jejich koordinace při přípravě vězňů na propuštění a nucenou dovolenou, asistence při opětovném usazení; dohled na propuštění a práci v rodině, asistence při reintegraci. Řada zvláštních forem poradenství, asistence, podpory a péče se provádí pouze v omezeném počtu zemí. Jedná se např. o ranou pomoc a zásah během policejního zadržení (např. Česká republika, Finsko, Německo, Malta a Nizozemí), pomoc a podporu zadržených v zahraničí (Anglie, Wales a Nizozemí) a pomoc vězňům v rámci takzvaných propustek za dobré chování.

Mediace (zprostředkování)

Činnost, jež se ještě nepovažuje za součást úloh probačních služeb, představuje podporu a péči o oběti trestného činu. Ačkoli může tato činnost mít formu zprostředkování během fáze přípravného řízení a/nebo porozsudkové fáze, trendem je zapojit probační službu do porozsudkové fáze. Mediace má několik forem, ale klíčovým konceptem je, že „prostřednictvím alternativní metody zásahu orgánů trestního soudnictví lze docílit řešení konfliktních situací“. Evidentní výhodou tohoto konceptu je skutečnost, že mediace poskytuje rychlou náhradu škod způsobených oběti, a urychluje reakci na drobnější trestné činy, poskytuje společenskou spíše než trestně soudní reakci, a může stimulovat spíše zařazení než vyloučení pachatele.

Zkušenosti s mediací se v různých zemích značně liší. V Rakousku je mediace nejdůležitějším a nejčastěji používaným alternativním opatřením; v jiných státech (např.

Nizozemí) se naopak uplatňuje jen zřídka. V Anglii a Walesu jsou probační pracovníci v případě žádosti o milost o této skutečnosti povinni informovat oběť nebo její rodinu, a nabídnout svou návštěvu s cílem projednání možných následků. Probační úředník má též za úkol zjistit, jak oběť nebo rodina vnímá možnost omilostnění pachatele a poté o výsledku referovat zpět příslušným orgánům rozhodujícím o omilostnění. V mnoha zemích (např. Belgii a Nizozemí) pomáhají obětem a jejich rodinám zvláštní soudní asistenti nebo dobrovolníci programů na podporu obětí; asistenti je v případě potřeby navštěvují a poskytují informace a podporu během všech fází procesu trestního řízení. V jiných státech (např. Norsko, Finsko a Rakousko) vykonávají mediaci zvláštní pracovníci nebo zvláštní místní mediační úřady.

Péče po propuštění z výkonu trestu

Na závěr činnost, jež byla původně jednou z hlavních úloh probačních služeb v Evropě: poskytování péče po propuštění z výkonu trestu. V několika zemích je tato práce stále velice důležitou úlohou probace (Anglie, Wales, Rakousko, Irsko a Lucembursko). V jiných státech tuto úlohu (pokud ještě existuje) nevykonává probační služba, ale obvyklé místní sociální služby (např. Nizozemí, Finsko, Itálie, Malta, Norsko a Skotsko). V této souvislosti je však problém, že tyto služby nemají dostatek prostředků a kvalifikace na splnění zvláštních potřeb propuštěných vězňů (detailně popsáno v kapitole o Finsku). Pokud je stále vykonáván jakýsi druh péče po propuštění, provádí se většinou na dobrovolné bázi. Může zahrnovat poradenství a podporu, ubytování a bydlení, rodinné poradenství, zajišťování každodenních činností, poradenství v oblasti zaměstnání a školení v oblasti pracovních dovedností (Rakousko). Zvláštní formou péče po propuštění je finanční podpora při propuštění ve Španělsku, poskytovaná jako součást pomoci během opětovného zařazování vězňů do komunity. Tato částka (rovna 75% minimální mzdy) se uděluje všem vězňům, kteří byli odsouzeni k trestu odnětí svobody na více než šest měsíců a je vyplácena po dobu šesti měsíců; tuto dobu lze prodloužit na maximálně 18 měsíců.

Organizace systémů probačních služeb

Čím více zemí, tím více tradic. Způsob organizace probace v evropských zemích odráží rozmanitost společensko-kulturního pozadí typického pro tuto část světa. Během analyzování této evropské rozmanitosti lze rozlišit několik obecných rozdílů. Za prvé, velikost země významně ovlivňuje způsob organizace probační služby. Za druhé, závisí na šíři působení probace: na rozdíl od jiných mají některé země plně vyvinutý systém probačních služeb, jež zajišťuje různé druhy probační práce včetně veřejně prospěšných prací, a výkon jiných alternativních trestů, mediace, podpory oběti a prodloužené péče po propuštění z výkonu trestu. Většina evropských zemí má v současné době velice dobře vyvinutý probační systém, přestože se aktuální stav těchto systémů liší z důvodu rozdílného stupně účinnosti a podpory společnosti nezbytné k udržení vysoké kvality probační služby.

Některé země mají omezený rozpočet, jiné mohou realizovat pouze základní formy probačních služeb, jako např. přípravu posudků delikventů pro soudy. Například v České republice si nedávné politické a sociální změny vybraly vysokou daň při rozvoji právního systému a jeho výkonných orgánů. Ve Španělsku přinesl nedávno přijatý nový trestní zákoník reorganizaci výkonných soudních orgánů; míra tohoto procesu se však v jednotlivých regionech značně liší. V současné době stojí Katalánsko viditelně před zbytkem Španělska, což znamená, že popis katalánských probačních služeb obsažený v této knize necharakterizuje španělskou situaci, nicméně naznačuje směr, jímž se oblast španělské probace ubírá.

Organizaci různých systémů probačních služeb ovlivňuje rozsah služeb, jež poskytují. Rozsah služeb například ovlivňuje, zda jsou pro probační úředníky zavedeny zvláštní vzdělávací systémy, a pokud ano, jakým způsobem, a zda je dosažené vzdělání probačních úředníků jednotné nebo rozdílné. Za třetí je rozdílným parametrem evropských probačních služeb způsob a míra integrace probačních služeb do obecných systémů sociální péče nebo zdravotnických systémů dané země. Velice obecně jsou probační služby zahrnuty do systému sociální péče ve Skotsku a ve Francii. Ve Skotsku zákon pojednávající o probační službě stanoví, že je probační služba součástí obecných sociálních služeb, a rovněž silný decentralizační proces, jímž země prochází, činí z probace natolik místní činnost, že je spolupráce s jinými místními sociálními službami naprosto přirozeným způsobem práce. Ve Francii hnutí *Défense Sociale* (společenská ochrana) zaměřené na integraci prevence kriminality do mnoha místních a komunitních politik vyústilo v systém propojených sociálních a probačních služeb. Za čtvrté dává probačním službám individuální charakter způsob a míra jejich integrace – tj. zda jsou tyto služby roztroušené v různých částech organizace soudní exekutivy (nebo v různých zdravotnických systémech či systémech sociální péče), nebo zda je provádí jeden integrovaný systém služeb. Ve Francii jsou probační služby rozšířeny do mnoha sociálních a zdravotnických služeb, zatímco např. v některých německých spolkových zemích probační práci vykonává jedna organizace.

Za páté, zdá se, že ve způsobu, jímž různé země organizují své systémy jsou obecné kulturní rozdíly, přičemž demarkační čára prochází středem Evropy. V rámci velice široké generalizace by se daly severské systémy probační služby charakterizovat jako více méně jednoduché organizace, a systémy na jihu jako hierarchické organizace s centrálně lokalizovanou odpovědností. Poslední (ale ne nedůležitou) hlavní dimenzí, podle níž lze dělit organizaci systémů probačních služeb je centralizovaná nebo decentralizovaná organizace, a veřejná nebo soukromá organizace.

Centrálně organizované veřejné probační služby

Ve většině evropských zemí jsou probační služby veřejnou záležitostí kontrolovanou ústřední vládou; do této obecné kategorie patří Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Malta, Norsko, Portugalsko, Španělsko (Katalánsko) a Švédsko. Ve všech případech má ústřední řídicí úlohu ministerstvo spravedlnosti. V Belgii je Psychosociální služba, jež vykonává tradiční probační úlohy přímo podřízena jurisdikci odboru belgického Ministerstva spravedlnosti, jež spravuje státní věznice. *Dienst Justitiehuisen* (soudní sněmovny) a organizace alternativních trestů a podpory obětí spadají přímo pod Generální ředitelství organizace trestního soudnictví při Ministerstvu spravedlnosti.

V Dánsku spadají veškeré probační služby pod Ministerstvo spravedlnosti (Generální ředitelství vězeňských a probačních služeb). V Irsku jsou Probační a sociální služby státním veřejným orgánem, který podléhá Ministerstvu spravedlnosti. V Itálii patří probační služby do oblasti výkonu trestů a proto je může organizovat a vykonávat pouze ústřední vláda; veškeré probační služby spadají pod Odbor vězeňské správy Ministerstva spravedlnosti. Lucembursko mělo vždy centrálně organizovanou probační službu, přestože v roce 1997 přešla zodpovědnost za probační služby z vězeňské správy na služby státního zastupitelství. Na ostrově Malta je vězeňská i probační služba v jurisdikci Ředitelství nápravných služeb. Rovněž v Norsku spadají vězeňské a probační služby společně pod stejný odbor v rámci Ministerstva spravedlnosti, a jejich ředitelem je ministr policie. V Portugalsku jsou probační služby součástí veřejného orgánu podléhajícímu Ministerstvu spravedlnosti. A ve Španělsku (nebo alespoň v Katalánsku) je probace organizována v rámci Generálního ředitelství pro alternativní trestní opatření a justice pro mladistvé, jež je součástí Ministerstva spravedlnosti.

Ve Švédsku existuje integrovaný systém vykonávající vězeňské a probační služby od roku 1998, kdy byl vytvořen z decentralizovaného systému, který tyto činnosti rozšířil do vyšetřovacích vazeb, věznic a probačních služeb v mnoha regionech. Ačkoli Francie zcela nepochybně patří do této kategorie centralizovaných veřejných organizačních struktur, má přece jen zvláštní postavení. Přestože je probační služba ve Francii pevně zakotvena ve státní vězeňské správě, velkou část práce vykonávají soukromé projektové orgány. Pro Francii je charakteristická vysoká míra spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem a zajímavý model probační práce (proto se Francie v tomto ohledu nepodobá žádné jiné zemi v této kategorii). Částečně soukromý výkon probační práce zahrnuje velice decentralizované řízení těchto úkolů, což Francii řadí též do kategorie způsobů organizace systému probačních služeb popsáné v následující kapitole. Následuje též popis kategorie probačních systémů, které jsou organizovány v centralizované struktuře, v níž práci provádějí soukromé organizace. Po této prohlídce organizačních forem probačních služeb budeme hovořit o zvláštních případech Švýcarska a Německa.

Decentralizované probační služby: model Spojeného království

V Anglii, Walesu a Skotsku je probace realizována velice decentralizovaným způsobem. Ačkoli v případě Anglie je důvodem decentralizace velikost země a její populace, nedá se to samé říci v případě Skotska. Při popisu situace na ostrově by bylo vhodné hovořit o modelu Spojeného království. V Anglii je organizace popsána jako veřejná služba, ačkoli služby, které vykonává by mohly být označeny jako soukromé služby vykonávající veřejné úkoly. Jako výsledek tohoto systému je rozdílnost mezi 54 organizacemi tak velká, že není možné popsat anglické organizace jako celek. Liší se nejen ve způsobu, jakým jsou organizovány, ale i v druhu pracovníků, jež zaměstnávají a míry, do které využívají dobrovolných pracovních sil. Jelikož nemá Spojené království ministerstvo spravedlnosti, podléhá oblast probace Home Office (ekvivalent Ministerstvu vnitra). Místní orgány mají docela velký vliv na provozování služeb prostřednictvím svých místních probačních výborů nebo probačních rad, jež slouží jako zaměstnanci probačních služeb. To se odráží ve skutečnosti, že pětinu jejich rozpočtu poskytují místní úřady nebo orgán zastřešený konkrétní organizací. Ve Skotsku je probace ještě více místním jevem, přičemž místní orgány jsou povinny ze zákona poskytovat probační služby jako součást svého působení coby poskytovatele sociálních služeb. Přestože podléhají Scottish Office (Ministerstvu vnitra Skotska), zodpovídají probační služby místním orgánům. Skotská struktura naznačuje vysoký stupeň integrity probačních služeb a obecných sociálních služeb

Systémy soukromých probačních služeb

Ve třech evropských státech je probace úkolem soukromých organizací. Dva z těchto států jsou v severní Evropě (Finsko a Nizozemí) a třetím je Rakousko. Není překvapením, že v malých státech nebo státech s nízkým počtem obyvatelstva jsou probační služby centrálně organizované do jedné organizace, jež vykonává veškeré druhy probačních služeb (Rakousko a Finsko), nebo jsou organizované v centralizované struktuře řízení, jež řídí organizace, které práci ve skutečnosti realizují (Nizozemí, ale pouze krátce). V Rakousku vykonává VSBA (*Verein für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit*) klasickou probační práci (tj. zpracování posudků klientů pro soudy), mediaci a péče po propuštění z výkonu trestu, a spravuje probační ubytovny a ubytovny pro péči po propuštění po celé zemi. Vazbu a spolupráci s ministerstvem spravedlnosti zaručuje Obecná smlouva (jež definuje popis práce) uzavřená

mezi ministerstvem a VSBA, a skutečnost, že zaměstnanci VSBA jsou přijímáni se souhlasem ministerstva.

Přesuneme-li se na sever, ve Finsku probaci realizuje organizace s okouzlujícím názvem *kriminaalihuohtoyhdistys* (nebo poněkud světským anglickým názvem Probační asociace); její existence je dána ze zákona, spravuje ji a dohlíží na ni Ministerstvo spravedlnosti, čímž je další vysvětlování vazby na soudní orgány zbytečné. V Nizozemí vykonávají probační práci tři soukromé organizace: Národní probační organizace, Organizace pro péči o duševní zdraví a Armáda spásy. Práci dotuje Ministerstvo spravedlnosti prostřednictvím smluv o dílo. Tyto organizace fungují na bázi smlouvy, dohlíží na ně Ústředí Národní probační organizace, jež odpovídá za vztahy mezi probačním sektorem a Ministerstvem spravedlnosti, a rovněž mezi dotyčné tři organizace rozděluje rozpočet.

Smíšené modely

Tři evropské země nelze zcela zařadit do výše popsaných kategorií. Již bylo zmíněno, že probační služby ve Francii vykonávají veřejné organizace ve spolupráci se soukromými organizacemi. Švýcarsko již bylo též zmíněno jako stát, ve kterém se probační organizace těší jak podřízenosti tak nezávislosti na soudních orgánech a policii. Kromě toho mají kantony celou škálu systémů decentralizovaných veřejně a soukromě organizovaných probačních služeb, i když většina kantonů má veřejné probační služby.

Zvláštním případem je Německo: kombinace spíše nezávislých zemí a struktura federálního ústředního státu nestanoví žádný organizační koncept probačních služeb. Většina zemí používá tzv. „tradiční model“, ve kterém probační služby spadají přímo pod Vyšší krajské soudy, které naopak spadají pod Federální ministerstvo spravedlnosti. Probační soudní podpora spadá do pravomoci státního zástupce, jež je podřízený rovněž Federálnímu ministerstvu spravedlnosti (stejně jako probační sociální práce ve věznicích). Další model používaný v některých státech kombinuje probační práci mimo rámec věznic a soudní podporu, jež obě spadají pod Vyšší krajské soudy, zatímco (jako v případě prvního modelu) probační sociální práce ve věznicích je podřízena přímo Federálnímu ministerstvu spravedlnosti. Ve třetím modelu sociální služby, probační služby, soudní podporu, zprostředkování a podporu obětí vykonává zvláštní mimosoudní organizace nezávislá na soudech, trestních institucích a orgánech státního zastupitelství.

Některé organizační detaily

Pokoušet se o mezinárodní srovnání společenských jevů je velice ošemetnou záležitostí, obzvláště v případě velkých kulturních rozdílů. Obecným problémem je nedostatek klíčových pojetí pro realizaci srovnání. Ještě větším problémem je, že koncepty obvykle používané pro obecnou ilustraci mezinárodních rozdílů a podobností mají příliš omezenou kvalitu pro realizaci přímých srovnání. V mnoha případech je nejasné, zda tyto koncepty znamenají ve všech zemích to samé, a pokud tomu tak není, v jaké míře by bylo možné rozdíly třídit. To se rozhodně týká oblasti evropských systémů probačních služeb. Máme velice chabé ponětí o jednotnosti pojmů jako např. množství případů, velikost oddělení a pracovní uspokojení – tj. o pojmech, které bychom rádi používali v mezinárodní komparaci.

Co se týká množství případů, rádi bychom například věděli, jaké jsou rozdíly mezi zeměmi v množství práce věnované jednotlivým případům. V případě velikosti oddělení nebo týmu jsou oba pojmy používány, aniž by byly dostatečně definovány. A pokud se týče pracovní uspokojení, bylo toto kritérium „měřeno“ pouze v jednom státě (Rakousku).

Navzdory tomu následuje srovnání některých organizačních detailů systémů probačních služeb v Evropě tak, jak byly vytaženy ze zpráv a dokumentů zemí popisovaných v této knize. Při jakémkoli využití těchto termínů je třeba brát v úvahu výše uvedená upozornění. Jak již bylo naznačeno, pracovní uspokojení bylo zkoumáno pouze v Rakousku, kde v listopadu 1997 87% probačních úředníků vyjádřilo uspokojení z práce. Belgie uvádí, že pracovní uspokojení v probační práci je prvořadým zájmem ministerstva spravedlnosti.

Velikost oddělení nebo pracovních skupin a množství případů

Ačkoli organizační souvislost či dostupné informace poněkud velkého počtu zemí (10) jsou příliš omezené na to, aby poskytly představu o velikosti oddělení nebo pracovních skupin, které práci realizují, ze zpráv jiných zemí vyplývá, že probační pracovníci v Evropě pracují ve velice rozdílně velkých skupinách. Dokonce i v rámci jedné země se velikost pracovních skupin značně liší. Následuje zjištěný počet probačních úředníků na jednu pracovní skupinu v jednotlivých zemích: ve Finsku se počet pohybuje mezi 3 a 30 probačními úředníky. V Norsku mohou mít skupiny mezi 4,5 a 19 úředníky na plný úvazek; nejmenší ze 13 probačních skupin v Katalánsku je skupina o jedné osobě, zatímco největší čítá 15 úředníků. Rakousko, Dánsko a Lucembursko mají skupiny o 5-14, 6-12 a 3-11 probačních pracovnících (ve stejném pořadí). Nizozemí se skromným počtem 12 úředníků ve skupině není atypickým případem. Irsko má maximálně šest probačních úředníků ve skupině, a Malta má jednu skupinu čtyř úředníků (v době, kdy byla zpráva zpracovávána, byla tři místa neobsazená).

Při pohledu na hodnoty množství případů ve zprávách jednotlivých zemí se nabízí stejný obrázek: existují velké rozdíly. U osmi studovaných zemí nejsou k dispozici přesná čísla počtu případů; ze zbývajících zemí některé jižní státy vykazují obrovské množství případů. Itálie vykazuje průměrnou pracovní zátěž 120 případů (50 alternativních opatření a náhradních trestů a 70 vyšetřování). Není jasné, zda se tato čísla týkají počtu klientů za rok, ale předpokládáme, že ano. Z Portugalska jsou k dispozici hodnoty pro určitá tříměsíční období a počty případů mezi jednotlivými skupinami se dosti liší. Jedna skupina vykazuje 20 klientů během těchto tří měsíců na jednoho probačního úředníka a jiná skupina vykazuje 181 klientů na člena skupiny během stejného období. Lucembursko má průměrně 169 pachatelů ročně na jednoho probačního úředníka, a v jednom místě měl každý úředník průměrně 56 klientů. Pro zbytek Evropy je pravidlem počet 30-40 případů (v Rakousku, Skotsku, Irsku, Dánsku, na Maltě, v Norsku a Belgii). Švédsko disponuje poněkud luxusním počtem 25 případů a v Rakousku je skutečný počet případů nižší než 26, přičemž zákon stanoví, že maximální počet je 30. V Belgii je pravidlem počet 20 případů, pokud jsou obtížné. Norsko vykazuje poněkud nejasná specifikovaná čísla: 25 příkazů na dohled (10 odsouzení s ostrahou) nebo 20 klientů odsouzených k veřejně prospěšným pracím nebo 70 vyšetřovacích zpráv nebo 40 klientů ve vězení (nebo jakákoli poměrná kombinace výše uvedených).

Finance

Téměř všechny evropské probační služby dostávají peníze od ministerstva spravedlnosti. Výjimku tvoří pouze Anglie a Wales (kde úlohu ministerstva spravedlnosti vykonává Home Office) a Skotsko, jež má Scottish Office. Ve Švýcarsku, kde orgány kantonů obecně hrají hlavní roli ve všech aspektech veřejného života, existuje spousta hlavních finančních organizací pro probační služby. Téměř ve třech čtvrtinách analyzovaných zemí je ministerstvo odpovědné za spravedlnost jediným finančníkem probace. V ostatních zemích

probační služba dostává peníze též od místních úřadů (např. Anglie, Wales, Rakousko a Finsko).

Některé státy využívají příslušných zdrojů Evropské Unie (Finsko, Anglie, Wales a Irsko), a několik zemí využívá soukromých zdrojů (např. Portugalsko a Skotsko). Je zajímavé, že některé země výslovně uvádějí, že probační služby mohou získávat prostředky z jiných zdrojů než jsou justiční nebo jiné státní orgány. Probační služba v Norsku však nemůže sama získávat prostředky. Ve Finsku nemohou útvary probačních služeb získávat peníze samy, ale národní Probační asociace ano. Jen malé množství probačních organizací si stěžuje na množství peněz, jež v posledních letech získaly. Pouze zprávy České republiky a Dánska hovoří o tom, že do probace se přestaly investovat peníze, ale zároveň došlo k omezením a zvýšené pracovní zátěži.

Rozpočet na probaci versus rozpočet na vězeňské instituce

V rámci Evropy jsou rozdíly v rozpočtech na systémy probačních služeb ve vztahu k rozpočtům na vězeňské systémy. Zatímco probační služba na Maltě musí přežít s méně než 1% rozpočtu na vězeňský systém, Lucembursko má v tomto ohledu skvělou pozici, neboť může utratit 37% z částky, kterou utratí vězeňské služby (přitom má asi o polovinu klientů méně na každodenní bázi a zaměstnává pouze dvacetinu počtu personálu, který zaměstnává vězeňská služba). Druhou nejlepší pozici má probace ve Švédsku, kde dostává asi 25% částky, kterou dostává vězeňská služba. Následuje Skotsko s 20%. Rakousko musí vyjít s daleko menší částkou téměř 14% (přičemž poskytuje služby o třetinu více klientům), následuje Dánsko s téměř 12%. Probační služby v Irsku a Finsku jsou nejhudší v Evropě se 7,8 a 7,5% rozpočtu vlastních vězeňských služeb. Je však třeba vzít v úvahu, že možná existuje mnoho dalších zemí s velice nízkým rozpočtem na probaci ve srovnání s tím, co utratí jejich vězeňské instituce, a to proto, že finanční údaje od zhruba poloviny zemí popsaných v tomto svazku toto srovnání neumožňují. Takže nelze uvést procento u Belgie, České republiky, Anglie, Walesu, Francie, Německa, Itálie, Nizozemí, Norska, Portugalska, Španělska nebo Švýcarska. V případě České republiky víme pouze to, že jejich probační systém zaměstnává pouze 0,5% počtu pracovníků zaměstnaných ve vězeňském systému.

Audit

V Evropě se používají rozličné metody vyúčtování nákladů probační služby. Probační služba ve zhruba jedné třetině zemí popsaných v tomto svazku podléhá externím auditorům nebo státnímu auditorskému úřadu (Rakousko, Anglie, Wales, Finsko, Lucembursko, Malta, Norsko a Švédsko); většina z nich je podřízena ministerstvu spravedlnosti nebo státnímu orgánu, jež jí poskytuje finanční prostředky; pouze některé mají své interní účetní postupy (např. Francie, Irsko a Itálie). Je však třeba vzít v úvahu, že tyto druhy interních postupů často splývají s velice přísným udělováním finančních prostředků a metodami přidělování realizovanými finančními orgány.

Rozpočtová problematika

Obecný přehled úkolů a činností probačních služeb uvedený v této kapitole je z části založen na legislativních možnostech těchto služeb v rámci vlastní jurisdikce. Zprávy jednotlivých zemí v tomto svazku naznačují, že ve velkém počtu zemí stále existuje prostor mezi

zákonnými možnostmi a skutečným výkonem práce. Za prvé: legislativa jednotlivých zemí stanoví řadu alternativních metod trestů a opatření, a různých alternativních postupů, jež obecně kladou větší důraz na odklon od tradičních trestů, na probaci v obecném slova smyslu a na resocializaci a reintegraci. Za druhé: například v České republice institucionální rámec nebyl ještě zcela vytvořen a nemůže tedy zajistit účinnou realizaci těchto nových přístupů. Zdá se, že to samé platí v případě Španělska a Dánska. A z důvodu vysoké pracovní zátěže zaměstnanců věznic a probačních úředníků nelze v Itálii realizovat téměř žádnou podporu nebo navázat na výsledky v oblasti možných propustek „za dobré chování“. Tyto zvláštní propustky poskytují zadrženým maximálně 45 dní ročně na rozvoj jejich úzkých vztahů a kulturních a osobních zájmů. Z důvodu nedostatečného počtu probačních úředníků je probační služba na Maltě nucena omezit své vězeňské aktivity pouze na úzký výběr zadržených. Výběr se uskutečňuje na základě „hodnocení potřeb a vězeňské klasifikace“ ihned po příjmu do vězeňské instituce.

Další problém spočívá v tom, že probační služby jsou někdy ze zákona povinny plnit úkoly, s nimiž jejich rozpočet nepočítá (např. Anglie a Wales, Itálie a Lucembursko, kde jsou z důvodu nedostatku probačního personálu určité aktivity týkající se kauce, péče po propuštění a vyšetřovacích zpráv, jen zřídka realizovány). Ve Skotsku se již po několik let provádí experimenty, jež zahrnují sociální práci jako alternativu trestního stíhání, a to i bez dostačujícího financování ze strany vlády.

Záznam a hodnocení

Ačkoli mají probační služby ve většině zemí zavedený systém záznamů, není obecná úroveň a složitost záznamových systémů příliš vysoká. V žádném z případů neexistují systémy (ani nejsou ve významném počtu zemí plánovány), jež provázejí klienta různými fázemi soudních řízení a vězeňskými a probačními zásahy na něj zaměřenými. Ve velice nízkém počtu systémů je práce probačního úředníka zaznamenávána, pouze v některých případech je zmíněno hodnocení jeho práce (např. vzhledem k cílům plánované intervence), a v těchto případech není konkrétně formulováno, je to pouze zamýšlený cíl systému, jehož realizace je plánována do budoucna.

V zemích, kde se na výkonu probační práce podílí různé organizace (např. Nizozemí), jsou v současné době vytvářeny jednotné záznamové systémy pro všechny pracovníky. Většina zemí zdůrazňuje potřebu moderních, odpovídajících a automatizovaných záznamových systémů. Výjimku tvoří Irská republika: její zpráva uvádí, že poněvadž probaci realizuje jeden státní úřad, není potřeba záznamového systému.

Počítačové zpracování klientských a jiných záznamů je ve fázi vývoje (Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Irsko, Lucembursko, Nizozemí, Norsko a Skotsko) nebo pouze částečně realizováno (Anglie, Wales a Švédsko). Jiné země nedosáhly ani této úrovně. Rychlost automatizace v oblasti probace jistě alespoň částečně podnítlí nutnost příslušné péče o ochranu osobních dat klientů. Například probační pracovníci ve Švédsku si zapisují každodenní poznámky do laptopu, ale mohou ukládat vždy jen jednu stránku: před vložením dalších informací musí být stránka vtištěna.

Na druhou stranu lze v tomto ohledu sledovat velmi zajímavé způsoby provozu: například ve Španělsku musí být každý jednotlivý záznam případu probačního klienta zaslán na ministerstvo spravedlnosti. V České republice jsou probační pracovníci každoročně povinni předkládat výkaz své práce a zprávy o svých klientech ministerstvu spravedlnosti a vedení krajských soudů. Neobjevuje se zmínka o pravidlech ochrany osobních dat. V Belgii je každý probační úředník ve velice obtížném a časově náročném procesu každoročně hodnocen prostřednictvím zkoušek a pracovních profilů.

Obecně probační služba ve většině evropských zemí zpracovává výroční zprávy pro ministerstvo spravedlnosti nebo jiný státní orgán. V menším počtu případů jsou tyto zprávy čtvrtletní (např. v Rakousku) nebo pololetní (např. ve Švédsku). Hodnotící studie probační práce jsou velmi vzácné, a v některých zemích jsou pro současnou situaci příliš zastaralé (např. v Nizozemí). Mezi země, které zmiňují existenci hodnotících studií patří Dánsko, Anglie, Wales, Irsko, Nizozemí, Norsko a Švédsko.

Názory klientů a podpora ze strany společnosti

Informace o názorech klientů probace na aktivity služeb jsou spíše vzácné. Patnáct z devatenácti zemí popisovaných v tomto svazku není schopno se k tomu vyjádřit. Zprávy z Francie, Anglie a Walesu uvádějí, že v těchto zemích bylo provedeno několik studií, ale nepodávají žádné informace o jejich výsledcích. Dánsko uvádí, že 75% klientů dánské probační služby se domnívá, že dohled poskytovaný touto službou je užitečný a pomáhá jim vyvarovat se opětného páchání trestné činnosti. V Nizozemí studie z roku 1998 uvádí, že část zaměstnanců probačních služeb je přesvědčena, že klienti nevnímají jejich služby jako návstavbu justičního systému, 33% bylo přesvědčeno o opaku. Neexistují žádné další systematické studie názorů klientů z posledních let; nejnovější informace v Nizozemí jsou obsaženy ve studii z roku 1991, jež uvádí, že klienti jsou spokojeni se způsobem fungování služeb, vyjma péče po propuštění z výkonu trestu.

V oblasti společenské podpory evropských probačních činností je k dispozici o něco více informací. Zpráva ze Švédska výslovně uvádí, že probační služba a její práce je pro širokou veřejnost téměř neznámým pojmem. Lucembursko zaujímá nevšední stanovisko a uvádí, že *Velkovévodkyně probační služba* (Grand Duchess Probation Services), „ve vztahu ke své práci nepodniká žádné propagační aktivity“. Belgie uvádí, že veřejnost je informována o alternativních způsobech nakládání s pachateli trestných činů a preferuje náhradu škody před trestem (odplatou). V Dánsku a Irsku probační služba udává, že aktivně přispívá k diskusím a formování politiky v rámci ministerstva spravedlnosti. Finsko je jedinou zemí, která uvádí rostoucí negativní trendy v obecném postoji k pachatelům trestné činnosti tak, jak byly zobrazeny v prohlášeních posledních parlamentních voleb. V Irsku obecná studie obyvatelstva z roku 1995 ukázala, že více než třetina veřejnosti věděla, co probační služby dělají, a téměř dvě třetiny byly toho názoru, že služby dosahují dobrých výsledků. Itálie upozorňuje na rostoucí zájem společnosti o probační práci. Portugalsko uvádí pozitivní odezvu na práci služeb, ale neexistují studie, které by toto tvrzení potvrdily. Francie tvrdí, že má na toto téma vědecké materiály, ale nepodává informace o jejich výsledcích. Katalánsko provedlo v roce 1995 rozsáhlý průzkum, který odhalil, že tři čtvrtiny veřejnosti nejsou přesvědčeny, že uvěznění mohou dosáhnout opětného společenského uplatnění, a že neví téměř nic o existenci alternativních opatření. Při dotazu na účinnost opatření jako např. léčení, veřejně prospěšné práce a probace, se obyvatelé této severovýchodní oblasti Španělska vyjádřili pozitivně a byli pro zahrnutí těchto opatření do španělských zákonů. Konečně v Nizozemí studie z let 1993 a 1998 prokázaly, že alternativní tresty obecně získávají značnou podporu obyvatelstva; bulvární média však rozšířila názor, že práce, k níž jsou pachatelé trestné činnosti odsouzeni není těžká nebo fyzicky namáhavá. Zbývajících osm zemí v této záležitosti neposkytuje žádné informace.

Práva probačních klientů

Právní statut stíhaného nebo odsouzeného klienta probační služby určuje právní ochrana poskytovaná mezinárodními konvencemi o lidských právech a ústavou příslušné země. V konfrontaci s trestními řízeními to znamená, že základní práva klienta mohou být omezena. Toto omezení nelze uplatňovat předtím, než je učiněno právně definované zákonné prohlášení, a provedena příslušná právní opatření v případě, že se dotyčný domnívá, že byla porušena jeho práva nebo zájmy.

Pokud byla práva podezřelého nebo odsouzeného porušena uložením trestu nebo opatřením trestního řízení, určují následky jeho právního statutu především nařízení a ustanovení v příslušném trestním zákoníku, trestní nařízení nebo zvláštní zákon o trestu odnětí svobody. To platí i v případě, že jsou do případu zapojeny orgány probační služby. Pokud se dotyčný domnívá, že jeho práva byla narušena nedbalým nebo neoprávněným postupem ze strany probační služby, jsou pro účely adekvátní ochrany dotyčného trestní nebo vězeňská nařízení obecně nedostačující. Tato nařízení nezahrnují právo stížnosti na probační službu. Stížnost na činnosti probační služby lze však podat, pokud se týká rozhodnutí státního žalobce, soudce nebo vězeňských orgánů týkajícího se podezřelého/odsouzeného. K této situaci může dojít v případě zrušení podmíněného trestu, probačního příkazu nebo jiného alternativního trestu a v případě podmíněného propuštění.

V určitých případech se podezřelý/odsouzený, který se domnívá, že jeho práva či zájmy byly porušeny činností probační služby může odvolat (tak jako každý jiný občan) k občanskému, správnímu nebo trestně právnímu soudci nebo (pokud taková osoba existuje) ke státnímu ombudsmanovi (např. ve Finsku, na Maltě, v Nizozemí, Portugalsku, Španělsku a Švédsku) nebo poslancům. Ve většině zemí tato řízení v případě porušení důvěrnosti ze strany probačních úředníků poskytují adekvátní nápravu, jež může vyústit až v disciplinární řízení nebo ve většině států dokonce trestný čin (např. Belgie, Finsko a Španělsko).

V případě stížnosti se může probační klient obrátit na zúčastněného probačního úředníka a pokud není dosaženo uspokojivého řešení, tak na vyššího pracovníka stejné organizace, nebo nakonec přímo na ministra spravedlnosti. Tento neformální postup stížnosti uskutečněný přes řetězec vedoucích pracovníků však poskytuje nedostatečné záruky, že stížnost bude seriózně posuzována a povede k uspokojivému vyřešení.

V poslední době různé evropské země stanovily pevnější formální základ právního statutu klienta probačních služeb. V některých státech (Itálie, Portugalsko a Španělsko) zákonodárci nerozlišují mezi probační prací a jinou sociální prací nebo mezi probačními úředníky a jinými pracovníky občanských služeb. To znamená, že právní statut probačního klienta včetně jeho práva na stížnost, a samotný proces stížnosti, řídí stávající disciplinární předpisy nebo etické zákoníky platné pro danou oblast.

V řadě zemí (Anglie a Wales, Nizozemí, Norsko, Skotsko a Švédsko) zašli zákonodárci ještě dál a vytvořili oddělené právo na stížnost (a zároveň proces) zvlášť pro vztah mezi probačním klientem a probační službou. Lze si stěžovat na jakoukoli činnost probační služby, jako např. četnost kontaktu; nespokojenost s přiděleným dozorcem; přání změnit probačního úředníka, jež odpovídá za případ; důvěrnost informací; bezpečnost a integrita nakládání s údaji o klientovi; každodenní kontakt; chování probačního úředníka a jeho rozhodnutí; obsah, kvalita a spolehlivost posudků zpracovaných probačním úředníkem; atd.

V Anglii a Walesu řeší zvláštní pracovník sekce stížností jménem ředitele sociální práce formální stížnosti probačního výboru, a ve Skotsku je možnost odvolat se k výboru na posuzování stížností (obvykle výbor podřízený místnímu výboru orgánu sociální práce). Ve Švédsku lze po procesu stížností přes řetězec vedoucích pracovníků nakonec podat stížnost k místní dozorcí radě nebo odvolací radě. V Nizozemí je možné veškeré formální stížnosti

předkládat Národnímu výboru stížností. Stejně jako v případě Švédské dozorcí rady je nezávislost tohoto výboru zaručena skutečností, že tomuto výboru předsedá soudce. Ve Švédsku jsou tři další členové komise přisedící soudci z lidu podléhající soudu; v Nizozemí nemohou další dva členové pracovat pro probační službu ani jako dobrovolníci nebo členové rady.

Přítomnost a budoucnost: moderní multifunkční probační služby plně oprávněné a vybavené k výkonu rozličných druhů trestů

V důsledku „moderního hnutí“ v trestním právu a průvodní individualizace reakcí na tresty se znatelně zvýšil význam probační práce. Rostoucí zájem státu o probaci a zahrnutí probace do činností orgánů trestního stíhání a soudů vyústily ve vyšší požadavky na kvalitu probace, jež v průběhu 20. století vedly k rostoucímu podílu účasti profesionálů v oblasti probace. V různých státech Evropy tento proces proběhl v různých obdobích, ale obecně vedl k omezení účasti dobrovolníků a rostoucímu sblížení probace s jinými výkonnými soudními orgány.

V současné době vývoj alternativních trestů a stávající růst pracovní zátěže probačních služeb, jež je vykonávají, vedl k obnovenému nárůstu počtu dobrovolníků, obzvláště v oblasti veřejně prospěšných prací. Rostoucí účast probace v podpoře obětí zločinu stimuluje význam dobrovolnické práce, neboť tuto práci vykonávají obvykle právě dobrovolníci. Lze tedy říci, že se probace vyvíjela „odspoda nahoru“ z roviny, kde dobrovolníci pomáhali vězňům. Rozvinula se přes odklon od hlavního proudu každodenního života – z důvodu profesionalizace práce a jejích vykonavatelů a ztotožnění probace s jinými výkonnými soudními orgány – až k situaci, kdy se probace vrací zpět do hlavního proudu společnosti prostřednictvím jejího zapojení do veřejně prospěšných prací a jiných alternativních trestů a rostoucí účasti v procesu podpory obětí trestné činnosti.

Téměř všechny zprávy zemí popsaných v tomto svazku věnují stránku, dvě, a někdy i více novému vývoji v oblasti probace. Čtenářům doporučujeme obzvláště tyto části reportů. Různé evropské jurisdikce jsou významně zapojeny do vytváření nových způsobů reakce na pachatele trestné činnosti a sociální prostředí, z něhož pocházejí, a ve kterém uplatňují svůj negativní vliv. Probace je evidentně nepostradatelnou součástí infrastruktury potřebné k realizaci a podpoře této sociální politiky. Tato skutečnost klade na oblast probační práce vysoké nároky a v současné době můžeme vidět, že si tato oblast připravuje a vytváří nezbytné podmínky, aby v této infrastruktuře mohla hrát klíčovou roli. Probační služby značně investují do profesionalizace svých pracovních sil a modernizace svých organizací. Mezi hlavní koncepty stále více diskutované a probírané v oblasti probace patří: zvyšování kvalifikace sociálních pracovníků; zvyšování vzdělání a zdokonalování praxe; vytváření a rozvoj nových programů; modernizace práce; důraz na efektivitu; zvyšování kvality služeb; určování cílových skupin pachatelů a obětí; řízení případů; stanovení priorit a konkrétní vyjádření cílů; adekvátní pololetní plánování; odpovědné sestavování rozpočtu a účetnictví; manažerský dohled a vědecké hodnocení; příslušná spolupráce a dohody s jinými veřejnými a soukromými organizacemi, které mohou vykonávat část práce; zavádění moderních informačních a komunikačních technologií; rozvoj zprostředkování mezi pachatelem a obětí trestného činu a primární prevence kriminality. Mezevropská spolupráce a následné sdílení výsledků může poskytnout část „paliva“ nebo „maziva“ v procesu řešení těchto konceptů zaměřených na pozvednutí probace na vyšší stupeň vývoje. Informace obsažené v tomto svazku tomuto procesu mohou napomoci.

Následující kapitoly této knihy pojednávají o většině systémů probačních služeb v Evropě. Devatenáct zemí popsaných v tomto svazku představuje západoevropské státy a

jeden stát bývalého východního bloku. V současné době baltské státy a státy jako např. Maďarsko, Chorvatsko, Slovensko, Bulharsko, Slovinsko, Polsko a Rumunsko procházejí radikální reformou trestně právního systému. V tomto okamžiku tento proces ve výše uvedených zemích nepodnítl vznik systému probačních služeb, ale jsme přesvědčeni, že k tomu v budoucnu jistě dojde. Očekává se, že zřízení probace bude nedílnou součástí reformy v těchto státech. Doufáme, že informace v tomto svazku mohou tomuto procesu napomoci.

V následujících 19 kapitolách je možné sledovat různé fáze vývoje systémů probačních služeb a jejich rozdíly a podobnosti. Jsme přesvědčeni, že po prostudování následujících kapitol čtenář pozná, že všechny tyto systémy v Evropě směřují ke vzniku účinně organizovaných probačních služeb, plně oprávněných a vybavených k výkonu citlivých veřejných úkolů exekuce trestních postihů, a hrají klíčovou roli ve vytváření nových moderních způsobů minimální kontroly ze strany společnosti a kontroly kriminality a současně v plné ochraně lidských a občanských práv a práv pachatele na lidskou důstojnost.

Přehled v této kapitole je pouze snahou o poskytnutí celkového obrazu evropské probace popisně srovnávacím způsobem. Je však třeba mít na vědomí, že v této oblasti je denně vykonáno spousta skutečné práce. Rádi bychom na tomto místě zakončili konstatováním, že cílem této knihy je přispívat k nadšení, vytrvalosti a uspokojení z práce těch, kteří vykonávají obtížné a důležité úkoly probace.

Kapitola 2

Anglie a Wales

Andy Stelman

Historický vývoj systému probačních služeb

Na úvod popisu probačního systému v Anglii a Walesu je třeba vzít v úvahu, že v Anglii a Walesu existuje 54 samostatných organizací a ještě jedna v Severním Irsku. Každou z těchto 55 organizací probačních služeb provozuje vlastní probační výbor nebo rada, a v důsledku toho se způsob práce v každé z nich značně liší. Nelze proto mluvit o jediném systému, a při jakémkoli popisu probační služby musí čtenáři mít na paměti, že jde pouze o jednu z 55 existujících organizací. Jak ukáže kapitola 7, existuje spousta plánů na změnu současné organizace probačních služeb v Anglii a Walesu. Pokud nebude uvedeno jinak, týká se legislativa probíraná v této části pouze Anglie a Walesu. Probační služba v Severním Irsku pracuje s odlišnou a samostatnou legislativou, avšak i přes svoji rozdílnou strukturu a právní praxi se podobá probační služba v Severním Irsku té v Anglii a ve Walesu.

Nejlepší zmínku o počátcích probační služby nepochybně nalezneme ve čtyřech člancích od McWilliamse (viz kapitola 8). Rozšíření zkráceného řízení v anglických soudech v průběhu 19. století znamenalo, že smírčí soudci (jež jsou členy komunity v Anglii a Walesu, neškolení a neplacení profesionální právníci) se zabývali větší šíří trestných činů, a proto při práci s delikventy potřebovali větších pravomocí. V roce 1879 a 1887 schválil Parlament dva zákony, jež posílily tento krok k řešení trestných činů na nižší soudní úrovni. Jedním z problémů anglické policie (tj. soudů smírčích či policejních soudců) té doby byl počet trestných činů spáchaných v opilosti.

Frederick Rayner, tiskař z jihovýchodní Anglie, chtěl pomoci v řešení této situace a daroval peníze Společnosti umírněných církve anglické (Church of England Temperance Society, CETS). Reakcí Společnosti bylo jmenování řady misionářů policejních soudů, jejichž úkolem bylo odvrátit delikventy od alkoholu tím, že jim pomáhali najít práci a ubytování; tito „misionáři ve vlastní zemi“, jmenovaní poprvé v roce 1876, se stali průkopníky probační služby.

Práce těchto lidí měla takový úspěch, že poté co vláda v roce 1907 schválila Zákon o podmíněném prominutí trestu, byla práce misionářů rozšířena nejen na alkoholiky, nýbrž na všechny typy pachatelů trestné činnosti, a jejich úkolem bylo „radit, pomáhat a přátelit se“ s pachateli. Největší dvojí vliv na začátek probační služby v Anglii a Walesu proto mělo křesťanství a zdrženlivost (rozhodnutí nepít), a tyto tradice hrály význačnou roli i během dalšího vývoje služby. Profesionální zásadou charakterizující ranou probační službu bylo veřejné blaho a duch potrestání vystřídal veřejné blaho v rámci poslání probace až pouze v posledních několika letech.

Probační příkaz, který byl výsledkem Zákonu z roku 1907 nebyl trestem soudu. Místo toho nabídl pachatelům příležitost změnit své chování aniž by byli potrestáni jedním z trestů v pravomoci soudů. Probační příkaz zůstal netrestním opatřením až do roku 1991, kdy byl schválen Zákon o trestním soudnictví. Po dobu 84 let tak probační příkaz nebyl ukládán, a nelze ho ani považovat za trest. Byl ukládán místo trestu, a přechod na statut odsouzení, a tedy trestu, vyvolal vlnu odporu mezi probačními úředníky, kteří vnímali svou roli jako pomoc, ne kontrolu.

S tím, jak kontrola činností přešla z CETS na Home Office (anglická obdoba ministerstva spravedlnosti), a tedy z dobrovolnické společnosti na vládní orgán, rozšířily se povinnosti probačních úředníků. Začali se formálně podílet na dohledu nad mladistvými, zastávali důležité postavení při rozhodování o sociálním zabezpečení dětí v rodinných

právních řízeních, a připravovali vyšetřovací zprávy ve snaze pomáhat soudům v procesu vynášení rozsudků.

V roce 1967 znamenalo zavedení parole a dohledu po propuštění vězňů odsouzených na doživotí, že se probační úředníci poprvé zapojili do hodnocení rizika nejtěžších delikventů a jejich dohledu na velice dlouhá období. U odsouzených na doživotí, kteří byli propuštěni zpět do komunity, nebyl výjimkou až desetiletý dohled. V roce 1973 na sebe probační služba vzala odpovědnost za další trest – výkon veřejně prospěšných prací – a od té doby spadalo do správy probační služby stále více trestů. Vývoj během posledních let zavedl též zkušební elektronické značkování, a požadavek, aby služba sledovala názory obětí a jejich rodin v případech, kdy se projednávalo propuštění vězňů odsouzených za velmi vážné a násilné trestné činy. Během posledních deseti let systém trestního soudnictví zapříčinil schválení více zákonů o trestním soudnictví, než tomu bylo za předchozích padesát let. A s každým novým zákonem přichází nové a nové druhy alternativních trestů nebo jiných úkolů pro probační službu.

Po většinu tohoto století nechávala ústřední vláda anglické a velšské probační služby na pokoji. Probační úředníci pracovali zcela samostatně a byli podřízeni pouze svým supervizorům (nadřízeným probačním úředníkům), a jednou za tři měsíce Výboru pro probační případy. Výbor tvořila skupina místních smírčích soudců připojených k jednotlivým probačním kancelářím, kteří revidovali vývoj probačních příkazů, které u soudu vydali.

S rostoucím významem probační služby, jakož i s rostoucím počtem uvězněných a zvyšujícími se náklady na jejich uvěznění, se prohluboval i zájem vlády o činnosti probačních služeb. Na začátku 80. let vydala Home Office první Prohlášení o národních cílech a prioritách (National Objectives and Priorities, SNOP), jež brzy následovalo nutné prohlášení o místních prioritách (SLOP). S tím, jak ustupoval pesimismus spojený s filozofií trestního soudnictví, že „nic nefunguje“, byla probace vnímána jako stále důležitější nástroj racionálního, humánního, rentabilního a plně funkčního systému trestního soudnictví. A s tím jak populace věznic dosahovala rekordních čísel, byla probace (pokud byla dostatečně přísná) podporována jako realizovatelná alternativa k trestu odnětí svobody. Aby se podařilo přesvědčit vnější svět o neústupnosti probačních služeb, předložila Home Office v roce 1992 vůbec první sbírku Státních norem, což se krylo s přijetím Zákona o trestním soudnictví v roce 1991. V roce 1995 byly standardy následně zrevidovány a v současné době jsou revidovány znovu.

Rozvoj moderní probační služby lze sledovat prostřednictvím její profesionalizace. Tam, kde dříve práci vykonávali „misionáři“ a po válce bývalí příslušníci armády, v 70. letech rostl důraz na vysokoškolskou odbornou kvalifikaci, jejímž výsledkem bylo zavedení Osvědčení (později Diplomu) o kvalifikaci v oblasti Sociální práce. Kvalifikace tohoto názvu samozřejmě posílila názor, že úkolem probačních úředníků coby školených sociálních pracovníků je *pomáhat* delikventům spíše než je *kontrolovat nebo trestat*. Až v roce 1998-9 začalo nové školení v probaci, které již není spojováno se školením v sociální práci.

Jakkoli je historie probace v Anglii a Walesu krátká, nelze ji oddělovat od obecnějšího vývoje penologie, obzvláště penologie severoamerické. Po dobu patnácti až dvaceti let, od začátku 70. do konce 80. let zastávali mnozí akademici a badatelé názor, že „nic nefunguje“, tj. že cokoli s delikventy společnost dělá, nepřinese žádné nebo jen velmi malé výsledky. Koncem 80. let bylo ústředním posláním služby poskytovat alternativy k trestu odnětí svobody a odvést delikventy od hrozby uvěznění. Nové požadavky na probační službu byly financovány z velké míry rozšířením rozpočtu. V průběhu 80. let předčil růst probace všechny ostatní orgány trestního soudnictví. Ačkoli Prohlášení o národních cílech a prioritách z roku 1984 lze považovat za předchůdce procesu vystavení probace novému managerialismu (zavádění řízení) státního sektoru, byly požadavky na „nárůst výkonnosti“ do té doby neslýchané. Třetí významnou změnou byl tlak na státní výdaje. Po dobu několika let nebyl

system trestního soudnictví obecně a probační služby konkrétně (v kontrastu s jinými oblastmi státního sektoru) ovlivněn „iniciativami zhodnocení peněz“ a „nárůstem výkonnosti“, tedy koncepty spojované s „Iniciativami finančního řízení“. Doba rozšiřování rozpočtu však na konci 90. let v souvislosti se zavedením peněžních limitů pro oblast probačních služeb náhle skončila. Současně však počet případů probačních služeb během posledního desetiletí vzrostl téměř o 40%.

V neposlední řadě tyto tlaky souvisely s odklonem od názoru, že „nic nefunguje“, jež zastával, že jakékoli opatření je neúčinné, k daleko vyváženějšímu názoru, tj. že za jistých okolností organizace mohou něčím přispět ke změně chování pachatelů. Tento názor byl částečně výsledkem výzkumů v tom smyslu, že nové studie a reinterpretace starých studií zcela podkopaly tezi „nefunkčnosti“. Zároveň však tlak na vyvíjení důvěryhodných alternativních trestů znamenal, že politika začala ochotně přitakávat výzkumu v radostnějších prognózách.

Tuto bezútešnou filozofii vystřídal poněkud optimističtější názor, že na některé lidi někdy určité věci platí; problém bylo všechny elementy sloučit. To vedlo k současné kultuře založené na výzkumu a dokazování. Podrobnosti týkající se tohoto aspektu probační služby obsahuje kapitola 6.

II

Legislativní základ a poslání

Je jisté na místě tázat se organizace s kořeny v misijním hnutí na její poslání. Zatímco mnoho individuálních probačních organizací má svá vlastní prohlášení o poslání, je překvapivé, že plány Home Office, což byly tříleté plány až do roku 1999, kdy se z nich staly jednoleté nebo národní plány, taková prohlášení ani nic jim podobného neobsahují.

Národní jednoletý plán stanoví, že probační služba přispívá ke dvěma cílům Home Office, jimiž je za prvé prosazování spravedlnosti skrze efektivní a účinná vyšetřování, trestní stíhání, soudní procesy a vynášení rozsudků, a skrze podporu obětí. Druhým cílem je účinný výkon trestů uložených soudy a snižování opětovného páchaní trestné činnosti s cílem zabezpečení ochrany veřejnosti.

Probační služba přispívá plněním následujících cílů:

- účinný dohled nad pachateli, snižování výskytu opětovného páchaní trestné činnosti a zabezpečení bezpečnosti občanů
- poskytování vysoce kvalitních informací a hodnocení soudům a jiným orgánům s cílem asistence při vynášení rozsudků a jiném rozhodování.

Při plnění těchto cílů zajišťuje probační služba jejich vysokou kvalitu, spravedlivost a nejlepší zhodnocení peněz, přičemž v případě potřeby využívá partnerských vztahů s jinými zákonnými orgány a soukromým a dobrovolnickým sektorem.

Co se týká hodnotového systému, bylo v době, kdy byla probace více spojována se sociální prací jednoduché identifikovat hodnoty jako např.: péče a respektování lidí; víra v budoucnost. Avšak tím, jak se probační služba přiblížila více k orgánům trestního

soudnictví, je stále těžší určit oddělený soubor hodnot. Tříletý plán Home Office na období 1997-2000 stanoví čtyři hodnotové faktory:

- zpochybnění stanovisek a chování, jež vyústí v trestný čin a způsobí strádání obětí;
- práce pro komunity a v součinnosti s nimi s cílem snížení kriminality;
- zlepšování sociálního zabezpečení rodiny
- čestné, otevřené a respektující jednání se všemi lidmi.

Z výše uvedeného vyplývá, že současnými prioritami služby je ochrana veřejnosti a hodnocení rizika. To lze vnímat jako logický následek neustále rostoucí populace věznic a potřeby na zajištění bezpečného dozoru nad vězni propuštěnými zpět do komunity. Je to též důsledek potřeby vlády související se zvyšováním důvěry veřejnosti v komunitní tresty a snižování nákladů spojených s uvězněním. Hodnocení rizika je soustředěno jak na riziko opětovného páchání trestné činnosti, tak na riziko újmy, které mohou delikventi v očích veřejnosti představovat. V poslední době se hodně pracovalo na vytvoření nástrojů měření rizika prostřednictvím kriminologického a jiného výzkumného dokazování. Home Office nyní vyvíjí jednotný nástroj na hodnocení rizika, jež budou používat všechny probační služby i vězeňská služba, a měl by být uveden do praxe do srpna 2000.

Veškeré probační činnosti jsou fakticky předepsány ze zákona prostřednictvím regulačních nástrojů, např. Probačních nařízeních, nebo požadavků ústřední vlády, např. Státních norem. Státní normy existují od roku 1991 (ještě dříve v případě příkazu k výkonu veřejně prospěšných prací) a určují očekávané standardy rychlosti a kvality práce. Pokrývají všechny aspekty probační práce, dokonce i Informace o propuštění na kauci, jež nejsou závazné. Práce probační služby pokrývá celou škálu závažnosti trestů, od prvopachatelů trestných činů veřejného pohoršení až po vraždy. Probační úředníci pracují s pachateli v různých prostředích, v komunitě, ve vězení, v ubytovnách a zvláštních nemocnicích pro nebezpečně mentálně narušené delikventy. Věk trestní odpovědnosti v Anglii a Walesu je 10 let.

V souvislosti s administrativními nařízeními probační služby již byly zmíněny Státní normy. Místní probační služby si vytvářejí vlastní podmínky služby v rámci centrálně určených parametrů, a vlastní politiku týkající se různých aspektů práce s pachateli, soudy a dalšími orgány či organizacemi.

Prevence kriminality

Mnoho organizací probačních služeb se dlouho a v úctyhodné míře zabývalo otázkami Komunitní bezpečnosti a Prevence kriminality, i když tento zájem často vycházel od jednoho či dvou jednotlivců v rámci jednotlivých organizací. Je vskutku diskutabilní, že vzhledem k práci, kterou vykonáváme, je naším hlavním cílem Komunitní bezpečnost. Účast probační služby byla nyní dána ze zákona, což vyžaduje její spolupráci s policií, místními úřady a dalšími orgány na vytváření strategií pro omezení kriminality a narušování veřejného pořádku (§ 5-6 Zákona o trestných činech a narušování veřejného pořádku z roku 1998). To vše je součástí vládních pokusů o sjednocení a zefektivnění systému trestního soudnictví.

Dlouhodobým příkladem účasti probační služby na primární prevenci kriminality je řešení projektu opakovaného působení újmy obětem v Huddersfieldu (městě v hrabství West Yorkshire). Uplatňuje se silně mnohoorgánový přístup, jež zavedl „stupňovanou reakci“ obětí v případech, kdy typ intervence závisel na stupni rizika, jemuž byla oběť vystavena; tento stupeň rizika byl určován počtem případů, kdy byla oběť napadena (utrpěla jakoukoli újmu). Po dobu projektu 30% tvořila vloupání (do domů či bytů) a 20% krádeže aut. Klíčem

k úspěchu projektu bylo množství vytvořených partnerských vztahů mezi policií, službami na podporu oběti, místní radou, probační službou a univerzitou.

Dalším příkladem je partnerství mezi probační službou a policií v Lancashire s cílem účinně eliminovat vysoký objem „opakovaných majetkových trestných činů“ ve městě Burnley. To zahrnuje silný, velice intenzivní až rušivý dohled týmu policejních a probačních pracovníků. Tento projekt je financován z vnějšku, a ačkoli je ve velmi rané fázi, zdá se, že má velice pozitivní dopad na počet místních vloupání.

Veškeré probační služby se v současné době účastní diskusí mnohoorgánového hodnocení rizika, jež řeší otázky jako například jak nejlépe naložit s pachatelem, jehož chování, způsob páchaní trestné činnosti, personální situace nebo kombinace výše uvedených, ho činí pro komunitu nebezpečným.

III

Organizace probační služby

Veškeré probační služby jsou organizace veřejných služeb, jež musí vyhovět požadavkům ukládaným orgánům veřejných služeb. Zaměstnávají velice různorodý personál, a mnohé využívají dobrovolníků, kterým jsou hrazeny pouze jejich výdaje. Během posledních let se složení služeb značně změnilo. V minulosti byly obsazeny z většiny probačními úředníky, kteří všichni museli být držiteli Osvědčení nebo Diplomu o dosažené kvalifikaci v Sociální práci, a pomocným personálem složeným z jednoho či dvou zaměstnanců, kteří se starali o záležitosti typu placení pokut. V současné době v probačních službách pracuje více nekvalifikovaných zaměstnanců než těch, kteří jsou školeni v oblasti sociální práce, a poměr pomocných/úřednických k ostatním zaměstnancům se v důsledku rozvoje informačních technologií mění. Navíc se tradiční školení probačních úředníků podrobilo transformaci; v současné době absolvují praktikanti na základě kvalifikace dvouleté období praxe, kdy je zaměstnává probační služba, ne Home Office (anglická obdoba ministerstva spravedlnosti), a tráví daleko více času prováděním probačních úkolů (pod intenzivním dohledem) než studiem teorie obecného použití sociální práce. Výsledná kvalifikace je speciálně zaměřená na probaci a je těsně spjata s nedávno vytvořenými zaměstnaneckými kompetencemi Komunitního trestního soudnictví.

Jak bylo uvedeno v kapitole 1, bylo původním podnětem moderních probačních služeb „zachraňovat duše“ prostřednictvím legislativy stanovené v Zákoně o podmíněném prominutí trestu z roku 1907 („radit, pomáhat a přátelit se“). Tato slova si svůj účinek zachovala po dobu zhruba osmdesáti let, a coby základ probace je za své přijala většina probačních úředníků. Až v posledních deseti letech se dostaly do popředí otázky typu hodnocení rizika a ochrana veřejnosti, a nahradily dřívější ideály. Následně je spřátelení se s delikventy spíše sekundární úvahou. Hlavní důraz je třeba klást na omezení pravděpodobnosti budoucího páchaní trestné činnosti a zajištění občanů proti jakémukoli nebezpečí. Jak bude probráno později, tato změna stanoviska má značný důsledek na práva pachatele, který je pod dohledem probace.

V současné době spravují 54 anglických a velšských organizací probačních služeb Výbory nebo Rady. Ty jsou z valné většiny složeny ze smířčích soudců jakož i jiných přizvaných členů. Předseda každého Výboru nebo Rady se účastní ústřední organizace nazývané Ústřední probační rada (CPC), což je asociace probačních zaměstnanců.

Podrobnější zpráva o finančním základu služby je součástí kapitoly 5; je však třeba v této chvíli vzít v úvahu, že finance probačních služeb pramení z velké většiny ze dvou zdrojů. 80% rozpočtu probační služby poskytuje Home Office na základě komplikovaného vzorce společensko-ekonomické výkonnosti; dalších 20% pochází od místního úřadu nebo úřadů, jimž jednotlivé služby slouží.

Všechny organizace probační služby mají vedoucího probačního úředníka (CPO), jenž může v některých případech užívat titul výkonného ředitele. Přestože jsou agentury probačních služeb poměrně jednoduché organizace co se týká hierarchie, mnohé z nich mají zástupce ředitele (DCPO); větší oblasti mohou mít též pokladníka a právního asistenta probačního Výboru. Pro účely realizace služeb má každá agentura řadu asistentů vedoucího probačního úředníka (ACPO), kterým pomáhají vyšší probační úředníci (SPO). Tito jsou prvořadými manažery zaměstnanců každé probační jednotky nebo pobočky. Asistenti vedoucího probačního úředníka zodpovídají za oddělení, jež jsou založena buď na geografických hranicích, např. město nebo obec, nebo na funkčním základě, např. oddělení komunitního dohledu.

Tradičně byly probační služby vždy soběstačné organizace. Během několika posledních let uložila Home Office požadavek, že je třeba určité procento rozpočtu investovat do partnerství s dobrovolnickými orgány. Asi nejlepším příkladem takovéto spolupráce je Probační rada pro Severní Irsko (PBNI). Ještě před nařízením vlády pracovala Probační rada pro Severní Irsko úzce s velice pozoruhodnou sbírkou jiných orgánů a organizací a místních projektů, čímž se v rámci svých rozličných komunit začala těšit odůvodněnosti a důvěryhodnosti. Výroční zpráva PBNI z roku 1997-8 popisuje spolupráci se 144 skupinami tohoto typu.

Probační služby ve Spojeném království podléhají Home Office (v Anglii a Walesu), Scottish Office (ve Skotsku) a Northern Ireland Office (v Severním Irsku). Spojené království je pravděpodobně jedinou zemí v západní Evropě, která nemá ministerstvo spravedlnosti. Home Office však úzce spolupracuje s příslušnými vládními ministerstvy, obzvláště s Úřadem lorda kancléře (Lord Chancellor's Office) a ministerstvem zdravotnictví, a výsledkem této spolupráce jsou často společné vládní oběžníky.

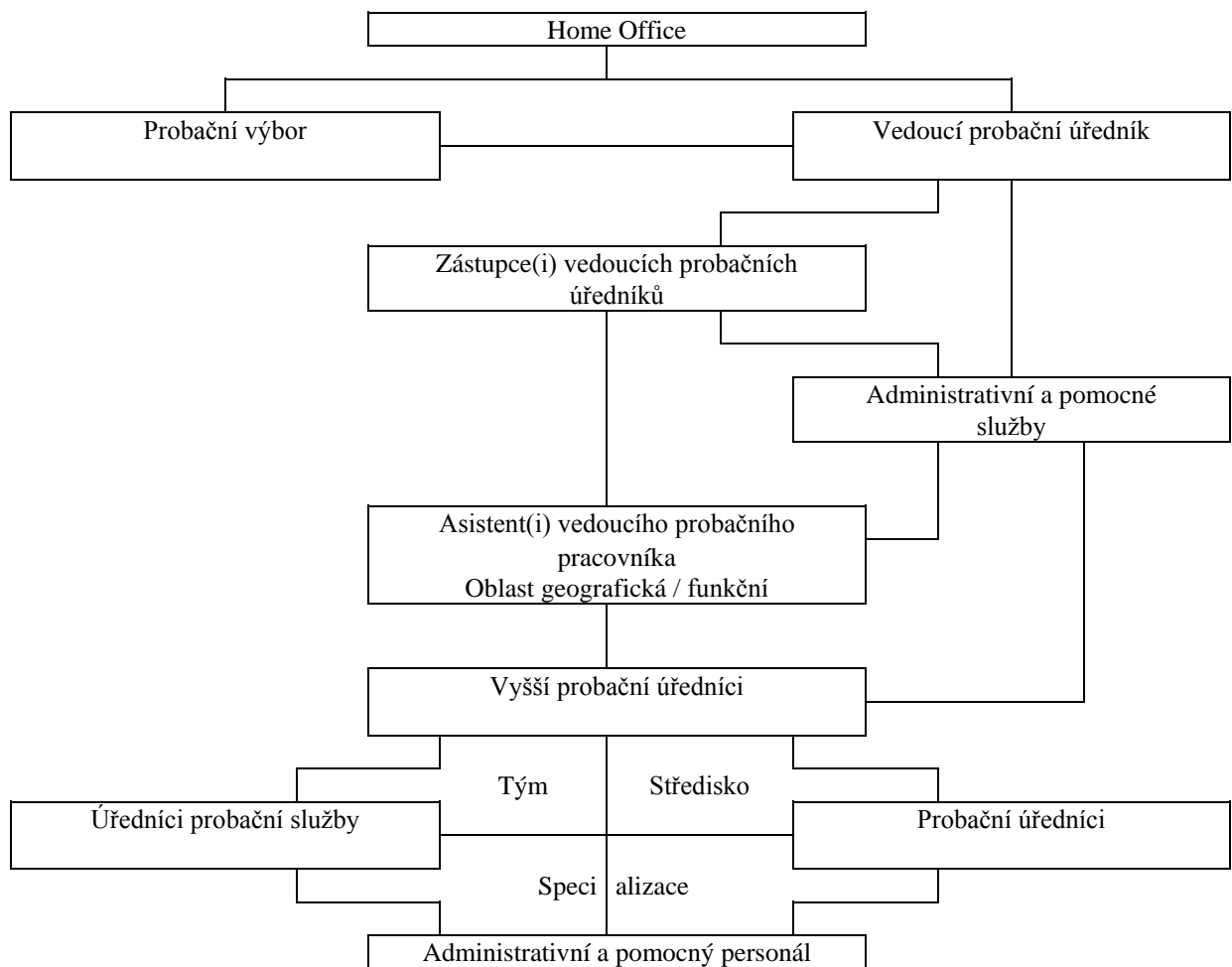
Kromě dříve zmiňované Ústřední probační rady (CPC) zastupují zájmy probační služby dvě další významné národní organizace. První z nich je Národní asociace probačních úředníků (NAPO), jež je profesionální asociací i svazem svých rozličných členů. NAPO byla založena v roce 1912, takže má skoro stejně dlouhou a úctyhodnou historii jako samotná probační služba. Po mnoho let NAPO vydávala jediný pravidelný časopis pojednávající o probační službě; tento časopis měl význam daleko přesahující skromná čísla týkající se jeho rozšíření, a i dnes obsahuje vysoce kvalitní články lékařů, vedoucích pracovníků a akademiků v oblasti trestního soudnictví.

Druhou organizací je Asociace vedoucích probačních úředníků (ACOP), což je profesionální asociace pracovníků vyššího vedení, a je zajímavá v tom, že organizace probačních služeb sice platí poplatek za členství svého vyššího vedení, ale poté nemohou mluvit do toho jakou roli v organizaci by měla mít účast jednotlivců. Zájmy svazu pracovníků vyššího vedení zastupuje SCOOP (Společnost vedoucích probačních pracovníků), jež je sama situována v rámci větší organizace nazvané Svaz manažerských a profesionálních pracovníků (MPO).

Typická struktura probační služby se může podobat struktuře znázorněné ve Schématu organizace. Existují různé odchylky. Každý asistent vedoucího probačního úředníka (ACPO) zodpovídá buď za geografickou oblast služby, nebo funkční oblast, např. soudní služby, nebo v některých případech za obě oblasti. Malá, převážně venkovská organizace má 2-4 asistenty vedoucího probačního úředníka, zatímco větší organizace jako např. Merseyside a West Yorkshire jich mají 7 nebo 8. Oblasti West Midlands a Londýna mají 12 nebo 13 asistentů.

Vyšší probační úředníci řídí tým, jednotku nebo středisko, které zaměstnává probační úředníky, úředníky probačních služeb, úřednický a pomocný personál. Malá organizace může mít 4-6 týmů, větší 60-70.

Schéma organizace

IV

Probační práce v různých fázích trestního řízení

Legislativní základ téměř veškeré práce probační služby v trestní oblasti je odvozen buď ze zákonů o trestním soudnictví, nebo z úzce propojené podobné legislativy. Prostřednictvím znázornění různorodosti většina komunitních příkazů odvozuje své opodstatnění ze Zákona o trestním soudnictví z roku 1991; vazba v Institucích pro mladistvé pachatele je určena Zákonem o trestním soudnictví z roku 1982. Trest odnětí svobody na doživotí stanoví Zákon o trestných činech z roku 1997; a osoby odsouzené k vazbě ve zvláštních nemocnicích jsou odsouzeny v souladu se Zákonem o duševním zdraví z roku 1983. Ke zvláštnostem těchto zákonů se vrátíme později v této kapitole, jejíž zbývající části analyzují jednotlivé fáze soudního řízení a typy zásahů, které v jednotlivých fázích může provést probační služba.

FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

Chronologicky je prvním bodem fáze přípravného řízení. Posledních 15 let v Anglii a Walesu vykonává proces trestního stíhání orgán zvaný Královský orgán trestního stíhání (Crown Prosecution Service). Policie mu předává případy a tento orgán pak rozhoduje, jestli existuje dostatek důkazů k zahájení trestního stíhání, nebo zda je zahájení v zájmu veřejnosti. Po výkonu rozhodnutí, pokud je rozhodnuto zahájit trestní stíhání, je případ postoupen místnímu smírčímu soudu. Trestní případy v anglickém a velšském právu jsou „sumární“, to znamená, že je mohou řešit samotné nižší soudy. Nebo jsou to „závažné“ trestné činy, což znamená, že je mohou řešit pouze Královské soudy (Crown Courts). Nebo jsou to případy „podobojí“, což znamená, že případ mohou řešit sami smírčí soudci (soudci nižšího soudu), nebo, pokud se domnívají, že zjištěné informace naznačují závažnější trest, než jaký mohou sami udělit, mohou případ předat Královskému soudu. V Anglii a Walesu mohou Nižší soudy (Magistrates Courts) uložit pokaždé jen maximálně 12-ti měsíční uvěznění.

U Nižších soudů vynášejí rozsudek většinou laičtí smírčí soudci. Tito soudci jsou vybráni z veřejnosti a slouží jako smírčí soudci. Za výkon této funkce nejsou placeni a nejsou právnicky školeni. Proto jsou značně závislí na radách a zkušenostech soudních úředníků, kteří u jednotlivých soudů přisedí. V Anglii a Walesu existuje též řada honorovaných smírčích soudců. Jsou to právníci, tedy právnicky vzdělaní lidé. Za výkon funkce smírčího soudce jsou placeni. Přisedí u nižších soudů a mají evidentně velký vliv na kulturu každého soudu, u něhož vynášejí rozsudky. Například u Nižších soudů v Liverpoolu pracují tři stálí honorovaní smírčí soudci. U Královských soudů vynášejí rozsudky soudci. Jsou samozřejmě právnicky vzdělaní a za výkon své funkce placeni. Královský soud v Liverpoolu má zhruba dvacet stálých soudců. Tento počet je rozšířen počtem zapisovatelů nebo služebně mladších soudců, kteří řeší velké množství trestních případů, jež Královským soudem v Liverpoolu procházejí.

Jakmile se Královský orgán trestního stíhání (CPS) rozhodne zahájit trestní stíhání, musí se rozhodnout, jestli se postaví proti případné žádosti o propuštění na kauci. Rozhodnutí o propuštění na kauci v Anglii a Walesu řídí Zákon o propuštění na kauci z roku 1976. Zhruba před osmi lety probační služba ve spolupráci s Vera Institutem v New Yorku zavedla systém „Informací o propuštění na kauci“ (BI). To znamenalo první formální zapojení probační služby do procesu přípravného řízení. V době svého založení byl soudní program BI zcela oddělen od ostatních probačních soudem řízených aktivit, ale s tím, jak si na tento program začaly příslušné orgány zvykat, byl program do ostatních činností integrován stále častěji. Jeho základem je poskytovat Královskému orgánu trestního stíhání (CPS) ověřené informace o každém, kdo byl předešlou noc vzat do policejní vazby, pomáhat jí v rozhodování, zda se postavit proti žádosti o propuštění na kauci či nikoli. Tento proces je uskutečněn prostřednictvím národně sjednoceného formuláře BI. Pracovník BI (obvykle Úředník probační služby, PSO), tj. zaměstnanec, který není držitelem Osvědčení nebo Diplomu o dosažené kvalifikaci v oblasti Sociální práce, musí žádat pachatele o povolení k uskutečnění výslechu. Po udělení souhlasu pracovník BI projde s pachatelem formulář a pokusí se zjistit, zda existuje přijatelná adresa, na niž by mohl být propuštěn na kauci. Pracovník BI má rovněž za úkol informovat Královský orgán trestního stíhání CPS o jakýchkoli rizikových faktorech, jež se mohou během výslechu vyskytnout. Po vyplnění formuláře a telefonickém ověření informací předkládá pracovník BI Královskému orgánu trestního stíhání velice krátkou zprávu. Úředník probační služby zapojen do této činnosti nebude obecně řečeno specializovaný na BI, ale bude tuto činnost vykonávat navíc k mnoha jiným soudně podloženým úkolům.

BI se provádí též ve vazebních věznicích, je úkolem, na němž obecně spolupracuje Úředník probační služby a personál věznice. Takže i v případě, že někdo „proklouzl sítí“

během prvního soudního líčení, pokud je vzat do vazby, může dostat druhou šanci prostřednictvím programu BI ve vězení. Následuje stejný postup, včetně zajištění souhlasu pachatele, a u dalšího soudního líčení bude předložena zpráva. Odhaduje se, že soudní a vězeňské programy ušetří vězeňské službě ročně až 9 milionů Euro (6 milionů liber šterlinků). Ačkoli existuje státní norma pro BI a veškeré organizace probačních služeb by BI měly provádět, možná překvapivě náklady na tuto činnost nevyčísľují. To znamená, že rozpočty probačních služeb neobsahují žádnou část určenou pro účely BI.

Kromě Informací o propuštění na kauci mnoho organizací poskytuje též službu Podpory při propuštění na kauci. V souladu se Zákonem o trestných činech a rušení veřejného pořádku z roku 1998, jsou v současné době tyto programy požadavkem mladistvých pachatelů; co se však týká dospělých, jsou tyto programy ponechány volnému uvázení. Tyto programy mohou mít mnoho podob, mohou obsahovat například program podporované bytné, rychlé vystopování drogového náčiní (vybavení) prostřednictvím obsazování určených míst v probačních ubytovnách, apod. Tyto programy jsou opět ponechány volnému uvázení, a proto existují pouze místy jako služba pro dospělé pachatele.

Anglický a velšský systém trestního soudnictví disponuje pravděpodobně největší šíří možných rozsudků na světě. Proto je probační služba zapojena do mnoha situací, kdy ji orgány vynášející rozsudek žádají o radu týkající se možného rozsudku a jeho vlivu, nebo kdy je probační služba ze zákona povinna poskytnout informace buď soudu, nebo vězeňskému zařízení. V případě žalobní odpovědi nebo důkazu viny u obvinění z vraždy je probační služba povinna zpracovat porozsudkovou zprávu pro vězeňskou službu. Většina aktivit v této fázi má podobu zpracování soudní zprávy; v souladu s ustanoveními Zákona o trestním soudnictví z roku 1991 se tyto zprávy nazývají Zprávy z předběžného líčení (PSR), a jejich parametry, účel a specifikace jsou stanoveny ve Státních normách.

Většina soudů bez Zprávy z předběžného líčení, vypracované buď probačním úředníkem nebo sociálním pracovníkem (v případě mladistvého pachatele), nebude zvažovat uložení alternativního trestu nebo trestu odnětí svobody. Obsah Zpráv z předběžného líčení úzce předepisují Státní normy. Zpráva musí obsahovat následující části (v tomto pořadí): Úvod; Analýza trestného činu; Relevantní informace o pachateli; Riziko opětovného páchaní trestné činnosti pro společnost; Závěr. V současné době Státní normy na vypracování takové zprávy o osobě, jež má být propuštěna na kauci, vymezují 15 pracovních dní, a méně času u osoby, jež byla vzata do vazby. Probační úředníci připravují zprávy až poté, co se pachatel doznal, nebo byl shledán vinným. Pokud se autor Zprávy z předběžného líčení domnívá, že existuje dostatek důkazů, na základě nichž je možné konstatovat, že pachatel představuje nebezpečí pro ostatní členy komunity, může Zpráva z předběžného líčení navrhnout trest odnětí svobody. Pokud tak učiní, měla by nastítnit práci, kterou by měl pachatel ve vězení provádět, aby se omezila pravděpodobnost opětovného páchaní trestné činnosti.

PROCESNÍ FÁZE

Následuje úplný seznam možných trestů, jež byly zmíněny už dříve:

Nižší soudy:

- úplné propuštění
- podmíněné propuštění
- pokuta
- náhrada

- pokuta + příkaz dohledu nad zaplacením peněz
- příkaz k pravidelnému dostavování se k určitému orgánu
- odložený rozsudek
- odebrání řidičského oprávnění
- příkaz k vyloučení (z míst, kde je třeba oprávnění nebo z fotbalových zápasů)
- zákaz vycházení (elektronické sledování – viz kapitola 7)
- probační příkaz (minimálně 6 měsíců, maximálně 3 roky)
- probační příkaz + podmínky (bydlení v ubytovně, účast ve skupinových programech, protidrogová nebo protialkoholní léčba, psychiatrické léčení = případy podmínek)
- příkaz k výkonu veřejně prospěšných prací (CSO) (minimálně 40 hodin, maximálně 240 hodin)
- kombinovaný příkaz (probace + CSO) (probační příkaz v trvání 1 až 3 let; CSO v trvání od 40 do 100 hodin)
- příkaz k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování (zaveden 1. října 2000, viz kapitola 7)
- příkaz k hospitalizaci
- poručníkový příkaz
- podmínečné odsouzení
- vězení s volným režimem (do 6 měsíců; je možné uložit 2 po sobě jdoucí tresty, v takovém případě celkem 12 měsíců)

Královský soud:

Všechny výše uvedené plus:

- příkaz k dohledu u podmínečného odsouzení³
- restriční příkaz (spojovaný s mentálně narušenými pachateli)
- uvěznění do výše zákonné hranice pro jednotlivé trestné činy (doživotí může uložit pouze soudce vyššího soudu).

Od schválení Zákona o trestním soudnictví z roku 1991 je vynášení rozsudků založeno na modelu „just deserts“ (spravedlivé pouště). Existují tři stupně ukládání trestů: 1) tresty, jež nejsou považovány za závažné, a lze je proto vyřešit prostřednictvím propuštění nebo pokuty; 2) trestné činy, jejichž závažnost je dostačující pro uložení alternativního trestu; 3) trestné činy, jež jsou hodnoceny jako natolik závažné, že pro ně postačí pouze trest odnětí svobody. Ukládání trestů u anglických a velšských soudů proto silně závisí na definici závažnosti. Ve snaze pomoci při hodnocení závažnosti prostřednictvím zvažování stupně rizika opětovného páčání trestné činnosti a rizika újmy, používají různé orgány různé nástroje hodnocení. Home Office zamýšlí během příštích dvou let vytvořit jednotný nástroj hodnocení, který budou používat jak orgány probační služby, tak vězeňská služba. Příkladem kategorií hodnocení jedné organizace probační služby jsou např.:

- *vysoké riziko újmy (ochrana veřejnosti)*
vysoké riziko opětovného páčání trestné činnosti
- *vysoké riziko újmy (ochrana veřejnosti)*
nízké riziko opětovného páčání trestné činnosti

³ Soudce Královského soudu může podmínečně odložit výkon trestu odnětí svobody, pokud to opodstatní „vyjíměčné okolnosti“. Rozsudek nesmí být kratší než 6 měsíců a delší než 2 roky. Příkaz k dohledu připojený k podmínečnému odsouzení může být buď na dobu trvání podmínečného odsouzení nebo na kratší dobu, o níž rozhodne soud. V praxi je délka příkazu k dohledu obvykle stejná jako délka podmínečného odsouzení.

- *nízké riziko újmy (ochrana veřejnosti)*
vysoké riziko opětovného páchaní trestné činnosti
- *nízké riziko újmy (ochrana veřejnosti)*
nízké riziko opětovného páchaní trestné činnosti

Jakmile je pachatel zařazen do jedné z těchto čtyř kategorií, rozhoduje se o intenzitě a typu práce prováděné s pachatelem na základě rizika, které představují pro komunitu. Stupeň rizika je každé tři měsíce přehodnocen, a pachatel v případě potřeby zařazen do jiné kategorie.

Vzhledem k dané šíři možností ukládání trestů a rozmanitosti různých kombinací alternativních trestů bude čtenář nejspíš překvapen neustále vysokou hladinou trestů odnětí svobody, které ukládají smírčí soudy a královské soudy. Ve třetím čtvrtletí roku 1998 zahájilo výkon trestu odnětí svobody uloženého smírčími soudci o 15% více pachatelů než ve stejném období roku 1997: (Research and Development Statistics, March 1999; Statistika výzkumu a vývoje, březen 1999). V rámci mezinárodních srovnání je populace věznic v UK druhou největší ze všech členských zemí EU s počtem 125 vězňů na 100 000 obyvatel (v Portugalsku je současná situace 145 vězňů na 100 000 obyvatel) (zdroj: HO výsledky výzkumu 88 „Seznam populace věznic ve světě“ 1999).

POROZSUDKOVÁ FÁZE

V rámci alternativních trestů se spousta práce provádí prostřednictvím příkazů k výkonu veřejně prospěšných prací (Community Service Orders) (je možné umístění jak ve skupině, nebo samostatně), a mnoho organizací probačních služeb vytváří akreditované pracovní programy k rozšíření kvalifikace pachatelů a zároveň jejich lepšího uplatnění na trhu práce. Mnoho organizací vyvinulo též širokou škálu požadovaných programů, jež jsou za určitých okolností součástí probačních nebo kombinovaných příkazů. Kromě zajištění ubytovny nebo jiného ubytování pod dohledem jsou v Anglii a Walesu rozšířené programy pro zloděje aut, programy pro pachatele, kteří řídili auto v podnapilosti, programy omezování násilí, programy zaměřené na domácí násilí, na rasistické útoky, programy pro pachatele sexuálních trestných činů, trestných činů spáchaných na ženách, atd. Krátkým příkladem programu je program provozovaný v Merseyside, zaměřený na domácí násilí:

„Program prevence domácího násilí“ mohou soudy využívat jako požadavek probačního příkazu (Dodatek 1a(2) Zákona o trestním soudnictví z roku 1991). Rovněž se vyskytuje jako podmínka u povolení k předčasnému propuštění z výkonu trestu (Prison Licence). Cílem programu je poskytování větší ochrany ženám a dětem. Pomáhá pachatelům převzít odpovědnost za své násilí a kontrolu nad svým chováním a jeho následky, a tím snižuje riziko výskytu opětovného páchaní násilné trestné činnosti a nezákonného chování vůči ženám.

Cíle programu jsou následující:

- vysledovat a konfrontovat záměr nezákonného chování
- vzdělávat pachatele v otázkách rodu (gender) a síly zkoumáním systémů víry a hodnot, jež stojí za zneužíváním a trestají lidské násilí
- diskutovat se členy skupiny o jejich představách týkajících se role muže a ženy ve vztahu, a jak se tyto představy odráží ve zneužívání
- zpochybnit popírání, minimalizaci, zdůvodnění a obviňování oběti
- zvýšit povědomí o dopadu zneužívání na oběti, rodiny a děti
- poskytovat pachatelům vhodné strategie změny

Cílovou skupinou programu jsou mužští pachatelé trestných činů domácího násilí, jež byli odsouzeni nižším nebo královským soudem, a mužští pachatelé trestných činů domácího násilí, kteří si odpykávají trest odnětí svobody v délce více než 12 měsíců. Program vyžaduje účast v kurzu na 2 hodiny týdně po dobu 20 týdnů, nebo do konce podmíněného propuštění z výkonu trestu (Licence); následuje účast na 2 hodinách měsíčně po dobu 6 měsíců, doprovázená 3 revizními sezeními a domácími úkoly.

Home Office v nejbližší době zahájí „průkopnické“ programy, aby vytvořila systém akreditovaných programů, které by splňovaly kritéria probační i vězeňské služby. Tento přístup by měl zajistit větší důslednost při realizaci programů, a též zajistit, aby si lekce neúspěšnějších programů osvojili všichni.

Státní normy opět velice normativně stanoví, za jak dlouho by se měl pachatel dostavit po vydání soudního příkazu, a minimální četnost, s jakou by se měl pachatel dostavovat v různých fázích příkazu. Pachatel se tak musí dostavit nejméně 12krát během prvních tří měsíců jakéhokoli příkazu, který řídí probační služba, a nejméně 6krát během následujících tří měsíců. Pro názornost: pachatel, jež byl odsouzen ke dvouletému probačnímu příkazu s podmínkou účasti v programu pro podnapilé řidiče, se do programu zapojí ihned po vynesení rozsudku. V programu stráví 8-10 lekcí a prokáže tak 8-10 kontaktů během prvních 8-10 týdnů trvání příkazu. Během celého trvání příkazu by se však pachatel měl setkávat i se svým přiděleným probačním pracovníkem, a začít pracovat na dalších otázkách, jež se týkají jeho provinění. Jednou týdně by se měl setkávat s probačním pracovníkem k řešení otázek souvisejících s obětí. Dále mohl být posouzen jako nedostatečně gramotný a neznalý základních početních úkonů, a proto by mohl být odkázán na služby partnerských orgánů, které tyto záležitosti řeší. Je tedy zřejmé, že v takovémto případě je pachatel během prvních několika měsíců příkazu povinen provést několik kontaktů týdně, což je přísným omezením jeho svobody.

Pokud pachatel neplní požadavky specifického komunitního příkazu, měla by ho probační služba po rychlém přijetí různých neformálních opatření ve snaze napravit situaci předat soudu pro porušení příkazu. Pokud k takové situaci dojde, a porušení se prokáže, může soud buď neučinit žádné opatření, udělit pachateli pokutu a povolit pokračování v příkazu, nebo příkaz zrušit a znovu pachatele odsoudit za původní trestný čin. Probační služba v Anglii a Walesu většinou neměla velký úspěch při výkonu svého oprávnění prosazovat a nakonec nedodržovat alternativní tresty. Home Office v současné době klade velký důraz na zvyšování soudní i veřejné důvěryhodnosti probační služby prostřednictvím přísnějšího uplatňování příkazů.

Práce s pachateli ve výkonu trestu odnětí svobody

Současný stav vězeňské populace v Anglii a Walesu čítá 66 000 osob. Jak již bylo uvedeno, podle nejnovějšího výzkumu Home Office týkajícího se seznamu vězeňské populace ve světě má ze všech členských zemí EU pouze Portugalsko větší počet uvězněných osob na sto tisíc lidí. To znamená spoustu práce pro probační službu ve vztahu k odsouzeným vězňům. Každé ze 135 vězeňských zařízení má svůj probační tým. Většina těchto týmů je etablována přímo ve věznici. Vykonávají různé úkoly, spolupřítají programy s kolegy z vězeňské služby, a podnikají s vězni práci více orientovanou na sociální zabezpečení. Ředitelé věznic uzavírají s místními organizacemi probační služby roční smlouvy, která stanoví, kolik probačních pracovníků bude věznici k dispozici, a jaké úkoly by měli vykonávat. To samé platí pro soukromé i státní věznice.

Všichni vězni kromě těch, kteří si odpykávají trest za spáchání nejzávažnějších trestných činů, musí počítat s tím, že budou muset podstoupit alespoň polovinu celkového trestu. Vězeň odsouzený na méně než 12 měsíců bude propuštěn bez povinnosti dohledu po vykonání poloviny trestu. Vězeň odsouzený na dobu od jednoho do čtyř let bude propuštěn po vykonání poloviny trestu, ale bude po dobu mezi propuštěním a vypršením tří čtvrtin trestu podroben nařízením Automatického podmíněčného propuštění (Automatic Conditional Release, ACR). Je-li tedy pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody na 3 roky, stráví 18 měsíců ve vězení, a poté dostane povolení k automatickému podmíněčnému propuštění na 9 měsíců, tj. do tří čtvrtin původního trestu. Avšak i po ukončení období podmíněčného propuštění je propuštěný vězeň v „rizikovém“ období (risk period). Pokud během 9 měsíců mezi vypršením podmíněčného propuštění a ukončením celého trestu (3 roky) znovu spáchá trestný čin, může soud nařídit, aby si pachatel odpykal zbytek trestu navíc k trestu za nový trestný čin. Vězeň odsouzený na více než 4 roky vykoná polovinu trestu a poté bude mít právo žádat o podmíněčné propuštění (parole) na krátkou dobu předtím, než dostane povolení k Podmínečnému propuštění po uvážení (Discretionary Conditional Release, DCR) ve fázi dvou třetin celkového trestu. Pokud tedy dostal vězeň trest odnětí svobody na 6 let, má právo žádat o podmíněčné propuštění po třech letech na maximálně 1 rok. Poté je podroben podmíněčnému propuštění po uvážení (DCR) a do vypršení celého trestu je v „rizikovém“ období. Pokud vězni podmíněčné propuštění uděleno není, zůstává ve vězení 4 roky, a dostane podmíněčné propuštění po uvážení (DCR) na 6 měsíců. Na podmíněčná propuštění dohlížejí probační úředníci v rámci dané komunity. Pokud pachatel neplní požadavky podmíněčného propuštění, není případ předán zpět soudu pro opětovné odsouzení, ale je postoupen oddělení pro podmíněčné propuštění v rámci Home Office; toto oddělení je oprávněno nařídit okamžité opětovné povolání do vězení.

Kromě práce s vězni a jejich rodinami získávají probační úředníci v této oblasti mnoho zkušeností i z práce s oběťmi (nebo jejich rodinami) nejzávažnějších trestných činů. Probační služby jsou požadovány při každé žádosti o podmíněčné propuštění, aby informovaly oběť nebo její rodinu, nabídly návštěvu a možnost prodiskutovat, co tato situace může znamenat. Probační úředník má též za úkol zjistit, jak oběť či její rodina vnímá vidinu podmíněčného propuštění pachatele, a poté prostřednictvím Zprávy o podmíněčném propuštění (Parole Report), kterou jsou povinni zpracovat, informují zpět oddělení podmíněčného propuštění.

Probační služby tradičně nabízely propuštěným vězňům službu péče po propuštění z výkonu trestu (aftercare). Ze strany probace byla tato služba povinná, ale pro vězně byla dobrovolná. Ačkoli je sice stále povinná, většina probačních služeb ji už vězňům nenabízí. Pravděpodobnější je dobrovolná pomoc bývalým vězňům nebo jejich rodinám, kterou nabízí dobrovolné nebo partnerské organizace, jako např. Státní péče o pachatele (National Care and Resettlement of Offenders, NACRO).

Několik let nařizuje Home Office probačním službám v Anglii a Walesu věnovat část svého rozpočtu na partnerské projekty. Většina organizací dosahovala jen velice pomalu rozpočtové úrovně na nakupování služeb od externích organizací. Naopak Severní Irsko má velice silnou tradici využívání služeb externích organizací. Ve svém rozpočtu na rok 1997-8 věnovala Probační služba Severního Irska 18% celkových výdajů na nákup těchto služeb od dobrovolnických organizací v souvislosti s poskytováním ubytování, zaměstnání a sociálního zabezpečení vězňům a jejich rodinám, a s prevencí kriminality. Toto procento zdůrazňuje do jaké míry si tato Probační služba cení komunitních vazeb a jakou důležitost přikládá účinnosti komunitních zdrojů při práci s pachateli.

V

Finance, účetnictví, záznamové systémy a hodnotící postupy, názory spotřebitelů

Probační služby v Anglii a Walesu dostávají 75% svých financí od ústřední vlády prostřednictvím Home Office, a 18% od místních úřadů. Rozdíl 7% je získáván pomocí služeb poskytovaných jiným orgánům, z příjmu obyvatel ubytoven, z EU a jiných podobných grantů. Zmíněných 75% je odhadem velice komplikované rovnice s přihlédnutím k různým soudním a jiným místním společensko-ekonomickým faktorům, a bere se jako peněžní strop. Vypočítává se a oznamuje každoročně v listopadu. Jedním z kroků popsanych v kapitole 6, je docílit 100% financování probačních služeb ze strany ústřední vlády. Služby se mohou účastnit různých národních a evropských příležitostí financování v partnerství s jinými zákonnými a dobrovolnickými organizacemi. Služby si též mohou zvyšovat příjem nabídkou školicích nebo samofinancovaných programů pro soudy, jež platí pachatelé, kteří se jich účastní.

Celkové výdaje na probaci v Anglii a Walesu v roce 1998-9 činily 711 milionů Euro (468 milionů liber šterlinků), a ve finančním roce 1999-2000 se výdaje odhadují na 746 milionů Euro (491 milionů liber šterlinků). Účetnictví se provádí v souladu s celostátně přijatými standardy pro státní orgány, a probačním výborům jsou předkládány zprávy. Účetnictví probačních služeb též podléhá nezávislému externímu auditu.

Záznamové systémy a hodnotící postupy

Informační hranice se řídí Zákonem o ochraně dat. Nicméně nedávná legislativa povoluje odtajnění informací „kde je odtajnění nezbytné nebo účelné pro účely jakéhokoli ustanovení tohoto zákona“ (Zákon o trestných činech a rušení veřejného pořádku z roku 1998, § 115). Mnohé organizace udržují v současné době politiku přístupu k informacím ze strany pachatelů. Jednotlivé složky případů v těchto organizacích jsou sestavovány tak, aby bylo zajištěno, že informace, kterou si externí orgán nepřeje pachateli poskytnout, je umístěna do důvěrné části této složky případu. V současné době neexistuje státní systém záznamu případů; každá organizace probační služby si navrhuje vlastní metodu v souladu se svým dalším rozvojem např. v oblasti komputerizace atd. Státní systém nazývaný Systém záznamu a řízení případů (Case Recording and Management System) je ve fázi vývoje a vylepšování. Je zcela komputerizovaný, ale dosud se dostal pouze k několika málo organizacím.

Každá organizace probační služby je povinna zpracovávat výroční zprávu, ve které nastiňuje své aktivity a výsledky za minulý rok. Statistiky o všech činnostech služby se zpracovávají pravidelně pro účely interního řízení, a shromažďují se pro roční závěrky o celostátním pracovním zatížení. V rámci Home Office existuje důležité Ředitelství výzkumu, vývoje a statistiky (Research, Development and Statistics Directorate), které zpracovává (nebo pověřuje zpracováním jiné organizace) velké množství velice užitečných informací a poznatků ve formě bulletinů, výzkumných studií a výzkumných přehledů.

Názory spotřebitelů

Mnoho organizací uskutečňuje spolu s pachateli pravidelné průzkumy a snaží se zjistit, jak pachatelé hodnotí poskytované služby. Navíc existují důležité Klíčové ukazatele plnění (Key Performance Indicators KPIs), které používá Home Office k hodnocení jednotlivých organizací ve vztahu k uspokojení orgánu vynášejícího rozsudek. Tyto průzkumy provádějí místní organizace probační služby též s orgány vynášejícími rozsudek. Poslední celostátní průzkum byl uskutečněn v roce 1995 a je zmíněn ve výzkumné studii č. 144, kterou vypracovala Home Office. Průzkumy se též provádějí ve spolupráci s dalšími relevantními organizacemi, jako např. Královským orgánem trestního stíhání; úroveň jejich spokojenosti se stala základem pro nové klíčové ukazatele plnění týkající se informací o propuštění na kauci.

Všechny organizace probačních služeb mají své postupy při vznášení stížností, které uplatňují členové státních nebo jiných organizací, orgány vynášející rozsudek a pachatelé nebo jejich rodiny. V této chvíli neexistuje nezávislý externí orgán, který by fungoval jako ombudsman v situacích, jež se nepodaří vyřešit.

VI

Práva probačních klientů

Jak již bylo uvedeno, až do roku 1997 museli pachatelé udělit souhlas k uložení alternativních trestů. Toto opatření bylo odstraněno Zákonem o trestných činech z roku 1997 v případě alternativních trestů uložených dospělým pachatelům. V roce 1998 zavedl Zákon o trestných činech a rušení veřejného pořádku tři zkušební příkazy známé jako Příkazy na podrobení se léčbě drogové závislosti a testování; tyto příkazy jsou v současné době jediným alternativním trestem pro dospělé, u kterých je třeba souhlas pachatele.

Všechny organizace probačních služeb mají systém stížností, obvykle vysvětlený v propagačním materiálu. Pokud chce uživatel služby podat stížnost, je mu nejprve umožněno promluvit si s vyšším probačním úředníkem. Pokud ani poté není spokojen, může napsat určenému Úředníkovi ve věcech stížností (obvykle vedoucí centrály) a vyložit obsah stížnosti v plném znění. Tento úředník nařídí vyšetřování. Pokud ani tento postup uživatele služby neuspokojí, může napsat zprávu Probačnímu výboru. Rozhodnutí Probačního výboru je konečné.

Zavedení Zákona o lidských právech (Human Rights Act) do anglického a velšského práva 2. října 2000 bude nepochybně mít dopad i na otázky stížností. To se týká především odstavce 3 (zákaz nelidského nebo ponižujícího jednání), odstavce 5 (zákaz neodůvodněného zadržení), odstavce 6 (právo na spravedlivý proces), odstavce 7 (zákaz zpětné trestní odpovědnosti/retroaktivity), odstavce 9 (svoboda myšlení, svědomí a vyznání) a odstavce 10 (svoboda projevu).

VII

Nové trendy

V kontextu poskytování služeb je největším pokrokem „Iniciativa metody účinnosti“ (Effectiveness Practice Initiative, EPI). Jak již bylo zmíněno, byl nedávný vývoj probační služby ovlivněn výkyvy v politice 80. a 90. let. Od názoru, že „nic nefunguje“ k povýšení probace na výsluní trestně-právního systému, k názoru, že „vězení funguje“, k současnému názoru „co funguje?“ - na některé lidi za určitých okolností platí určitá opatření“. Probační služby dosáhly toho, že se obecně jejich účinnost hodnotí velice optimisticky, za předpokladu že je praxe založena na důkazech. Tento koncept tvoří základ Iniciativy metody účinnosti (EPI). Mimo jiné tím byl vznesen požadavek na probační služby k vytvoření plánu Iniciativy metody účinnosti, jeho předložení Home Office, a zřízení nejlepších možných programů, které budou fungovat jako průkopnické a ostatní organizace je budou moci přijmout.

Na nejzákladnější rovině je Iniciativa metody účinnosti založena na třech zásadách řídicí praxe. Probační služby by se měly zaměřit pouze na pachatele, kteří představují velké riziko opětovného páchaní trestné činnosti nebo nebezpečnosti pro společnost (nebo obojí); to je „zásada rizika“. Probační služby by se měly soustředit na trestné činy a související chování těchto cílových pachatelů; to je „zásada potřeby“. Styl provádění programu by se měl shodovat s vědomostními potřebami jednotlivých pachatelů; to je „zásada vnímavosti“. Všichni tito cíloví pachatelé by se měli účastnit programů, jejichž prvořadým cílem je opětovné zařazení do komunity. Proto je třeba klást důraz též na možnosti zaměstnání, vzdělání a školení přístupné pro všechny. Zásady typu „co funguje“ jsou podrobněji nastíněny v oběžníku Home Office z 23. června 1998:

Zásady podporující účinný dohled lze shrnout následovně:

- Explicitní empiricky založený model změny. Měl by existovat explicitní model fungování programu. Měly by existovat důkazy zdůvodňující domněnky obsažené v modelu.
- Důraz na kriminogenní potřeby. Program by měl změnit faktory, jež byly úzce spjaty se spácháním trestné činnosti.
- Zásada vnímavosti. Metody používané při zaměření na tyto kriminogenní faktory by měly být takové metody, k nimž jsou účastníci programu vnímaví. Podmínky nezbytné k účinnému fungování těchto metod je třeba specifikovat jako součást programu.
- Účinná metoda. Programy by měly využívat metod, jež se prokázaly jako účinné při práci s pachateli. Při používání jakékoli metody by měly normy nezbytné k jejímu správnému používání být vestavěny do plánu programů.
- Orientace na vědomosti a schopnosti. Programy by měly vyučovat vědomostem a schopnostem, jež usnadní vyvarování se trestných činností a zapojení do zákonných aktivit.
- Šíře cílů. Programy by se měly integrovaným a oboustranně podpůrným způsobem dotýkat celé řady koncepčně rozdílných kriminogenních faktorů
- Dávkování. Objem, intenzita, sled a intervaly nakládání s pachateli by měly odpovídat závažnosti a trvalému charakteru páchaní trestné činnosti, a šíří a závažnosti kriminogenních faktorů typických pro účastníky programu.
- Neustálé sledování. Programy by měly mít vytvořený systém sledování svých aktivit, a opravit nebo zdokonalit jejich plnění tam, kde se rozcházejí s požadovanými normami.

- Neustálé hodnocení. Závazek neustálého hodnocení účinku programu by měl být zabudován přímo do programu.

S tímto důležitým vývojem praxe souvisí požadavek Zákona o trestných činech a rušení veřejného pořádku z roku 1998, jež stanoví povinnost pracovat v partnerství s dalšími specifickými orgány. Cílem je účinně přispívat ke strategiím omezení kriminality v oblastech jednotlivých místních úřadů, a účastnit se vytváření mnohoorgánových „Týmů na boj proti trestné činnosti mladistvých“ („Youth Offending Teams“). Toto opatření umožňuje probačním službám užší spolupráci s místními orgány police, zdravotnických služeb a vzdělávacích úřadů v oblasti sdílení informací, vytváření nových programů pro pachatele, atd.

Elektronické sledování

Elektronické sledování se v rámci penologického rámce Anglie a Walesu v současné době používá ve dvou případech. První z nich, Domácí vazba (Home Detention Curfew), byla zavedena v lednu 1999 v případě způsobilých vězňů, kteří mohou být propuštěni až 60 dnů před skončením vazební části jejich trestu. V prvním roce fungování bylo na základě tohoto programu propuštěno více než 16 000 vězňů. 95% z nich úspěšně završilo příkaz k domácí vazbě a jen 5% z nich bylo povoláno zpět k výkonu trestu odnětí svobody. Druhým je zavedení Příkazů k zákazu vycházení (Curfew Orders) (v prosince 1999), které uplatňuje elektronické sledování jako alternativní trest zpřístupněný soudům. Tento příkaz byl původně uzákoněn v Trestním zákoníku z roku 1991 (§ 12[1]), ale trvalo osm let, než byl po přísných zkušebních procesech dán k dispozici soudům. Maximální délka tohoto soudního příkazu je 6 měsíců. V rámci této doby může příkaz určit 1-7 dnů v týdnu, a 2-12 hodin denně. Před vydáním tohoto rozkazu se musí soud ujistit (většinou prostřednictvím zprávy z přípravného řízení), že je navržená adresa pro výkon příkazu k zákazu vycházení vhodná. Příkaz musí zohlednit též náboženské vyznání, zaměstnání, vzdělání a požadavky jiných komunitních příkazů, aby zajistil, že uložení tohoto příkazu nebude bránit výkonu těchto dalších aktivit.

Léčení drogové závislosti a testování

Na tomto místě je třeba zmínit jeden důležitý nový trest, jímž je Příkaz k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování (Drug Treatment and testing Order, DTTO). Tyto příkazy byly experimentálně zavedeny do tří oblastí státu – jihovýchodního Londýna, Gloucestershire a Liverpoolu, a to prostřednictvím Zákona o trestných činech a rušení veřejného pořádku z roku 1998. Příkaz uznává úzkou vazbu mezi výskytem drogové závislosti a páčání trestné činnosti u mnoha pachatelů, a je zaměřen na snížení nákladů, jež společnost vydává na trestné činy spáchané drogově závislými pachateli. Příkaz je založen na mnohoorgánovém přístupu k trestnému činu a vyžaduje, aby se pachatel podrobený tomuto příkazu v počáteční fázi příkazu alespoň jednou týdně dostavoval na vyšetření komunitní psychiatrické sestry (Community Psychiatric Nurse). Pachatel je rovněž povinen dvakrát týdně navštěvovat probačního úředníka, což je třikrát přísnější požadavek na probační sužbu, než jsou Státní normy. Pachatel se musí jednou za měsíc dostavit k soudu, aby smírčí soudce, který vynesl rozsudek, mohl zrevidovat učiněné (po)kroky. Tento rys přibližuje trest francouzské probaci, kde Juge d'Application des Peines (JAP) vykonává stejnou roli v monitorování vývoje případu. Pachatel podrobený Příkazu k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování musí rovněž pravidelně docházet na testování moči, aby bylo možné monitorovat, zda užívá drogy. Až donedávna (Zákon o ukládání trestů z roku 1997) mohly být alternativní tresty ukládány

jen se souhlasem pachatele. Zákon z roku 1997 toto opatření zrušil, ale Příkaz k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování nelze uložit bez poučeného souhlasu pachatele, čímž je tento Příkaz jediným alternativním trestem, který spadá pod Nařízení 35 Evropských nařízení o alternativních trestech a opatřeních.

Předběžná hodnocení provedená Home Office (Výsledky výzkumu 106) ukázala, že týdenní částka, kterou utratili pachatelé za drogy před zavedením Příkazu k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování (DTTO) byla 668 Euro (400 liber šterlinků). Částka utracená během účasti na programu byla 50 Euro (30 liber šterlinků) týdně. Účastníci programu se doznali zhruba ke 107 trestným činům měsíčně před zavedením Příkazu k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování; a zhruba k 10 měsíčně po zavedení programu. Vliv programu na zločinnost byl velice významný. A z důvodu této úspěšnosti bude od 1. října 2000 Příkaz k podrobení se léčbě drogové závislosti a testování zpřístupněn všem soudům v Anglii a Walesu.

Program modernizace

Program modernizace v Anglii a Walesu má tři části. Tyto části společně představují největší změny probační služby od jejího vzniku v roce 1907. První částí programu je Iniciativa metody účinnosti (viz výše). V této oblasti se program posunul v takové míře, že oblasti probace budou moci poskytovat pouze programy akreditované Státní akreditační komisí (National Accreditation Board). Prvním programem bude základní program chování při páčání trestné činnosti nazývaný „Nejdříve přemýšlet“ („Think First“). Je to 52 hodinový program zaměřený na vyučování pachatelů schopnostem řešení problémů, aby tak byli schopni lépe řídit své životy a omezit svou potřebu (nebo touhu) po opětovném páčání trestné činnosti. Dalším klíčovým aspektem přístupu „Co funguje“ je vytváření Systému společného hodnocení rizika ze strany probace a věznic nazvaného „Systém hodnocení pachatele“ („Offender Assessment System, OASys). Ten by měl být celostátně zaveden do praxe od dubna 2001.

Druhou částí modernizace je vydání Státních norem 2000 a důraz, jež nyní probační služba klade na vymáhání a porušování příkazů. Obecným cílem je samozřejmě aby pachatelé dodržovali podmínky svých příkazů nebo povolení k podmíněčnému propuštění, aniž by se museli uchýlit k porušení.

Poslední část se týká samotné struktury probační služby. Zákon o trestním soudnictví a soudních službách (Criminal Justice and Court Services Bill) (zákon, který uchovává tyto změny) chtěl nejdříve dát probační službě zcela jiný název. Ale nakonec, na základě podpory orgánů vynášejících rozsudky i jiných institucí, bylo obecně uznáno, že název „probace“ není samoúčelný. Nový oficiální název služby od dubna 2001 bude „Státní probační služba Anglie a Walesu“ („National Probation Service of England and Wales“). Dvanáct organizací bude zrušeno, aby měly služby stejné geografické hranice jako policejní orgány, a probační služba bude mít novou funkci Státního ředitele (National Director). Od dubna 2001 budou všechny organizace probačních služeb nové Probační rady, které nahradí staré Výbory. Rady budou mít placené předsedy a členy, a předseda bude daleko nedílnější součástí probační služby, než tomu bylo v případě bývalých Výborů. Od dubna 2001 se změní skladba financování. Tam, kde dříve služby z 80% financovala ústřední vláda a z 20% místní úřad, bude veškeré financování zajišťovat ústřední vláda. Po dlouhé a zářné spolupráci přestane být Probační služba odpovědná za služby Soudů pro záležitosti rodin v oblasti sociálního zabezpečení (Family Court Welfare services). Tyto služby se stanou součástí nové organizace nazvané Poradenské služby a služby soudů pro záležitosti dětí a rodin (Child and Family Court and Advisory Services, CAFCASS).

VIII

Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla, e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace

Home Office

50 Queen Anne's Gate,
LONDON
SW1 9AT
Tel: 0171-273-4000
Website: www.homeoffice.gov.uk

Inspektorát probačních služeb Její Výsosti (Her Majesty's Inspectorate of probation Services)

50 Queen Anne's Gate,
LONDON
SW1 9AT
Tel: 0171-273-4000
Fax: 0171-273-2131

Asociace vedoucích probačních úředníků (Association of Chief Officers of Probation)

20-30 Lawfield Lane,
Wakefield,
West Yorkshire
WF2 8SP
Tel: 0171-377-9141
Fax: 0171-375-2100

Ústřední probační rada (Central Probation Council)

4th Floor,
8/9 Grosvenor Place,
LONDON
SW1X 7SH
Tel: 0171-245-9364
Fax: 0171-245-9045

Národní asociace probačních úředníků (National Association of Probation Officers)

4 Chivalry Road,
LONDON
SW11 1HT
Tel: 0171-223-4887
Fax: 0171-223-3503

Probační rada Severního Irska (Northern Ireland Probation Board)

Head Office,
80/90 North Street,
Belfast
BT1 1LD
Tel: 02890-262400
Fax: 02890-262470
E-mail: pbni@nics.gov.uk

RELEVANTNÍ PUBLIKACE

Home Office

1. National Standards for the Supervision of Offenders in the Community (1995)
2. Joining Forces to Protect the Public: Prisons-Probation Review (August 1998)
3. **HMSO** Probation Rules (1984)
4. **Jarvis** Probation Service Manual. Fifth edition (1993) Pavic Publications/ACOP
5. **Underdown** Strategies for Effective Offender Supervision (1998) HMIP (Home Office Inspectorate of Probation)
6. **Chapman & Hough** Evidence Based Practice (1998) HMIP
7. **McWilliams** The Mission to the English Police Courts 1876-1936 (1983) Howard Journal, volume 22
8. **Mc Williams** The Mission transformed (1985) Howard Journal, volume 24
9. **Mc Williams** The English Probation System and the Diagnostic Ideal (Nov 1986) Howard Journal, volume 26
10. **Mc Williams** Probation, Pragmatism and Policy (1987) Howard Journal, volume 27

PŘÍLOHA 1

Trestní statistiky

Následující souhrnné informace se týkají roku 1997, a jsou to nejaktuálnější informace, které Home Office v současné době dala k dispozici. Podrobnější statistický rozpis je k dispozici na webové stránce Home Office www.homeoffice.gov.uk.

Informace o ukládání trestů

- V roce 1997 bylo odsouzeno 1,38 milionu pachatelů, což je pokles o 4% oproti předešlému roku.
- V roce 1997 bylo k okamžitému zadržení odsouzeno 93 100 osob, což je nárůst o 500 osob (10%) ve srovnání s rokem 1996
- Soudy využívaly méně pokut než v předešlých letech, a více alternativních trestů a okamžitých trestů odnětí svobody. Největší nárůst u alternativních trestů byl zaznamenán v oblasti kombinovaných příkazů (o 10% více než v roce 1996), což je náznakem toho, že se soudy snaží zajistit, aby alternativní tresty podstatně omezily svobodu pachatelů).
- Počet pachatelů ve věku od 10 do 17 let odsouzených za závažné trestné činy se zvýšil počtvrté v po sobě následujících letech (po poklesech ve většině let 1987 až 1993)
- V roce 1997 se průměrná délka trestů uložených Královskými soudy mužům ve věku 21 a více let zvýšila z 23,6 na 24,2 měsíců

Populace věznic

- Průměrná populace ve vazbě v roce 1997 byla o 61 000 větší než v jakémkoli předešlém roce
- Roční nárůst byl 10% (o 5 800) ve srovnání s rokem 1996
- Populace vazebních věznic se zvýšila o 4% v roce 1997, a populace ženských věznic o 19%
- 19% populace věznic v roce 1997 pocházelo z etnických menšin (ve srovnání s průměrným poměrem 6% na celkové populaci Anglie a Walesu)
- Počet mladistvých pachatelů se zvýšil o 12% z počtu 9 660 v roce 1996 na průměrně 10 810 v roce 1997; počet odsouzených mladistvých mužských pachatelů (ve věku 15-17) se zvýšil o 32% z počtu 1 260 na 1 670
- Průměrná celková populace v roce 1997 byla o 4 800 osob vyšší než platné Potvrzené vyhovění (Certified Normal Accommodation, CAN)

Probační statistiky

- V roce 1997 vzrostl počet soudních příkazů řešených probační službou o 2% na 118.000; nejvyšší počet vůbec

- Počet osob zahajujících výkon probačního příkazu v roce 1997 byl o 3% vyšší než v roce 1996, poprvé celkový počet překročil 50.000
- Počet osob zahajujících příkaz k výkonu veřejně prospěšných prací v roce 1997 (47.000) byl o 2% vyšší než v roce 1996
- Počet kombinovaných příkazů se v roce 1997 zvýšil o 10% na počet 17 000
- Počet příkazů dohledu nad zaplacením peněz se v roce 1997 snížil na 4.800, přičemž v roce 1996 prudce vzrostl na 6 400
- Počet probačních úředníků se v roce 1997 snížil o 2% na 7 200, nejnižší počet od roku 1991

Kapitola 3

Francie

Thomas Gilly

I

Historický vývoj systému probačních služeb⁴

Francouzská probační služba je součástí Penitenciární správy a podléhá úřední moci Ministerstva spravedlnosti. Neznamená to však, že je výlučně státní službou. V dnešní době oba sektory do značné míry spolupracují. Jako důsledek Nového policejního dohledu nad udržováním pořádku, NP („*nouvelle prévention*“), který začala v 80. letech, a reformního hnutí v trestně právním systému uskutečněného několika následnými francouzskými vládami během posledních dvou desetiletí, se mezi oběma sektory vyvinula síť spolupráce a koordinace. Tato síť pracuje v duchu reformního hnutí, které zajišťuje výkon trestního práva na místní úrovni a dále rozvoj komunitního práva.

Oproti této skutečnosti zůstává převaha soukromého sektoru charakteristickým znakem zásahu 19. století. Tento fakt je obzvláště významný pro období od konce 19. století do roku 1945. Obecnou zásadou bylo svěřit výkon porozsudkové asistence a péče o pachatele pouze soukromým, většinou křesťanským charitativním organizacím. Do roku 1945, kdy byl reformován penitenciární systém, vykonávaly porozsudkovou asistenci a péči zásadně společnosti nebo kluby. V roce 1893 se tyto společnosti sjednotily a vytvořily Union des sociétés de patronage. V rámci rozvoje tohoto hnutí omezil stát svou intervenci (zákonem z 14.8.1885) a poskytoval pouze finanční pomoc. Od roku 1945 až do současnosti se plynule vyvíjela účast státní služby na porozsudkové péči a podpoře. Francie má nepochybně velice dlouhou tradici a historii státních služeb. To platí obzvláště o několika tradičních probačních opatřeních, jako jsou např. pokuty, krátké vazby, milost, dohled nad „nebezpečnými“, a koncept veřejně prospěšných prací. Tyto iniciativy poskytovaly již revoluční a napoleonské trestní zákoníky.

Vývoj probační služby ve Francii nelze vnímat odděleně od obecnějšího evropského kontextu. Italské pozitivistické hnutí přineslo podmíněčné propuštění („*libération conditionnelle*“) (14.8.1885), podmíněčné odsouzení („*sursis à l'exécution*“) (26.3.1891), zavedené pro prvopachatele, a vyloučení/vypovězení dotyčného z určených míst („*interdiction de séjour*“). Cílem vyloučení byla prevence recidivity a užívalo se jako zvláštní program policejního dohledu („*surveillance de la haute police*“) (29.5.1885). Je důležité vzít v úvahu též hnutí zaměřené na alternativní tresty v Evropě. Toto hnutí se vyvinulo v 70. letech jako reakce na rapidní nárůst vězeňské populace. Několik zpráv a oficiálních prohlášení o probaci (7.2.1997 ve francouzském senátu)⁵, např. prohlášení prezidenta Francouzské asociace soudců vynášejících zvláštní tresty („*Association nationale des juges d'application de peine*“, ANP) odhalilo skutečnost, že francouzský koncept probace se vztahuje k pojetí veřejně prospěšných prací, tak jak ho stanoví Evropská rada, tj. „tresty a opatření vykonávané v komunitě“.

Kromě toho mělo na francouzský systém probace velice důležitý vliv nové hnutí sociální ochrany Marca Ancela⁶. Historie naznačuje, že probační služba ve Francii je synergií klasické sociální ochrany a Ancelovým novým hnutím: příkladem dramatického vývoje a uplatňování této synergie je francouzské pojetí NP (Nové prevence).

⁴ Zvláštní poděkování Annie Kensey, ředitelce Vězeňské správy a Christinne Schoubben, SCERI-Dokumentace, Ministerstvo spravedlnosti, Oddělení penitenciární správy.

⁵ P. Faucher, Quelle probation our demain? RAP no. 21, 21.3.1997, str. 9

⁶ M. Ancel, La Défense Sociale Nouvelle, un mouvement de politique criminelle humaniste 6me édit. Paris Cuyas. 1996 (1 ere édition 1954). Cf. Th. Gilly, Deutsche und französische Strafrechtskultur im Kontrast, v: O. Beaud & V. Heyen (Ed.), Eine deutsch – französische rechtswissenschaft? Une science juridique franco – allemande?, Nomos Verlagsgesellschaft Baden – Baden 1999, str. 325-340, obzvláště str. 326-330.

NP je synonymem pro francouzský model politiky bezpečnosti komunity („*politique de la sécurité intérieur*“). Cílem této politiky bylo rozšíření tradičních programů prevence kriminality do jiných místních / komunálních politik, např. policejních, sociálních, bytových. Tato politika začala v 80. letech jako důsledek známé Bonnemaionské zprávy⁷. Jako výsledek smluv o místní bezpečnosti („*contrats locaux de sécurité, CLS*“) a územního dělení se místní politiky předložené v Bonnemaionské zprávě vyvinuly v politiku bezpečnosti ve městě. Tato politika zohlednila veškeré pozitivní dostupné zdroje k vytvoření strategie, jež by mohla sjednotit všechna hlediska bezpečnostní prevence, výchovy, ochrany a dohledu. Byla vytvořena síť mezi ústřední a místní vládou, soudním a policejním systémem. Tato síť umožnila rozvoj místního policejního dohledu nad udržováním pořádku („*police de proximité*“) a uplatňování trestního práva na místní úrovni. V jedné řadě s nově vytvořeným konceptem politiky bezpečnosti komunity pracují všechny tyto organizace společně, včetně sektoru vzdělávacího a zdravotnického, soukromého i státního.

V dnešní době již není probace individualizovaným trestem, jakým bývala, když byla práce založena na tradičním pojetí individuálního vztahu, ale pracuje více s řízením rizika a cílových skupin. Tento nový směr ilustruje několik skutečností: za prvé, cíle probační služby už nejsou zaměřeny primárně na pachatele. V souladu s ochranou komunity je probační službě stále častěji svěřována ochrana obětí a společnosti. Za druhé, probace je nyní součástí politiky bezpečnosti komunity. To znamená, že probační opatření již nelze definovat v tradičním kontextu, tj. jako komunitní tresty, a obecněji alternativní tresty. Za třetí, vězeňská reforma podněcovaná Jospinovou vládou přisuzuje probační službě roli, která souvisí s bezpečností občanů daleko více než tomu bylo u předchozí legislativy. A konečně Guillonneau a Kensey v nedávné zprávě⁸ zdůraznili, že i kdyby šel vývoj PAL v 80. letech ruku v ruce s plynulým poklesem populace věznic, nebude problém přeplnění věznic vyřešen. Autoři navrhují uplatňování konceptu podmíněného propuštění a zdůrazňují jeho význam pro bezpečnost občanů a/nebo pro snížení počtu existujících trestních postihů. Autoři se však domnívají, že by použití PAL nemělo být znevaženo.

Existuje i další důkaz toho, že se probační služba stala součástí řízení rizika a cílových skupin:

- Intervence probační služby ve fázi přípravného řízení prostřednictvím účasti v národních, resortních a místních CP Radách, a účasti v hodnocení místní bezpečnosti ve městě („*Diagnosics locaux de l'insécurité urbaine*“).
- V reformě právního rámce v oblasti méně závažných trestných činů a kriminality mladistvých (Vyhláška z roku 1945) je kladen důraz na vytvoření synergie mezi kárnými, sociálně/výchovnými a léčebnými opatřeními. Reforma stanoví obnovu Služeb pro právní ochranu mladistvých („*Protection Judiciaire et la Jeunesse*“) a zařízení sociální/psychologické/psychiatrické léčby.
- V souladu s Reformním zákonem pro penitenciární systém, 1998, byla vytvořena centra pro úpravu trestů („*Centres pour peines aménagées*“), neboli CPA. Jsou to malá centra, jejichž cílem je připravit pachatele na propuštění do komunity a zapojit

⁷ Bonnemaion, Face à la délinquance: prévention, répression, solidarité, Paris. La Documentation Française 1982, Cf. IHESI, Guide Pratique. – Contrats locaux de sécurité. La Documentation française, Paris 1998; Forum Européen, (Security & Democracy), edit. Za podpory Evropské Unie, Paříž 1996. – Podrobná analýza rozvoje komunitní bezpečnosti, viz mj. J.-J. Gleizal, Chronique de police v: Rev. sc. Crim. No. 4 1998, str. 841 seq.; S. Roché, Sociologie politique de l'insécurité. Violences urbaines, inégalités et globalisation. Paris 1998, str. 193 seq.; G. Damon, La politique de la ville. La documentation française: Problèmes politiques et sociaux no 784, 9 mai 1997, Th Gilly, Die französische Gesetzgebung zur inneren Sicherheit im Lichte der Loi Pasqua, Kriminologisches Journal 3 (1997), str. 186-210..

⁸ M Guillonneau & A. Kensey, mesures et sanctions d'intérêt général en France, Ministère de la Justice Paris, Août 1998, str. 3

vězeňské probační pracovníky do obecného cíle bezpečnosti občanů. Centra pro úpravu trestů jsou reakcí Jospinovy administrativy na nedostatky probační služby v péči o pachatele odsouzených ke krátké vazbě, a recidivisty. Jejich vytvoření dále odráží obavy o pachatele s vysokým stupněm společenské dezintegrace a objevují se jako důsledek obtížného uplatňování tradičních PAL a obvyklého zásahu, např. zaměření na dostupnost pracovního a profesionálního rozvoje. Byl uznán význam důslednějšího zapojení těchto pachatelů do vlastního rozvoje a všech opatření pro výkon trestu.

- 19. prosince 1997 byla uzákoněna elektronicky monitorovaná domácí vazba („*surveillance electronique*“).
- Režim sociální a výchovné podpory a dohledu v porozsudkové fázi byl uzákoněn 17. června 1998 z důvodu prevence opětovného páchaní sexuální trestné činnosti. Tento režim lze uložit až na 10 let v případě přečinu („*délit*“), tj. trestného činu, za jehož spáchání se uděluje nápravný trest. Pokud se jedná o zločin, tj. trestný čin, za jehož spáchání se uděluje trestní postih, lze opatření uložit až na maximálně 20 let (více podrobností k této rozdílnosti v kapitole 2). Kromě dalších podmínek, které musí pachatel plnit, zahrnuje režim povinné zdravotní léčby. Pokud pachatel nedodrží podmínku léčby a/nebo jiné požadavky, může dojít k opětovnému uvěznění.

V důsledku této nové situace se zvýšil počet probačních pracovníků a došlo k rozšíření práce probační služby. Veřejně prospěšné práce („*Travail d'Intérêt Général*“, *TIG*) již nejsou hlavním a jediným opatřením, a ztratily na svém postavení coby podnětu pro propojení služby do komunity. V tomto ohledu přispěly potíže s řízením a jiné strukturální problémy ke krizi v oblasti veřejně prospěšných prací. Podle Fageta⁹ byla tato krize částečně výsledkem byrokracie a výdělečného charakteru veřejně prospěšných prací. Tyto faktory urychlily pád společensko-výchovných cílů. Tato situace však patří minulosti, do dob kdy byly veřejně prospěšné práce jádrem probace.

Vývoj probačního systému je částečně vývojem toho, co někteří autoři nazývají „původní paradox probace“¹⁰. Paradoxem je vtisknout probaci, jejíž úlohou je realizace trestních postihů, cíl společenské rehabilitace. Tento rozpor má podněcující účinky na reformní hnutí, jež zahrnuje klíčové hráče probační služby. Jsou jimi: Probační výbory („*Comités de probation et d'assistance aux libérés*“, *CPAL*), specializovaní soudci, kteří dohlíží na výkon rozsudků („*juge d'application des peines*“, *JAP*), Vězeňský direktorát, a Vězeňská sociálně-výchovná služba („*Services Sociaux Educatifs*“, *SSE*). Hnutí vedlo k vytvoření Vězeňské rehabilitační a probační služby, neboli SPIP v roce 1999 („*Service pénitentiaire et de probation*“ (Vyhláška č. 99-276 z 13. dubna 1999). SPIP je sjednocená struktura, která zahrnuje SSE (Vězeňskou sociálně-výchovnou službu) a CPAL (Probační výbory), tj. uzavřené věznice („*milieu fermé*“, *SSE*) a otevřené instituce („*milieu ouvert*“, *CPAL*).

Synonymem probace se nepochybně stal vývoj od tradičního trestně právního základu k novému pojetí místní justice. Toto pojetí poskytuje nyní alternativní nástroje pro programy řešení konfliktů a trestního stíhání.

⁹ J. Faget, La bureaucratisation du travail d'Intérêt Général, Actes no. 73, prosinec 1990, str. 23-27

¹⁰ A. Wywekens, Justice pénale et environnement local. Le milieu ouvert et l'insertion locale des juridictions“, v: Archives de politique criminelle, č. 18, 1996, str. 47

II

Právní základ a poslání

Obecně

Veškeré aspekty francouzského systému probačních služeb mají právní základ spočívající v legislativě a vládních nařízeních, např. rozhodnutích Ústavního soudu, zákonech, vyhláškách, nařízeních, oběžnicích. Jako součást trestního systému podléhá probace evropským směrnicím. Velice důležitá je též Evropská úmluva o dodržování lidských práv; to platí především pro odstavec 7 a 8 týkající se práva pachatele na odmítnutí výkonu veřejně prospěšných prací. Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech (International Convention of Civil and Political Rights) ve Francii vešla v platnost 4. února 1981. V souladu s článkem 55 Ústavy je normativní hodnota Úmluvy silnější než hodnota státního zákona.

Podle právního systému Conseil Constitutionnel jsou dvě funkce trestu – rehabilitační a individualizační – nadřazené běžným právním nařízením. Nicméně ústavní hodnota rehabilitace a individualizace podněcuje kontroverzní právnictví. Trestní právo a trestní řízení tvoří nejdůležitější součást státního právního systému; jádrem je Trestní zákoník (Penal Code, PC) a Trestní zákoník procesní (Code of Criminal Procedure, CCP). Trestní zákoník zahrnuje systém trestů. Trestní zákoník procesní obsahuje hlavní, doplňkové (článek 131-10 PC) a alternativní tresty zavedené zákonem z 29.12.1975, a základní pravidla pro veřejně prospěšné práce vytvořená v roce 1983. Právním základem pro cíle, organizaci a strukturu Vězeňské rehabilitační a probační služby je Vyhláška č. 99-278 z 13. dubna 1999. Touto vyhláškou byla reformována nařízení Trestního zákoníku procesního (CCP), jež řídila službu v minulosti, a vytvořena Vězeňská rehabilitační a probační služba (SPIP). Kapitola XI (Článek D 572-587) obsahuje tři kapitoly, z nichž každá pojednává o cílech služby, nových pravomocích specializovaných soudců, kteří dohlížejí na výkon rozsudků (JAP) a jiných smírčích soudců, kteří hrají důležitou roli, a konečně o organizaci a práci probační služby. Intervence Vězeňské rehabilitační a probační služby (SPIP) pokrývá tři různé aspekty výkonu trestu: prostředí uzavřeného vězení („*milieu fermé*“), polootevřené a otevřené prostředí („*milieu semi ouvert/ouvert*“) a uložení trestu v komunitě („*milieu libre*“).

Další části právního rámce tvoří zákony veřejné správy, zaměstnanecká nařízení, několik opatření Zákona o sociálním zabezpečení (Social Welfare Code) a jiná legislativa týkající se sociálního zabezpečení. Nařízení Zákoníku práce (Code de travail) a legislativa sociálního zabezpečení řídí vězeňskou práci a veřejně prospěšné práce (TIG). Některé části Zákona o silniční dopravě se týkají veřejně prospěšných prací jako trestů za dopravní přečiny.

System trestů

Mezi charakteristickými rysy trestního systému je nejdůležitějším elementem tripartita trestných činů – „zločin, přečin a přestupek“, tj. trestné činy, za jejichž spáchání se ukládají trestní postihy („*peine criminale*“), přečiny, jež jsou trestány nápravnými tresty („*peine correctionnelle*“) a nakonec menší porušení zákona trestaná přestupkovými tresty („*peine contraventionnelle*“).

Tresty ukládané za zločiny:

- trest odnětí svobody na doživotí;
- trest odnětí svobody v trvání 15, 20 a 30 let;
- minimální délka odnětí svobody u zločinů je 10 let.
- trest odnětí svobody nevylučuje tresty v podobě pokut a doplňkové tresty.

Tresty ukládané za přečin:

- trest odnětí svobody v délce od 6 měsíců do maximálně 10 let;
- pokuta ve výši minimálně 3 811 Euro (25 000 FRF) a denní pokuta;
- výkon veřejně prospěšných prací;
- tresty podle čl. 131-6 PC, např. úplné nebo částečné odebrání řidičského oprávnění, zabavení majetku, zákaz výkonu určitého zaměstnání nebo jiných činností;
- doplňkové tresty např. článek 131-10 PC, např. zbavení určitých občanských práv, zákazy, zabavení majetku, zrušení podnikání, podmíněčná léčba.

Tresty ukládané za menší porušení práva („*contraventions*“):

- pokuta ve výši od 38 do 1 524 Euro (250 až 10 000 FRF);
- tresty stanovené v článku 131-6 PC (pro přestupky 5. třídy „*cntraventions de 5 me classe*“, jež jsou nejzávažnějšími menšími porušeními práva).

Pachatelé a trestné činy

Jako obecný koncept je využití probace relevantní pro všechny občany, bez ohledu na povahu jejich společenského chování. Tento koncept zahrnuje tradiční i nový význam probace, tj. prevenci a komunitní právo, alternativní řešení konfliktů a trestní stíhání. V tradičním a restriktivním slova smyslu se probace používá jako trest pro tři kategorie trestných činů: trestné činy proti zvykovému právu (*offences of common law*); politické trestné činy; trestné činy spáchané v armádě. Naproti tomu se probace využívá u všech nezletilých nebo mladistvých jako opatření, jež má výchovný charakter, pomáhá a chrání. Používá se u nezletilých a mladistvých (8 až 18 let) bez ohledu na to, jestli spáchali trestný čin. Probaci lze využít kdykoli v ohrožení nezletilého, např. v případě sociální dezintegrace nebo zdravotních problémů. Nezletilí a mladiství jsou v současné době svěřováni dohledu zvláštního Úřadu na ochranu mladistvých (*Youth Protection Office*, „*Protection Judiciaire de la Jeunesse*“). Ochrana je kombinací sociální a/nebo zdravotní prevence a opatření, jež jsou formálně součástí trestně právního systému (sekundární a terciární prevence).

V souladu s francouzskou tradicí je původní pojetí probace velice restriktivní. Zahrnuje tradiční probační tresty:

- zastavení s probací (Článek 132-40 nového Trestního zákoníku PC)
- odložení trestu kombinované s probací (Článek 132-63 PC)
- výkon veřejně prospěšných prací jako hlavní nebo doplňkový trest (Článek 131-8; 131-117 PC) nebo jako
 - podmínka zastavení (Článek 132-54 PC)
 - podmíněčné propuštění (Článek 729 atd. PC)
 - vyloučení z určitých míst (Článek 131-10 PC)
 - péče po propuštění z výkonu trestu (Článek D. 544 Trestního zákoníku procesního CCP)

V důsledku francouzské tradice ukládání trestů je trest odnětí svobody trestem, jež francouzští soudci používají jako výchozí bod. Naproti tomu pokuta je nejčastěji používaným trestem. Zastavení kombinované s probací je nejčastěji používaným trestem porušování práv opatrovnictví u dětí („*abandon de famille*“), a v rodinných a korupčních případech („*infractions contre les mœurs*“). Výkon veřejně prospěšných prací, samostatně nebo v kombinaci se zastavením, se daleko více používá u majetkových trestných činů, např. krádeže nebo poškození majetku, než u trestných činů spáchaných proti osobě. Veřejně prospěšné práce se také často používají u dopravních přestupků. Ve všech těchto případech se probace používá u odsouzených pachatelů.

Cíle SPIP (Vězeňské rehabilitační a probační služby)

Nejdůležitějším právním cílem SPIP je Vyhláška č.99-276 z 13. dubna 1999, která byla změněna v Kapitole 1. Oběžník z 6. října 1999 poskytuje podrobnější informace o cílech SPIP, její organizaci a vztazích se soudní a penitenciární správou.

Nové obecné cíle SPIP: SPIP se snaží pachatelům poskytovat plynulejší a účinnější podporu, péči a rehabilitaci. Od nynějška se pachatelé musí podrobit režimu, jež řídí uložení trestu v komunitě („*milieu libre*“) a otevřené prostředí trestu („*milieu ouvert*“), a jež zahrnuje cíle, které byly dříve připisovány uzavřeným věznicím („*milieu fermé*“, SSE) a otevřeným institucím („*milieu ouvert*“, CPAL).

Cíle SPIP v prostředí otevřených institucí („*milieu ouvert*“) jsou následující (Článek 574 Trestního zákoníku procesního CPP):

- kontrolovat a dohlížet nad plněním podmínek uložených „*population placée sous main de justice*“ obzvláště v následujících případech: zastavení výkonu kombinované s probací, podmíněčné propuštění, veřejně prospěšné práce (TIG), vyloučení jedince z určitých míst, odložení kombinované s probací
- vést vyšetřování obviněného nebo odsouzeného pachatele když jsou zpracovány dotazníky / vyšetřovací zprávy před vynesením rozsudku soudem nebo před uplatněním trestu omezení svobody
- uplatnit (v případě potřeby ve spolupráci se státními a/nebo soukromými organizacemi) opatření zaměřená na zajištění sociální reintegrace pachatele
- uplatnit doprovodné propustky z vězení, pokud je pachatel požaduje

SPIP má tři funkce:

- I. Přijímání, individuální nakládání a dohled nad pachateli.
- II. Vytvoření a realizace partnerské sítě (Článek D. 573 Trestního zákoníku procesního CCP); rozvoj pozitivních iniciativ zaměřených na
 - sociální reintegraci a zpřístupnění sociálních práv;
 - prevence chudoby;
 - organizaci odborných školení, vzdělávání a zaměstnání;
 - zpřístupnění kultury a vzdělání s cílem prevence negramotnosti;
 - zdravotní léčení a sportovní aktivity s cílem prevence užívání drog, rozvoj vzdělání v oblasti zdraví.
- III. Soudní podpora, zpracování zpráv pro ukládání restů, úprava trestů a vytváření dohledných iniciativ.

Obecné cíle SPIP v prostředí uzavřeného vězení („*milieu fermé*“) v souladu s Článkem D. 460, D. 461:

- chránit rodinné a komunitní vztahy před rozpadem v důsledku uvěznění
- udržovat stabilní rodinné a společenské vztahy
- poskytovat podporu a přípravu na propustku

Úkoly, které se vztahují k těmto cílům jsou stejné jako v případě otevřeného prostředí („*milieu ouvert*“), tj. řízení odborného školení a vzdělávání; prevence drogové závislosti; vzdělávání v oblasti zdraví.

Prevence kriminality

Účast otevřených institucí (CPAL) a Vězeňské rehabilitační a probační služby (SPIP) v různých Komunitních bezpečnostních radách (Community Safety Councils / „*Conseil Communal de Prévention de la Délinquance*“, CCPD, „*Conseils Départemental de la Prévention de la Délinquance*“, CPD) je dobrým příkladem rostoucího významu účasti probační služby na centrální, a ještě spíše místní prevenci kriminality a řízení rizika. Tento význam souvisí s duchem reformy služby prosazované během Jospinovy vlády v oblasti vězeňského systému a obecného trestně právního systému¹¹. Souvisí rovněž s oběžníkem z 28. října 1997, který stanoví právní základ pro dohody o místní bezpečnosti. („*Contrats locaux de sécurité*“, CLS), tj. smlouvy podepsané prefektem (Prefect), státním zástupcem u primárního soudu („*Procureur de la République*“) a vyššími soudy. Toto jsou tři základní smluvní strany. Tyto dohody připravuje Délégation Interministérielle à la ville et au développement social urbain (DIV), tj. ústřední vládní instituce, jíž byly v roce 1998 svěřeny úkoly Národní rady pro bezpečnost komunity a Resortní a místní rady pro bezpečnost komunity (National Council of Community Safety and Departmental and Local Community Safety Councils). Cílem dohod o bezpečnosti je zajišťovat místní bezpečnost komunity za účasti soudnictví, policie, systému vzdělání, ústřední a místní vlády, živnostníků, obchodníků, sociálních pedagogů atd. Obsah dohod o bezpečnosti komunity a jejich vytváření jsou popsány v Plánech místní a resortní bezpečnosti komunity (Local and Departmental Community Safety Plans / „*Plan locaux + départementaux de sécurité*“).

Zpráva Ředitelství věznic z roku 1998 zdůrazňuje, že: „Otevřené instituce (CPAL) vytvářejí a upevňují vztahy se všemi místními komunitními organizacemi, které přispívají k sociálním a výchovným aktivitám v oblasti ubytovacích kapacit, zdravotního léčení, odborného vzdělání, zaměstnání a sociální reintegrace problémových osob. CPAL pomáhají vytvářet a realizovat urbanistickou politiku prostřednictvím účasti na práci Komunitních rad prevence kriminality (Crime Prevention Community Councils) a všech dalších organizací a sítí založených s podobnými cíli. Vězeňská rehabilitační a probační služba (SPIP) se snaží zdokonalovat koordinaci cílů Vězeňské správy (Prison Administration) v rehabilitaci a veřejné politice v oblasti sociálních aktivit.“¹²

¹¹ Courrier de la Chancellerie, Ministère de la Justice, květen 1999, č. 44, str. 2-9, viz též J.-P. Jean, Les réformes de la justice, v: La Documentation française (Ed.), regards sur l'actualité, č. 248, únor 1999, str. 17-36.

¹² Les chiffres de l'administration pénitentiaire, říjen 1998 (op.cit.), str. 10.

III

Organizace probační služby

Reformovaná probační služba je součástí nové sítě sociální kontroly, jež zahrnuje nedávno vyvinutý cíl prevence a místní spravedlnosti.

Dynamika sítí probační služby: kompetence, pravomoci a rozhodné orgány

Práce probační služby je založena na síti tří klíčových aktérů: soudce vykonávajícího rozsudek, který nařizuje opatření probační služby; JAP, neboli specializovaného soudce, který dohlíží na realizaci trestů a rozhoduje o individuálním plánu nakládání s pachateli, a konečně probační služby samotné. Jak již bylo zmíněno v Kapitole 2, byla nově stanovena zvláštní pravomoc a role specializovaných soudců a jejich vztahů s ostatními oprávněnými soudci, obzvláště soudcem, který vynáší rozsudek. Nové úkoly specializovaných soudců jsou následující:

- rozhodovat o obecném zaměření probačních opatření uplatňovaných Vězeňskou rehabilitační a probační službou (SPIP)
- hodnotit jejich praktické schopnosti
- podnikat tyto úkoly v úzké spolupráci a konzultaci se soudci, kteří nařizují opatření a probační službu. Spolupráce mezi specializovanými soudci a jinými smírčími soudci je daná a stanovená písemně. Soudci mohou požádat probační službu o prozkoumání příslušných složek; probační služba je oprávněna udělovat specifické instrukce týkající se budoucího uplatnění příkazu.

Na tuto týmovou práci dohlíží předsedové soudu.

Specializovaný soudce již nemá správní pravomoc nad probační službou, ale klasifikuje pracovníky a zasahuje do interní organizace probační služby. V důsledku nových odpovědností budou zřejmě stále častěji zapojeni do odvolání pachatelů proti jejich původnímu odsouzení; stále častěji se bude používat praxe protichůdných debat. Rozsudky budou postoupeny od soudů, jež mají pravomoc odsuzovat pachatele (Tribunaux Correctionnels) specializovaným soudcům (JAP). Z důvodu vyvíjející se situace budou tradiční pravomoci specializovaných soudců JAP rozšířeny na ukládání trestů.

V rámci reformy se pravomoci probační služby rozšířily na spravování vlastních finančních prostředků a rozpočtu. Na rozdíl od situace v minulosti nezávisí správa finančních prostředků probační služby na oprávnění ředitelů vězeňských zařízení. Ztráta pravomocí specializovaných soudců nad organizací a pracovními metodami probační služby souvisí se ztrátou kontroly ředitelů věznic nad rozpočtem. Jinými slovy je nyní probační služba mnohem samostatnější a požívá větších pravomocí. Vězeňská rehabilitační a probační služba SPIP je rovněž oprávněna schvalovat návštěvníky věznic. V minulosti tato rozhodnutí vydávali specializovaní soudci JAP; v současné době mají pouze právo některou dohodu odvolat.

Organizace a práce Služby na ochranu mladistvých (Youth Protection Service)

Ve srovnání se strukturou probační služby zaměřenou na nakládání s dospělými je Služba pro mladistvé založena na spolupráci mezi soudy pro děti (Children's Judge / "Juge d'enfants"), specializovanými soudci JAP, soudy pro mladistvé (Courts for Minors) a Soudní ochranou

pro mladistvé (Judicial Protection of Youth („*Protection Judiciaire de la Jeunesse*“) a jejím ředitelstvím a Výchovnou službou (Education Service, SEAT). Článek 6 nařízení z 24. července 1964 stanoví cíle Služby na ochranu mladistvých následovně: „Ředitelství Soudní služby na ochranu mladistvých na sebe bere zodpovědnost ve veškerých záležitostech a problémech týkajících se mladých lidí. Tato zodpovědnost souvisí též s konceptem mladých ohrožených lidí („*mineurs en danger*“).

Služba na ochranu mladistvých je oprávněna:

- a) podnikat výzkumné projekty, vyšetřování a výsledky; tyto činnosti napomáhají vytváření legislativního základu prevence kriminality a ochrany mladých lidí
- b) dohlížet nad aktivitami soukromého sektoru a koordinovat státní služby v převýchově mladých lidí, pachatelů a ohrožených mladistvých.

Služba pomáhá soudcům u soudů pro mladistvé a koordinuje uplatňování příslušných opatření; služba organizuje odborná školení pro mladé podmínečně propuštěné vězně a ohrožené děti, jakož i pro sociální pracovníky služby. Činnosti, které provádí CPAL a SPIP u dospělých, provádí Služba na ochranu mladistvých u mladých lidí.

V roce 1987 byla založena Výchovná služba (SEAT) a zavedena u každého soudu pro mladistvé. Jejím hlavním úkolem je pomáhat soudcům u soudů pro mladistvé v procesu předávání mladistvého do střediska pozorování a společensko-výchovné nápravy. Jako stálý poradce soudců má Výchovná služba koordinovat služby mezi státním a soukromým sektorem a spravovat informace týkající se společensko-výchovných opatření a PAL. Výchovná služba závisí na resortním ředitelství Služby na ochranu mladistvých (Departmental Directorate of the Youth Protection Service) a je kladen silný důraz na týmovou práci se soudci u soudů pro mladistvé. Ačkoli soudci u soudů pro mladistvé ztratili vliv na organizování typu vazebního postihu odsouzených nezletilých a mladistvých, mají stejné pravomoci jako specializovaní soudci v následujících případech: zastavený výkon trestu odnětí svobody s probací, zastavení kombinované s výkonem veřejně prospěšných prací (TIG) a veřejně prospěšné práce.

Reformovaná organizace

Množství případů

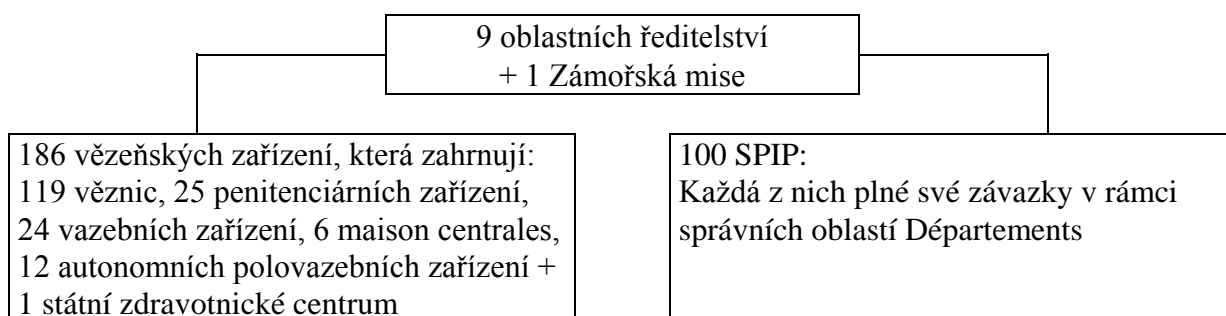
K 1. lednu 1999 bylo 131 367 osob, které byly buď ve fázi přípravného řízení („*suivi pré-sentenciel*“) nebo fázi porozsudkové a v rámci alespoň jednoho opatření jim byla poskytována asistence nebo dohled Vězeňské rehabilitační a probační služby (SPIP). K tomuto datu uskutečnila služba 143 746 probačních příkazů. Během roku 1998 podnikla služba 50 487 intervencí, z čehož bylo 29 287 výsledků v souladu s Článkem D. 49.1 (specializovaný soudce JAP má pravomoc nařídit polovazbu, podmínečné propuštění nebo vězeňskou práci prováděnou mimo vězení pod dohledem vězeňské správy („*placement à l'extérieur*“) jako součást jakéhokoli trestu odnětí svobody do výše 12 měsíců). Tyto výsledky jsou zaměřeny na ověření finanční, rodinné a sociální situace pachatele; úlohou služby je u každého případu navrhnout plán řešení nejvhodnějšího k dosažení sociální integrace. Na žádost státního zastupitelství nebo vyšetřujících smírčích soudců služba rovněž podnikla 9.194 rychlých vyšetřování (fast-track investigations); 2.705 výsledků bylo učiněno ve fázi přípravy na projekty podmínečného propuštění.

Počet zaměstnanců

SPIP spadá pod správní kompetence oblastních ředitelů Vězeňské správy („*Direction Régionale*“, *RD*) (D. 572 Trestního zákoníku procesního CCP). Decentralizované služby zahrnují 9 oblastních ředitelství. Navíc existuje Zámořská mise Vězeňské služby (Overseas Mission for the Prison Service); Státní škola Vězeňské správy (National School for the Prison Administration, „*Ecole Nationale d'Administration Pénitentiaire*“, *ENAP*); 186 trestních zařízení a jedno státní zdravotnické středisko umístěné ve věznici ve Fresnes („*L'établissement public de santé national de Fresnes*“, *EPSNF*) (říjen 1998) a 100 Vězeňských rehabilitačních a probačních služeb (SPIP). SPIP mají úřední moc vykonávat své závazky v rámci správních oblastí „*Départements*“¹³.

Každé oblastní ředitelství má pod sebou několik správních oblastí, a každá oblast zahrnuje několik *Départements* (celkem existuje 100 *Départements*). V souladu se současným stavem reformy služby je SPIP realizována ve všech *Départements*; různá DSPIP podléhají úřední moci jednotlivých 9 oblastních ředitelství. Ředitelství Vězeňské správy (ústřední správa) zahrnuje několik podřízených ředitelství a poboček. Zatímco všechna tato podřízená ředitelství a pobočky se do větší či menší míry zapojují do systému probační služby, je třeba zmínit roli podřízeného ředitelství PPMJ s pobočkou sociální politiky a politiky „zařazování“, pobočkou zaměstnání a odborného školení, a podřízené ředitelství organizace decentralizovaných služeb.

Organizační schéma Vězeňské správy

¹³ Francouzské správní oblasti se jsou rozděleny na několik stupňů: commune, ville, département, région, atd.

Organizační schéma Vězeňské rehabilitační a probační služby (SPIP)

Zaměstnanci:

- Ředitel pod dohledem Ředitele Oblastního ředitelství Vězeňské správy
- Je odpovědný za řízení práce SPIP a motivaci probačních úředníků, sociálních pracovníků a administrativních úředníků v plnění jejich úkolů
- Pracuje ve spolupráci s dobrovolnickým a státním sektorem v oblasti Probače
- Práci ředitele podporuje několik asistentů odpovědných za politiku Místní komunitní bezpečnosti a práci s drogově závislými

Struktura:

- Centrála řídí službu a sídlí v hlavním městě okresu (Département)
- Decentralizované jednotky/pobočky řídí ředitel SPIP; jsou umístěny v oblasti dosahu jednotlivých soudů obecné jurisdikce (TGI)
- Existují tři typy jednotek:
 - Smíšené jednotky kombinující otevřené a uzavřené prostředí věznic (milieu ouvert a milieu fermé)
 - Jednotky pracující v milieu fermé
 - Jednotky pracující v milieu ouvert

Odborné školení

Odborné školení personálu Vězeňské správy vykonává na jedné straně ENAP (Státní škola vězeňské správy), jež zodpovídá za úvodní odborné školení, jakož i průběžné školení na národní úrovni. Na druhé straně průběžné školení provádí též decentralizovaná školicí struktura. Jmenování výchovných a probačních zaměstnanců se děje na bázi státní soutěžní zkoušky a psychologického testu. Většina účastníků soutěžní zkoušky pochází z kateder sociálních věd na univerzitách, z oblastních Institutů sociální práce, kateder sociálních věd na Institutu technologie atd. Organizuje se též průběžné školení a školení rozvoje a schopností.

Veřejná zdravotní služba

Organizace zdravotních služeb a léčení v rámci vězeňského systému obstarává Veřejná zdravotní služba (Zákon z 18. ledna 1994). Výjimkou jsou trestní zařízení, jež jsou součástí „programu 13 000“¹⁴; v jejich případě práci vykonává 21 zdravotních skupin ze soukromého sektoru. V dnešní době je každé trestní zařízení prostřednictvím protokolárních ujednání připojeno na místní zdravotnická zařízení. Nemocnice, které poskytují všeobecnou péči v každém ze 149 trestních zařízení založily jednotku zdravotní poradny a péče („*Unité de consultation et des soins ambulatoires*“, UCSA). Od roku 1986 jsou státní nemocnice schopné poskytovat psychologickou péči. Skupiny v rámci Oddělení všeobecné psychologie poskytují mobilní péči (125 Oddělení v roce 1998) a Oblastní psychiatrické služby (SMPR) nabízejí různorodější péči (25 Oblastních psychiatrických služeb v trestním systému poskytuje péče celé vězeňské populaci).

¹⁴ V souladu „programem 13 000“ bylo od roku 1987 navrženo postavení 25 nových penitenciárních zařízení. V roce 1998 21 z nich již funguje.

Sociální služby a dobrovolnický sektor

Od vytvoření Národního centra léčby alkoholismu v roce 1958 (National Centre for the Cure of Alcoholism) pracuje mnoho organizací společně (např. Croix Bleue, Croix d'Or a jiné organizace zabývající se prevencí závislosti na drogách a alkoholu). Soukromé organizace, např. Patronage de St. Léonard in Couzon au Mont d'Or (pro muže) a L'uvre de St.e – Marie Madeleine at Ferté-Vidame (pro ženy) uskutečňují velice důležitou práci s podmíněčně propuštěnými a bývalými pachateli. Důležitá jsou též centra sociálního bydlení a další zařízení, která poskytují ubytovací možnosti. Jejich právní základ je obsažen ve Vyhlášce z 29. listopadu 1953 a 2. září 1964 (Článek 185 Zákona o sociálním zabezpečení). Podle tohoto zákona „propuštění pachatelé, kteří jsou vystaveni nebezpečí prostituce, nebo ji sami provozují, mohou být na vlastní žádost umístěni do soukromých nebo státních center bydlení“. O přijetí do těchto center rozhoduje ředitel Aide Sociale (Sociální pomoc), jež hradí (úplně nebo zčásti) náklady na tato opatření. Propuštění pachatelé, kteří jsou přijati do těchto center musí pracovat – v centrech nebo v širší komunitě: osobně přispívají na finanční náklady a to buď svou prací nebo úhradou ubytování. Během pobytu v centru jsou podrobováni zdravotním a psychologickým vyšetřením. Mnohé z těchto asociací a organizací jsou dobročinné orgány; na provozu těchto center se významně podílí Armáda spásy. Všechny tyto organizace pomáhají pachatelům prostřednictvím finanční podpory, zajištění práce a/nebo ubytování.

Struktura prevence kriminality a místní justice

V této souvislosti je jedním z nejdůležitějších cílů probace vytvoření strategie, jež slučuje prevenci kriminality s alternativními modely řešení konfliktů, tj. opatřeními, jež nejsou formálně součástí trestně právního systému a nezahrnují tradiční programy trestního stíhání.

Nová prevence

Za koordinaci a plnění bezpečnostních plánů a strategií podle rozdílného stupně své administrativy zodpovídá mezirezortní rada bezpečnosti (Security Council) a Vládní delegace měst (Government's Delegation of the Cities, „*Délégation Interministerielle à la ville*“) a Oblastní a komunitní rady prevence kriminality (Departmental and Communal Councils of CP). Každá z těchto organizací se podílí na vytváření tzv. bezpečnostní politiky na základě plánů a smluv o bezpečnosti: plány místní bezpečnosti (PLS) a smlouvy o místní bezpečnosti (CLS); plány oblastní bezpečnosti (PDS) a plány oblastní prevence kriminality (PDPD). Všechny tyto programy jsou založeny na systému prefektů, majorů, státních zástupců a policie, národního vzdělávacího a dobrovolnického sektoru.

Místní justice

Zmínku zaslouží následující struktury:

Sociální a výchovný soudní dohled (Social and educational judicial supervision, „*contrôle judiciaire socio-éducatif*“)

V rámci 130 TGI („*Tribunaux de Grande Instance*“), tj. soudů obecné jurisdikce, pracuje 97 asociací uznávaných Ministerstvem spravedlnosti. V roce 1996 tyto asociace provedly 78% všech opatření soudního dohledu. Vězeňská správa je rovněž oprávněna k výkonu dohledu.

Občanská dostupnost justice a informací o právu a justici
Kromě řady programů pro soudní /procesní asistenci, kterou v roce 1997 využilo 710 000 osob, zavedl Zákon z 18. prosince 1998 („*loi relative à l'accès au droit et à la résolution amiable des conflits*“) Oblastní rady pro přístup k právu / justici („*Conseils Departementaux d'accès au droit*“). Jejich cílem je: konzultace a asistence během fáze přípravného řízení, zajišťování alternativních programů pro řešení konfliktů, poskytování informací týkajících se problémů justice a práva místním zástupcům, kteří se zabývají bezpečností komunity, státním zástupcům a smírčím soudcům, jakož i řadovým občanům.

Vytváření alternativ k tradičnímu trestnímu stíhání (100 000 složek v roce 1997) a nové řešení konfliktů, např. zprostředkování, usmíření a vyjednávání
Střediska justice a práva, MJD („*Maisons de Justice et de Droit*“) byla vyvinuta jako důsledek zásahu Ministerstva spravedlnosti vůči dostupnosti práva a justice (Sorbonne, říjen 1997), Symposia o bezpečnosti ve Villepinte (24. října 1997) a výsledného Oběžníku z 28. října 1997, který strukturu formalizoval. Meziřezortní rada vnitřní bezpečnosti (Inter-ministerial Council on Inner Security) (8. června 1998) vedla k novele zákona o alternativách tradičního trestního stíhání a výše uvedenému zákonu z 18. prosince 1998. V důsledku tohoto zákona získala Střediska justice a práva, MJD soudní statut; podléhají správní pravomoci ředitelů TGI („*Tribunaux de Grande Instance*“), neboli soudů všeobecné jurisdikce. V březnu 1999 fungovalo 34 Středisek justice a práva (MJD); plánuje se zřízení dalších 41. Střediska justice a práva mají tři základní cíle: vytvořit/organizovat alternativní programy, jako např. mediace, odškodnění, vyrovnání, jednání; vyvinout přístupnost justice a práva, obzvláště pak podporu obětí; informovat pracovníky komunitní bezpečnosti, státního zástupce a smírčího soudce a občany o problémech týkajících se organizace soudního systému. Středisko justice a práva je nejdůležitějším bodem spolupráce mezi trestním soudnictvím, soukromými asociacemi a Službou na ochranu obětí.

IV

Probační práce v různých fázích soudního procesu

Aby bylo možné popsat systém práce ve třech fázích soudního procesu, je třeba shrnout základní principy, jimiž se řídí trestní právo procesní ve Francii.

Trestně právní proces

Fáze předběžného líčení, též nazývaná fáze policejní (phase de police), je zahájena úvodním vyšetřováním vedeným policií na základě pravomoci státního zastupitelství (Public Prosecutor's Office). To je první část přípravné fáze. Ta končí rozhodnutím státního zástupce zda případ zrušit nebo podat žalobu. Pokud má být případ trestně stíhán, začíná vyšetřovací fáze soudního procesu („phase d'instruction“). Ta tvoří druhou část přípravné fáze. V důsledku francouzské tradice se trestní stíhání odlišuje od vyšetřování. Vyšetřování vede zvláštní vyšetřovací soudce („*juge d'instruction*“), jemuž je svěřeno zkoumání a

shromažďování důkazů. Trestní stíhání vede státní zástupce. Vyšetřování je povinné u zločinů, a volitelné u přečinů. Je volitelné u menších porušení zákona („contraventions“), ale povinné v případě porušení 5. třídy vůči nezletilým (viz popis tripartity, Kapitola 2).

Tato fáze končí uzavřením vyšetřování. Rozhodnutí vyšetřovacího soudce během této fáze (též nazývané vyšetřování 1. stupně) může být předmětem odvolání.

Chambre d'accusation (vyšetřování 2. stupně) je odvolací soud. Je však též oprávněn na základě zvláštního příkazu, jež postupuje úřední moc z vyšetřovacího soudce na orgán státního zastupitelství, vyšetřovat trestné činy. Po ukončení vyšetřování 1. a 2. stupně začíná rozsudková fáze, čili fáze procesní. Porozsudková fáze přichází na řadu po vykonání trestu a reintegraci pachatele do společnosti.

Soudy vynášející rozsudky

Je rozdíl mezi obecnými a zvláštními soudy („Jurisdictions de droit commun et jurisdictions d'exception“). Mezi *obecné soudy vynášející rozsudky* patří Policejní soudy („*Tribunaux de police*“), které soudí menší porušení zákonů, soudy vynášející rozsudky v případech přečinů, a Trestní soudy („*Cours d'Assises*“), které soudí zločiny. Odvolacím soudem je „*Chambre criminelle de la Cour de Cassation*“.

Mezi zvláštní soudy vynášející rozsudky patří: Soudy pro děti a nezletilé, Soudy pro trestné činy týkající se armády a národní bezpečnosti, Soud pro politické trestné činy („*Haute Cour de Justice*“) a Soud pro trestné činy spáchané členy vlády („*La Cour de justice de la République*“).

Zvláštní soudy pro děti a soudci u soudů pro mladistvé mají pravomoc vynášet rozsudky u zločinů, přečinů a porušení zákona 5. třídy. Jiná drobnější porušení zákona řeší Policejní soudy. Soudce u soudu pro mladistvé je zvláštním smírčím soudcem ze soudu obecné jurisdikce (TGI); má pravomoc vykonávat úlohu vyšetřovacího soudce a soudů vynášejících rozsudky. Má pravomoc vynášet rozsudky v případě 18tiletých nezletilých, kteří spáchají přečin nebo porušení zákona 5. třídy. Soud pro děti a nezletilé se skládá ze tří soudců pro mladistvé a dvou přísedících soudců, kteří nejsou smírčími soudci. Soud má pravomoc vynášet rozsudky u porušení zákona 5. třídy a přečinů spáchaných 18tiletými nezletilými; jejich soudní pravomoc je rozšířena na trestné činy spáchané 16tiletými nezletilými. Kromě toho existují Soudy pro mladistvé („*Cour d'assises des mineurs*“), tj. soudy pro trestné činy spáchané nezletilými ve věku od 16 do 18 let a dospělými, jež jsou spolupachateli.

Na rozdíl od soudce pro mladistvé má soud pravomoc rozhodovat o probačních opatřeních, např. prominutí trestu, zproštění žaloby, společensko-výchovných opatřeních, a dohledu v komunitě. Odvolání může být vzneseno proti rozsudku Policejního soudu, soudci pro mladistvé a soudu pro děti; odvolací soud je zvláštním oddělením nebo komorou obecného Odvolacího soudu.

FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

Vyšetřování případu a výsledky podezřelých někdy vedou k uložení krátké vazby, soudního dohledu a kontrolních příkazů. V této fázi existují tři druhy omezení svobody: policejní vazba („*garde à vue*“), soudní dohled („*contrôle judiciaire*“) a přechodná vazba („*détention provisoire*“). Právní podmínky, které tvoří základ jejich uplatnění jsou u každého programu jiné.

Používaný systém a práce probační služby

Probace je funkcí trestní politiky a má tři cíle:

- podporovat sociální rehabilitaci
- prostřednictvím PAL snížit přeplněnost věznic
- vyvíjet prevenci kriminality a místní justici včetně alternativ k tradičnímu trestnímu stíhání a řešení konfliktů.

Kromě opatření používaných u mladistvých nejsou probační práce a programy mediace uplatňované ve fázi přípravného řízení zaměřené na společenskou změnu a rehabilitaci. Během této fáze je role probace stejná jako ve výše uvedených dvou posledních bodech. Výjimkou je soudní dohled, jelikož se snaží nejen bránit recidivitě, ale též dosáhnout rehabilitace a sociální integrace; toto opatření se týká mladistvých i dospělých.

Během této fáze dohlíží Vězeňská rehabilitační a probační služba (SPIP) nad realizací soudní kontroly, provádí vyšetřování a předběžné vyšetřovací zprávy, a prostřednictvím účasti v různých radách komunitní bezpečnosti přispívá k prevenci kriminality. Ochrana mladistvých přispívá k vytváření legislativy pro nezletilé. Výskyt tří probačních cílů během této fáze je následující:

I. Probace jako sociální rehabilitace: (Nařízení z 2. února 1945 – několikrát novelizované). Kromě sociální vyšetřovací práce je třeba zdůraznit, že zásah Ochrany mladistvých je povinný, pokud soudce pro mladistvé nebo vyšetřující smíří soudce rozhodne podrobit mladistvého předběžné vazbě. K tomuto rozhodnutí je třeba rady Ochrany mladistvých; výkon opatření závisí na předběžném hodnocení služby. Soudce pro mladistvé nebo vyšetřující smíří soudce má pravomoc nařizovat několik dočasných opatření, mnohé z nichž připomínají výchovná opatření vykonávaná po vynesení rozsudku. Tato opatření mohou mladistvého vrátit zpět pod pravomoc rodičů nebo opatrovníka, umístit je do Střediska péče o děti („*Service d'Assistance à la Enfance*“) nebo léčebných, výchovných, školicích zařízení (soukromých nebo státních). Pokud je pro zajištění úspěšné rehabilitace zapotřebí období dohledu, může být mladistvý umístěn do zvláštního pozorovacího zařízení nebo podroben pozorování pod dohledem v komunitě („*liberté surveillée d'observation*“). Mladistvý může být rovněž podroben zvláštnímu režimu dohledu v komunitě kombinovanému s probační lhůtou (Článek 8-8, Nařízení z roku 1945). Toto opatření nařizuje soudce pro mladistvé před odsouzením podle skutkové podstaty trestného činu.

Dále existuje zvláštní řízení podnícené státním zastupitelstvím (Článek 5, Nařízení z roku 1945): Toto řízení je opakem trestního zprostředkování (mediace), jehož cílem je udržovat pachatele vně systému použitím alternativ k trestnímu stíhání a vazbě, např. vyjednávání (Zákon z ledna 1993, jež doplňuje článek 44 Trestního zákoníku procesního PPC o nový odstavec). Médiation-réparation (zprostředkování-odškodnění, článek 118 Zákona z ledna 1993, jež doplňuje článek 12-1 Nařízení z roku 1945) je program používaný zásadně u mladistvých a je založen na myšlence rehabilitace a prevence recidivy. Zprostředkování a vyrovnání navrhuje státní zástupce před zahájením procesu trestního stíhání. Opatření může též nařídít vyšetřující smíří soudce nebo soudce vynášející rozsudek. Na rozdíl od trestního zprostředkování (mediace), jež je zaměřeno na odškodnění oběti, zahrnuje zprostředkování-odškodnění jak odškodnění oběti tak i veřejně prospěšné práce. Co se týká dospělých pachatelů jsou nejdůležitějšími probačními aktivitami během fáze přípravného řízení aktivity popsané v Kapitole 2 – úkoly konzultace a sociálního vyšetřování Vězeňské rehabilitační a probační služby SPIP.

2. Probace jako prevence kriminality (CP), alternativa k trestnímu stíhání a řešení konfliktů: Jak již bylo dříve zmíněno, všechny ostatní probační činnosti vykonávané u mladistvých a dospělých pachatelů ve fázi přípravného řízení nejsou založeny na konceptu rehabilitace. To však neznamená, že rehabilitace jako cíl není součástí činností souvisejících s prevencí kriminality a místní justicí. To platí obzvláště pro několik činností souvisejících s uplatňováním smluv o místní bezpečnosti komunity (Kapitola 3). Kromě trestního zprostředkování je též velice důležité sociální zprostředkování. Jako strategie alternativního řešení konfliktů se zprostředkování provádí v souladu s Novou prevencí (NP) a Justice de proximité nebo MJD (Středisky justice a práva) a podobnými programy jako např. Komunitní pracovníci sociálního zprostředkování (AMLS, „*Agents locaux de médiation sociale*“),¹⁵ jejichž úkolem je pomocí zprostředkování vyvíjet místní bezpečnost komunity. Jsou to velice důležité organizace; cíl intervence a úkoly těchto sociálních pracovníků jsou stanoveny ve smlouvách o místní bezpečnosti (CLS).

Všechny tyto iniciativy a alternativní programy trestního stíhání, např. možnost státního zástupce uzavřít případ po upomínce (*reminder of the law*) (eventuálně kombinovaná s internací v léčebném nebo sociálním/výchovném zařízení) nebo rozhodnout, že pachatel, jehož trestný čin je postižitelný trestem odnětí svobody na dobu do tří měsíců, musí oběti zaplatit maximálně 1 524 Euro (10 000 FRF) nebo odevzdat výtěžek z trestného činu atd., byly v nedávné době předmětem dvou zákonů:

- Zákon z 18. prosince 1998 („*loi relative à l'accès au droit et à la résolution amiable des conflits*“)
- Novela zákona, jež stanoví alternativy k tradičnímu trestnímu stíhání a zavádění účinnějších trestních řízení („*Projet de loi relatif aux alternatives aux poursuites et renforçant l'efficacité de la procédure pénale*“).

V důsledku Code de la famille et de l'aide sociale (CFAS, Zákon o rodině a sociální pomoci) získává program, jež kombinuje speciální prevenci s opětovným společenským přizpůsobením, statut skutečné veřejné služby. Článek 45 Zákona o rodině a sociální pomoci stanoví: „V oblastech vystavených riziku sociálních problémů se oblast (Département) podílí na organizaci a realizaci činností zaměřených na prevenci sociální dezintegrace a vytváření sociální harmonie nebo sociálního povýšení mladistvých a jejich rodin. Tyto činnosti zahrnují zvláštní strategie prevence pro mladistvé a nezletilé, jakož i pro rodiny, jimž hrozí rozpad (ze sociálního hlediska)“.

Ostatní programy se soustředí zásadně na prevenci recidivity. Opatření sociálně-výchovné asistence a dohledu (Zákon ze 17. června 1998 zmiňovaný v Kapitole 1) uplatňovaná u pachatelů, kteří spáchali sexuální trestný čin na nezletilých, mohou zahrnovat podmínku, aby se pachatel podrobil léčení. Léčení je možné nařídít pouze po vypracování předběžné psychiatrické zprávy. Tato zpráva se vyžaduje před rozhodnutím o léčení (Článek 706 – 466 Trestního zákoníku procesního CCP). Zprávu nařizuje státní zástupce během vyšetřovací fáze nebo soudce na začátku předběžného vyšetřování.

3. Podpora a ochrana obětí: Ve Francii funguje 150 služeb, které patří do dobrovolnického a soukromého sektoru nebo Místní komunitní správy. Většina z nich je sjednocena v rámci Národního ústavu na podporu obětí a zprostředkování („*Institut national d'aide aux victimes et de médiation*“, *INAVEM*). Služba má následující cíle: přijmout a vyslechnout každého, kdo se považuje za oběť trestného činu; navrhnout řešení jakékoli potíže, např. duševní problémy,

¹⁵ Forum Francais pour la Sécurité Urbaine (s podporou Mission Emploi – Jeunes, Ředitelství Státní policie a Ministerstva vnitra), profils, Missions et Perspectives des Agents Locaux de Médiation Sociale. Paříž 1999

izolace; pomoci zkontaktovat a poradit se s psychologem nebo jinou zdravotní službou a nechat si vypracovat zprávu. Služba však nezastupuje oběti v soudním systému, ani se neúčastní procesu soudního řízení.

PROCESNÍ FÁZE

Během této fáze obecně Vězeňská rehabilitační a probační služba nemusí zasahovat. Někdy se však musí zaměstnanci služby dostavit k soudu a poskytnout podrobnější informace o zázemí pachatele.

Zásady, jimiž se řídí proces vynášení rozsudku: Soudy nejsou vázány žalobou; tzn., že mají pravomoc přehodnotit povahu trestného činu, z jehož spáchání byl pachatel obviněn. Rozsudek je založen na okolnostech případu a může zahrnovat: odročení oznámení trestu; úplné nebo částečné zrušení trestu („*dispense de peine*“), zproštění trestu („*exemption de peine*“), propuštění a konečně odsouzení, tj. výkon trestu, za jehož spáchání byl pachatel souzen.

Právníci a oběti: V rámci reformy soudních procesů nabyla úloha právníků na významu. Jejich nové úkoly a rozšířené pravomoci ve fázi přípravného řízení, ve fázi procesní a porozsudkové souvisejí s aktivitami a asociacemi obětí. Asociace obětí se stále více účastní různých fází soudního procesu. Oběžník z 13. července 1998 stanoví obecná pravidla pomoci a podpory obětem. Velmi důležité jsou rovněž služby Soudního a procesního asistenta („*Aide juridictionnelle*“). Cílem této služby je pomoci chudým lidem zaplatit soudní výdaje. Pracuje společně se službou, která poskytuje informace týkající se právních a justičních problémů a dostupnosti práva. Tyto služby dohromady tvoří Službu soudní podpory („*Aide Judiciaire*“)

Působení probace: Jak již bylo zmíněno, umožňuje smírčímu soudci několik právních ustanovení týkajících se probace u mladistvých nařídít opatření během fáze vynášení rozsudku. Pokud není během fáze přípravného řízení navrženo zprostředkování a odškodnění, mohou soudy pro mladistvé a soudy vynášející rozsudek rozhodnout o použití tohoto opatření v tomto momentu. Podobné pravomoci mají Soudy pro děti (Článek 15, Nařízení z roku 1945, Zákon z 8. února 1995). Článek 8.8, Nařízení z roku 1945 stanovil dalekosáhlé pravomoci soudci pro mladistvé. Pokud je pachatel obviněn, může soudce nařídít několik opatření: od úplného a částečného zrušení obžaloby až po soudní dohled v komunitě nebo ve zvláštním zařízení sociálně-nápravném nebo zdravotním. Podobné pravomoci má i Soud pro děti (článek 15, Nařízení z roku 1945).

Navíc existuje několik programů na zamítnutí obžaloby a částečného prominutí trestu, jimž jsou obvinění pachatelé podrobeni. Většina z nich byla již dříve zmíněna, např. zamítnutí („*dispense de peine*“ - článek 132-58 NCP) a předčasné ukončení společensko-výchovných opatření uložených nezletilým (článek 8-10, Vyhláška z roku 1945). V prvním případě rozhodnutí vydává soud, který vynáší rozsudek, v druhém případě soudce pro mladistvé. V obou případech se tak děje pouze tehdy, byl-li pachatel shledán vinným. Pachatel může požádat o odvolání opatření ke zbavení určitých občanských práv, k čemuž může dojít během procesní fáze nebo před touto fází.

POROZSUDKOVÁ FÁZE

Práce Probační služby je nastíněna v jejích cílech. Podrobný popis cílů Probační služby je uveden v Kapitole 2, ale za zmínku stojí krátký přehled hlavních bodů intervence služby. Rozlišují se tři režimy:

- I. Otevřené nebo polootevřené prostředí (*milieu ouvert / semi-ouvert*) je přechodný režim mezi uvězněním a dohledem v komunitě, nebo úplným výkonem trestu v komunitě. Jeho cílem je zabránit negativním následkům dlouhodobého uvěznění a zlepšit život po propuštění. Nejdůležitějšími metodami realizace v tomto režimu jsou:
 - vazba ve vězení s volným režimem („*établissement ouvert*“)
 - umístění mimo vězení („*placement à l'extérieur*“)
 - polovazba. S tímto opatřením může pachatel strávit část dne mimo vězení za účelem práce, vzdělání či jiných aktivit, které přispívají k reintegraci do společnosti.
- II. Uložení trestu v komunitě (*milieu libre*) se týká úplného nebo částečného výkonu trestu zahrnujícího omezení svobody, aniž by byl pachatel umístěn do vazby nebo uvězněn. Zahrnuje:
 - pozastavení výkonu trestu kombinované s probací („*sursis avec mise à l'épreuve*“)
 - odložení pronesení obvinění kombinované s probací („*ajournement avec mise à l'épreuve*“)
 - TIG (veřejně prospěšné práce)
 - podmíněčné propuštění
 - vyloučení pachatele z určitých míst
 - elektronicky dohlížená domácí vazba.
- III. Prostředí zavřených vězeňských zařízení (*milieu fermé*) se týká různých vězeňských režimů: uvěznění v „*maisons d'arrêt*“, „*maisons centrale*“ nebo „*centres de détention*“.

Existuje ještě další oblast zásahu probační služby. Jak již bylo uvedeno v Kapitole I, je cílem Zákona ze 17. června 1998 prevence recidivy u pachatelů sexuální trestné činnosti prostřednictvím vytváření režimů porozsudkové společensko-výchovné podpory a péče (Článek 221 – 9 – 1 a 222 – 48 – 1 a 227 – 31 Trestního zákoníku PC). Přestože bylo toto opatření uloženo se zahájením při propuštění, lze ho uplatňovat i během výkonu trestu odnětí svobody. Tuto iniciativu vyvíjí soud vynášející rozsudek; pachatel je podroben opatřením zahrnujícím podporu a dohled kombinovaným s probační lhůtou (Článek 132 – 44- 132 – 64 Trestního zákoníku PC). Dohled je realizován pod kontrolou specializovaného soudce JAP nebo Vězeňské rehabilitační a probační služby. Specializovaný soudce má pravomoc změnit podmínky, jimž je pachatel podroben a/nebo přidat jiné; přestože soud původně nenařídil léčení, může specializovaný soudce rozhodnout, že bude provedeno během realizace dohledu. Zákon doplňuje tyto podmínky přidáním tří nových (Článek 131 – 36 – 2, 1 – 3), tj. vyloučení z určitých míst, obzvláště míst, kde se setkávají mladí lidé; zákaz styku s určitými lidmi; zákaz výkonu profesionálních nebo dobrovolných aktivit, při nichž dochází snadno ke styku s mladými lidmi, a může dojít ke konfliktu.

Jak již bylo řečeno, rozhoduje soud vynášející rozsudek o délce trvání opatření; opatření nemůže trvat déle než 10 let u přečinů a déle než 20 let u trestných činů. Obviněný může soud požádat o úplné nebo částečné zrušení trestu; to se posuzuje v souladu s psychiatrickou zprávou. Porušení podmínky je trestáno odnětím svobody. Program lze uplatňovat i u mladistvých; soudce pro mladistvé a Ochrana mladistvých mají v tomto ohledu pravomoci a odpovědnost specializovaných soudců (JAP) a Vězeňské rehabilitační a probační

služby (SPIP). Pokud je program realizován v kombinaci s trestem odnětí svobody, pak je iniciativa zahájena až po propuštění z vězení. Kromě tohoto obecného pravidla lze společensko-výchovná opatření (suivi socio-educatif) uplatnit též během odložení nebo rozdělení trestu, umístění do komunity bez dohledu nebo během polovazby.

Amnestie

Uplatňuje se buď před vynesemím rozsudku nebo po něm. Pokud amnestie předchází odsouzení, znamená zastavení procesu trestního stíhání; pokud následuje odsouzení, dochází ke zrušení trestu. Amnestie se uplatňuje buď v souladu se zvláštními zákony nebo vyhláškami (Článek 34 Francouzské Ústavy) nebo z rozhodnutí prezidenta republiky. Někdy závisí opatření na rozhodnutí soudce. Zákony a vyhlášky o amnestii stanoví pravidla, jimiž se každá amnestie řídí; tato pravidla často obsahují zvláštní podmínky, např. zaplacení pokuty. Právní základ amnestie je součástí Nového Trestního zákoníku (PC, Články 133 – 9, 10 – 11).

Existují tři programy amnestie:

- Amnestie uplatněná po skončení nebo během situací sociálního nebo politického boje, např. amnestie udělená po konci 2. světové války, Alžírské války, politických nepokojů v roce 1968.
- Amnestie udělená jako nástroj nápravy právního nedostatku, např. dispoziční právo, jež stanoví trest, jemuž veřejnost nerozumí. Příkladem je Zákon z 15. ledna 1990, v němž je amnestie stanovena pro trestné činy související s finanční podporou politických stran, a Zákon z 19. ledna 1991, v němž je amnestie udělena celním úředníkům, kteří pomáhali státnímu zastupitelství páčáním trestných činů nezákonného obchodování s drogami. Tento typ amnestie byl udělen spíše v poslední době.
- Amnestie udělená prezidentem.

Existují tři typy amnestie:

- amnestie udělená trestným činům („*amnesty réelle*“)
- amnestie udělená pachatelům a zvláštním druhům pachatelů („*amnesty personnelle*“)
- amnestie jako kombinace těchto dvou případů („*amnesty mixte*“)

Amnestie se vyvinula z prvního případu ke dvěma následujícím; amnestie udělená trestným činům, tj. tradiční program, pozbyla na významu.

Následky amnestie:

- Před odsouzením: v případě několika trestných činů se amnestie vztahuje na všechny trestné činy, je-li udělena v souvislosti s nejnebezpečnějším z nich (kromě trestných činů, které jsou ze zákona o amnestii vyloučeny)
- Po odsouzení: Trest je anulován a rozsudek je vymazán z trestního rejstříku. V důsledku toho přichází na řadu zastavení trestního stíhání.
- Pokud je amnestie udělena v průběhu výkonu trestu, vztahuje se též na opatření, např. pozastavení řidičského oprávnění, uzavření provozního kapitálu, zabavení majetku. Tato nová situace platí od přijetí Zákona o amnestii v roce 1995. V předchozí situaci

se amnestie nevztahovala na bezpečnostní opatření (kromě případu, kdy zákon stanoví udělení amnestie u konkrétního bezpečnostního opatření).

- Amnestie však nevede k navrácení zaplacené pokuty.

Prominutí

Prominutí se vztahuje na pachatele, ne na trestné činy. Je důsledkem rozhodnutí prezidenta republiky (článek 17 Ústavy). Obecně se prominutí („*grâce*“) uděluje je-li trest příliš tvrdý. Dochází k částečnému nebo úplnému zrušení trestu. Existuje též zvláštní zdravotní prominutí („*grâce médicale*“), jímž je zrušen trest zdravotního léčení.

V

Finance, účetnictví, záznamové systémy a hodnotící postupy, společenská podpora a názory klientů

Bylo by velice náročným úkolem podrobně popsat finance všech institucí, poboček, soukromých a státních asociací působících v oblasti poskytování probačních služeb obecně. Navíc není možné vyčíslit finance jednotlivých Vězeňských rehabilitačních a probačních služeb (SPIP). Z těchto důvodů následuje přehled financí Vězeňského systému.

Rozpočet Vězeňské správy a justice¹⁶

Rozpočet na tyto služby je součástí rozpočtu Vězeňské správy (Penitentiary Administration, PA).

Příděl do rozpočtu PA v roce 1999 byl 1 131 320 000 Euro (7 421 milionů franků), tj. zvýšení o 5,79% oproti rozpočtu z roku 1998. Od roku 1995 do roku 1999 se příděl do rozpočtu PA zvýšil o 17,21% a příděl do rozpočtu justice o 18,64%. Během stejného období vykazuje rozpočet PA jako část rozpočtu Ministerstva spravedlnosti zvýšení o 28,06%.

Rozpočet PA v roce 1998 je rozdělen následovně:

Zaměstnanci	(59,1 %)	96 360 241 Euro	632 081 748 Franků
Organizace	(36,58 %)	59 633 143 Euro	391 167 776 Franků
Vybavení	(4,04 %)	6 599 927 Euro	43 292 682 Franků
Zásahy	(0,27 %)	440 273 Euro	2 887 999 Franků

¹⁶ Podrobnosti viz „Les chiffres clés de la Justice, October 1998“. Ministère de la Justice, Sous-Direction de la Statistique, des Etudes et de la Communication.

Účetní systém

V roce 1999 byl zřízen účetní systém, který umožňuje organizacím Vězeňské rehabilitační a probační služby (SPIP) provádět své vlastní účetnictví prostřednictvím zvláštního jmenovaného vnitřního vedoucího pracovníka. Právním základem nového účetního systému je zvláštní vyhláška nazvaná *decree portant organisation des services comptables et financiers des SPIP*. Vyhláška opravňuje zakládání státem vlastněných/kontrolovaných společností („*régies*“). Dvě další vyhlášky stanoví fungování jejich účetních systémů.

SPIP odpovídá za výdaje v oblasti rehabilitace. Ředitel SPIP získává od Ředitele oblastní vězeňské správy (DRSP) pravomoc k autorizaci výdajů Vězeňské rehabilitační a probační služby a záznamu jejich příjmů. Tento úkol vykonává v rámci centrály SPIP a jejích decentralizovaných poboček. Jako náhrada (dočasná) za ředitele může být vedoucím centrály vedoucí pracovník Služby nebo sociální pracovník. Záznam výdajů a příjmů je formalizován prostřednictvím písemné dokumentace, jež musí specifikovat charakter různých transakcí (půjčky, úvěry atd.). Vedoucí účetního oddělení Oblastního ředitelství vězeňské správy (DRSP) zodpovídá za výdaje Vězeňské rehabilitační a probační služby, obzvláště ty, jež vyplývají z nových závazků Služby.

Záznam a hodnocení

V minulosti měl každý Probační výbor (CPAL) svůj záznamový systém. Údaje byly shromažďovány formou půlročních a výročních zpráv. Tyto zprávy byly předávány Vězeňské správě („*Administration Pénitentiaire*“, PA) a po analýze a zhodnocení informací vypracovala Vězeňská správa závěrečnou statistickou zprávu o podmíněčně propuštěných, probačních opatřeních a demografických trendech. Tato činnost je nepřetržitá; výsledky jsou zveřejňovány jednou za rok nebo častěji ve zvláštních zprávách, jako např. „*Infostat Justice*“, výroční statistické zprávy Vězeňské správy. Kvantitativní a kvalitativní hodnocení probační práce, příkazů, opatření atd. je zveřejňováno ve zvláštních výzkumných zprávách Vězeňské správy (PA).

Jedna z neaktuálnějších a nejdůležitějších zpráv, jež má být zveřejněna, je zpráva M. Guillonneau a A. Kenseyho) „*Measures et sanctions d'intérêt général en France*“, Směrnice Ministerstva spravedlnosti o Vězeňské správě 1998). Výzkumné dokumenty jsou též přístupné v Národních nebo univerzitních výzkumných ústavech, např. CNRS – CESDIP, „*Centre National de la Recherche Scientifique – Centre de Recherches Sociologiques sur le Droit et les institutions pénales*“ (Národní ústav vědeckého výzkumu – Ústav sociologického výzkumu práva a trestních zařízení), *Equipe De Recherche Sur La Politique Criminelle* „*Centre de Recherche sur la politique criminelle*“ (vydané v „*Revue Archives de politique criminelle*“), Ústav kriminologie Univerzity v Poitiers, a konečně výzkumné projekty sponzorované a iniciované Ministerstvem spravedlnosti (viz bibliografie, Kapitola 7). V minulosti se prováděl rozsáhlý výzkum ve Vaucresson Centre. Srovnávací hodnocení a evropské statistiky jsou k dispozici v CNRS-CESDIP. Rozsáhlé informace podává S. Pace a za zmínku stojí též empirický výzkum P. Tourniera.

Podpora společnosti a názory klientů

Předmětem hodnocení a analýzy byly jak názory společnosti na probaci, tak názory samotných podmínečně propuštěných. Několik nejdůležitějších názorů již bylo zmíněno v předešlých kapitolách. Více podrobností lze nalézt v řadě významných výzkumných studií, které byly většinou vypracovány v 80. letech, a které se kriticky zaměřily na probaci obecně a veřejně prospěšných prací konkrétně. Následují nejdůležitější poznatky:

- Studie Wyvekena („*Justice pénale et environnement local. Le milieu ouvert et L'insertion locale des juridictions*“, v „*Archives de politique criminelle*“ č. 18, 1996, str. 47) ukazuje, jak se různé sociální orgány navzájem vnímají, jak vnímají své úkoly a práci probačních výborů.
- Výzkum provedený N. Boucherem, L. Cirbou., J. Fagetem, A. Kenseym, M-Tomic-Maliem a P. Tournierem podává cenné hodnocení veřejně prospěšných prací (lze nalézt ve zvláštní výzkumné zprávě Ministerstva spravedlnosti, vydané v roce 1994 /viz bibliografie/).
- Časopis „*Actes*“ č. 73, prosinec 1990, obsahuje několik kritických analýz a hodnocení uplatňování probačních opatření.
- Zpráva „*Raport de synthčse du groupe du travail sur le TIG*“, vydaná v roce 1987 (Reditel výzkumu J. Selosse; rapporteur N. Boucher) obsahuje informace o různých hlediscích a charakteru vnímání. Nedávný výzkum na toto téma je dokumentován v knize A. Wyvekena: „*L'insertion locale de la justice pénale*“ (Paříž 1997), jež poskytuje podrobný přehled a analýzu nejdůležitějších výzkumů mínění klientů a veřejnosti týkající se probace.
- Podrobná výzkumná zpráva o veřejně prospěšných pracích v: A.M. van Kalmthout, P.J.P.Tak, *Sanctions-systems in the member-states of the council of Europe* (Systémy trestů v členských státech Rady Evropy), část 1, str. 71-147, Deventer/Arnhem 1988.
- V minulosti obsahovalo několik studií a výzkumů provedených C. Faugeronem a P. Robertem detailní informace o systému trestního soudnictví a praktikách odsouzení, např. „*La justice pénale et son public. Les représentations sociales du systčme pénal*“ (Paříž a Ženeva, Lékařství a Hygiena 1978) a „*Les attitudes des juges r propos des prises et décision*“ (Paříž SEPC 1972).
- Názory specializovaných soudců (JAP) jsou zdokumentovány v „*Revue de l'Application des Peines*“ (rediguje ANJAP, *Annexe du Palais de jsutice – 24 rue du Moulin r Vent – 86020 Poitiers Cedex*)

VI

Práva probačních klientů

Podmínečně odsouzený, jako každý jiný podezřelý nebo odsouzený, je chráněn základními pravidly, jimiž se řídí trestně právní a vězeňský systém.

Praktické důsledky základního práva na rehabilitaci

Právo odmítnout veřejně prospěšné práce (TIG): Přestože jsou veřejně prospěšné práce součástí rehabilitačního procesu, nestanoví francouzský právní systém výslovně zvláštní právo na rehabilitaci. V některých případech však ve skutečnosti existuje; lze to říci v případě Nařízení z roku 1945. Co se týká veřejně prospěšných prací, právo na rehabilitaci existuje, i když pouze tendenčně. Důvodem je, že podmínečně propuštěný nemá fakticky právo souhlasit s příkazem, pouze právo jej odmítnout. To znamená, že veřejně prospěšné práce nejsou ani tak výsledkem pravého a svobodného souhlasu, tj. řádné smlouvy mezi podmínečně propuštěným a státem, ale spíše výsledkem rozhodnutí, jež je podmínečně propuštěnému uloženo. V důsledku toho argumentují někteří učitelé práva, že právo odmítnout veřejně prospěšné práce nevyplývá tolik z práva na rehabilitaci, ale vychází spíše z Článku 4 Evropské úmluvy o lidských právech a Článku 8 Newyorské úmluvy, které stanoví zákaz nucených prací.

Situace v oblasti vězeňské práce je obdobná v tom smyslu, že odsouzený vězeň nemůže být nucen pracovat ve vězení. V souladu s Článkem 720 Trestního zákoníku procesního (PPC) je práce ve vězení dobrovolná, a je nabízena vězňům, kteří o ni žádají. Práva odsouzených se případ od případu liší.

Následující práva se odvozují od veřejně prospěšných prací (TIG) jako samostatného trestu (tj. TIG jako hlavní náhradní trest nebo vedlejší trest): TIG se řídí nařízeními Code de travail (Zákoníku práce), obzvláště těmi, které se týkají noční práce, hygieny, bezpečnosti a práce pro ženy (Článek 131 – 23 Trestního zákoníku PC). Osoba podrobená výkonu veřejně prospěšných prací za tuto práce není placena. Za jakékoli škody způsobené dotyčným při výkonu veřejně prospěšných prací odpovídá stát, pokud je škoda způsobena přímo v souvislosti s výkonem příkazu (Článek 131 – 24 Trestního zákoníku PC). Stejná ochranná pravidla platí i pro mladistvé, ale na rozdíl od veřejně prospěšných prací u dospělých, musí mít komunitní činnost rehabilitační cíl.

Práce ve vězení: Na rozdíl od osob podrobených výkonu veřejně prospěšných prací nejsou vězni vykonávající práci ve vězení chráněni Zákoníkem práce (Code de travail), a zcela upřímně nejsou obecně dostatečně chráněni. Důvodem je, že Článek 720-3 Trestního zákoníku procesního (PPC) neuznává pracovníka ve vězení jako placeného pracovníka; jejich mzda je „a tarif de main d'œuvre“, jež se obecně definuje odkazem na indexovanou minimální mzdu (SMIC). Po dlouhou dobu neexistovala sociální ochrana vězňů pracujících ve vězení, a i nyní je ve fázi zárodku. V souladu s Článkem D 109 stanoví pracovní podmínky ve vězení legislativní a administrativní nařízení, jimiž se řídí bezpečnost a hygiena v průmyslových zařízeních. Veškeré aktivity odborů jsou zakázány a Vyhláška ze 2. dubna 1996 (organizace vězeňské reformy) stanoví velice restriktivní přístup k jakékoli demonstraci. Vězni vykonávající práci ve vězení se však podobají pracovníkům v komunitě v tom smyslu, že jsou způsobilí pro ochranu ze strany Sociálního zabezpečení, a dostávají rovněž rodinné příspěvky. Pokud je práce vykonávána v rámci režimu „pracovní smlouvy“

(„koncese/výsada“ / „concession“) je zprostředkovatel povinen platit částečné pojištění proti nezaměstnanosti; ale vězni, kteří pracují ve státem kontrolované společnosti („régie“) nemají žádnou sociální ochranu proti nezaměstnanosti a pracovní neschopnosti/propuštění ze zaměstnání (layoff). To znamená, že nemohou být zaregistrováni jako nezaměstnaní a požívat tak přídatků v nezaměstnanosti.

Právo uplatnění nároku na rehabilitaci u soudu: Kromě základního práva na rehabilitaci může podmíněčně odsouzený rovněž uplatnit nárok na toto právo u soudu a žádat soudce o jeho přidělení. Právo na rehabilitaci může podmíněčně odsouzený požadovat i před ukončením trestu nebo probačního příkazu. Právo vznést odvolání proti rozhodnutí, jež stanoví výkon trestu vychází ze stejného práva na rehabilitaci. Kromě již zmíněných případů a na rozdíl od amnestie, jež je pouhým výrazem prominutí, předpokládá osvobození („réhabilitation“) a předčasné ukončení výkonu trestu rehabilitaci. Lze rozlišit mezi čtyřmi případy:

- I. Zákonné osvobození po výkonu trestu („*réhabilitation légale de plein droit*“)
- II. Osvobození během výkonu trestu: v tomto případě rehabilitace znamená buď a) úplné nebo částečné odvolání následků a účinků trestu nebo b) odvolání soudních zákazů, zproštění občanských práv atd. a/nebo vymazání trestu z rejstříku trestů.
- III. Předčasné ukončení výkonu trestu:
- IV. Osvobození v momentu odsouzení: pachatel má právo požadovat zproštění od výkonu trestu během odsouzení nebo i před ním. Může též požadovat okamžité odvolání soudních zákazů a zproštění svých práv.

VII

Nové trendy

Probace se stále více stává nedílnou součástí nového pojetí sociální kontroly. Podle motta současné francouzské trestní justice a politiky musí po každém trestném činu následovat jasná, vhodná a veřejnosti srozumitelná reakce. Proto je probace vnímána jako obecný koncept – organizací, reakcí a strategií - které již nejsou určovány a založeny na antagonistické struktuře, jež se tradičně zaměřuje na protiklad represe a ochrany, kontroly a společensko-výchovných opatření, trestní a občanské spravedlnosti, pachatele a oběti. Politiku komunitní bezpečnosti a prevenci kriminality v současné době financuje a podporuje ústřední vláda a místní orgány. Z tohoto hlediska lze probaci vnímat jako zrcadlo, jež je odrazem nové spolupráce.

Tradiční a alternativní přístupy k trestnímu stíhání, mediaci a uvěznění se navzájem prolínají. S rozšířením práv obětí se budou uplatňovat a harmonizovat též práva podmíněčně odsouzených. V důsledku nového Trestního zákoníku (PC) a řízení případů budou cíle rehabilitace a sociální převýchovy přijímány kolektivně. Sociální kontrola bude vyvinuta do otevřenějšího systému; opatření a strategie budou uplatňovány ve stejné míře, a systematicky aplikovány na jednotlivé případy a cílové skupiny. Probace je nyní synonymem systému sociální kontroly (formálního i neformálního), jež je nakloněn empirismu, vědeckým a technologickým dimenzím.

VIII

Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla, e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace

Direction de l'Administration Penitentiaries (Ředitelství vězeňské správy)

113, Place Vendôme,
75042 – Paris CEDEX 01
Tel: 01 44 77 60 60 (ústředna ministerstva)

8/10, Rue du Renard,
7504 Paris
Tel: 01 49 96 + 28 82 (P. Azibert, ředitel), 28 29 (E. Rebeillé – Borgella, zástupce ředitele);
26 32 (Vedoucí Rehabilitačního a probačního oddělení); 28 12 (Vedoucí Oddělení
mezinárodních vztahů – SCERI); 26 12 (Podřízené ředitelství výzkumu a hodnocení).

CLCJ (Comité de liaison des associations de contrôle judiciaire)

23, Rue Desfourniel,
BP 38-33023 Bordeaux
CEDEX
Tel: 05 56 99 29 24
Fax: 05 56 99 49 65

INAVEM (Institut National d'Aide aux Victimes et de Médiation, Národní ústav na podporu obětí a zprostředkování)

4-14, Rue Ferrus,
75014 Paris
Tel: 01 45 88 19 00
Fax: 01 45 88 94 02

RELEVANTNÍ PUBLIKACE

Veškeré relevantní informace, výroční a pravidelné publikace Ministerstva spravedlnosti,
např.:

*INFOSTAT – JUSTICE, Etudes et Statistiques JUSTICE, Les chiffres – clefs de
l'Administration Pénitentiaire Les chiffres – clefs de l'Administration Pénitentiaire, Courrier
de la Chancellerie, Rapport Annuel d'Activité de l'Administration Pénitentiaire, RAP atd.*

jsou k dispozici v:

SCERI (*Service de l'Information et de la Documentation du Ministère, 13 Place Vendôme, 75
0 42 Paris, Cedex 01* nebo na Internetu na <http://www.justice.gouv.fr>

Výzkum provedený CNRS / CESDIP je shrnut v publikacích CESDIP:
*Rapport scientifique 1997-1999; 1995-1995. CESDIP, Immeuble Edison; 43 Boulevard
Vauban. E- 7280 Guyancourt. Tel: 33 (0) 1 34 52 17 00*

RELEVANTNÍ VÝZKUM

Probíhající výzkum:

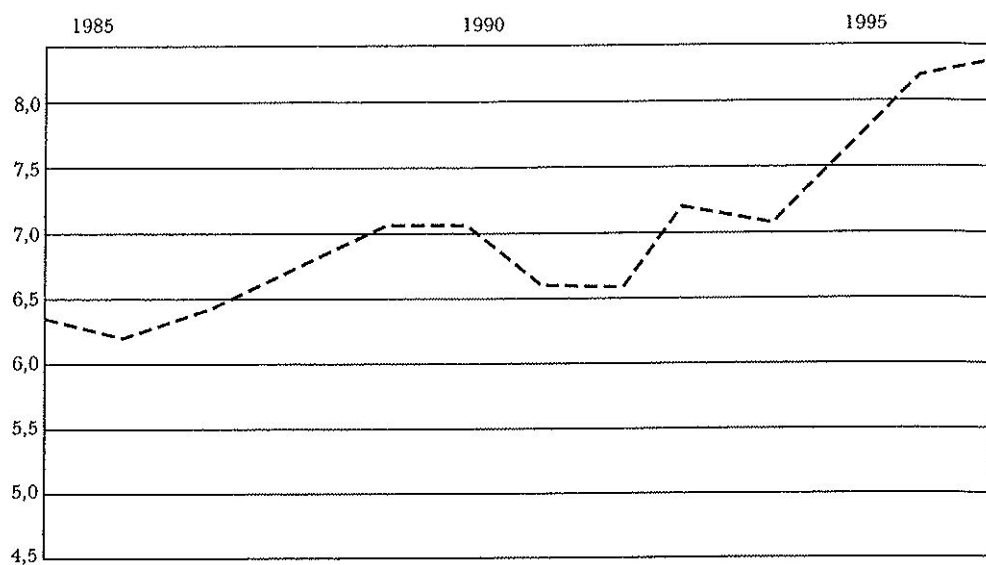
- I. **V, Lagandre** Projet de thèse: Suivi, en milieu ouvert, des populations condamnées par la justice pénale et précarité socio-économique et sanitaire
- II. **A.-M. Favard & V. Moulin** L'exécution par l'administration pénitentiaire des mesures de milieu ouvert, rapport intermédiaire září 1998
- III. **A. Chauvenet, F. Orlic, C. Mouhanna & C. Gorgeon** Contraintes et possibles: les pratiques d'exécution des mesures en milieu ouvert. Rapport intermédiaire říjen 1998
- IV. **R. Ottenhoff** et al Suivi de cohorte (1999/2000)

Sociálně-vědecký výzkum:

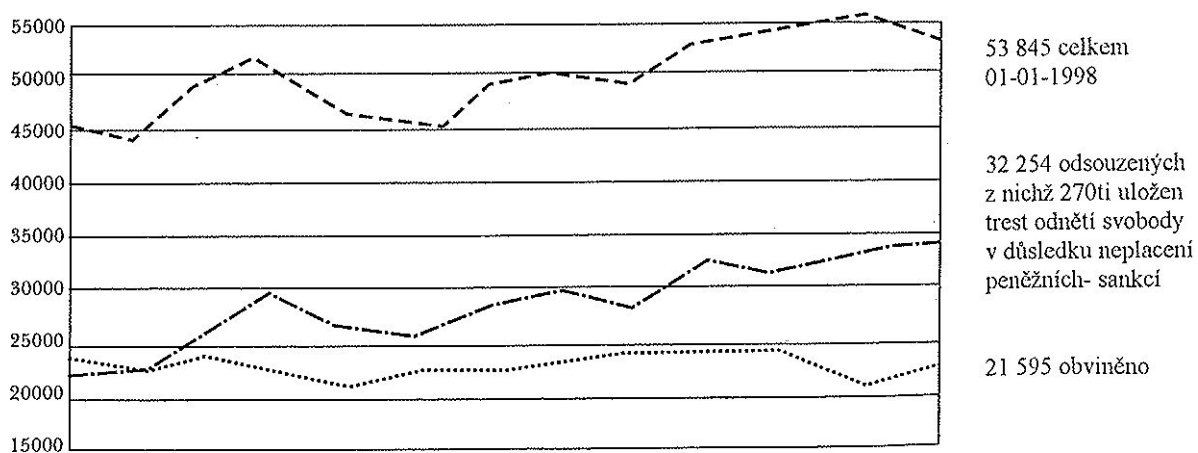
- I. **C. Burricand & C. hatal** Sursis avec mise à l'épreuve, Travail d'intérêt général. Rapport d'étude. Ministère de la Justice prosinec 1997. Dix ans de peines de probation. INFOSTAT 49, říjen 1997
- II. **J. Faget** Le TIG, beaucoup d'espoir.. des résultats mitigés. Bulletin du CLCJ č. 1, únor 1997
- III. **J. Faget, L. Cirba, N. Boucher, P. Tournier** et al Le Travail Général a dix ans. Le résultat en vaut la peine. Etudes et Recherches, Ministère de la Justice, březen 1994
- IV. **M Guillonnet & A. Kensey** Mesures et sanctions d'intérêt général en France. Ministère de la Justice Paříž, srpen 1998

PŘÍLOHA 1

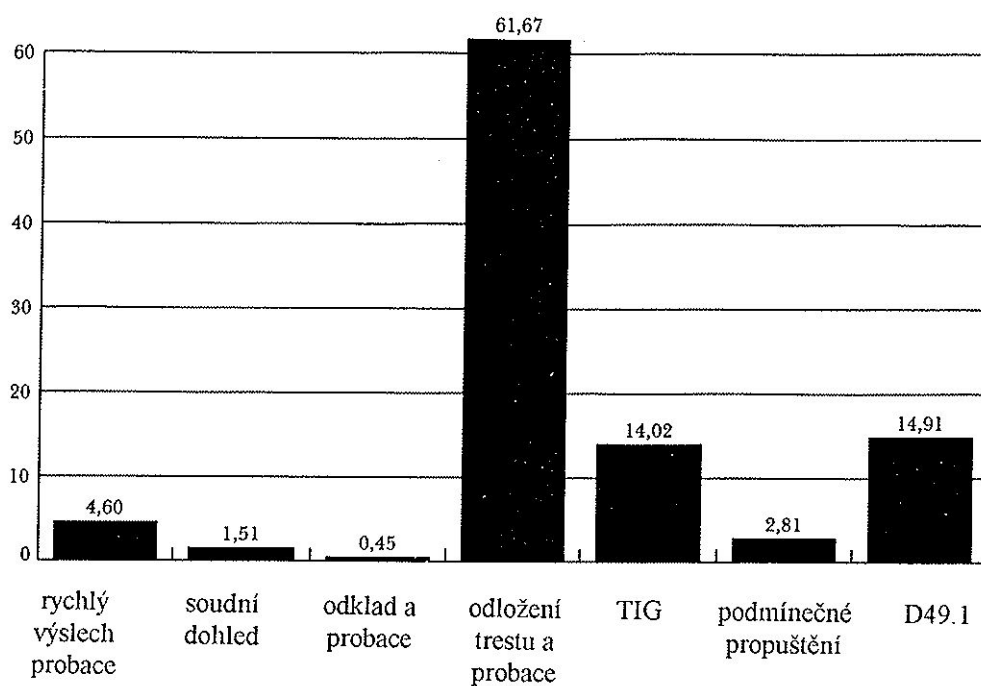
Graf 1. Průměrná délka vazby (v měsících) 1985-1997

Graf 2. Růst vězeňské populace 1985-1997

Graf 3. Probační příkazy realizované Probačními výbory v roce 1998

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti, Vězeňská správa, 1998

**Tabulka 1: průměrná délka probačních opatření v měsících, 1989-1999
(metropolitní Francie a zahraničí)**

Probační opatření	SEP	CR-MJ	CR-JAP	TIG	JS	Excl.L	L 51	CP	AP	Celkem
1989	25,9	20,3	9,9	7,3	8,2	29,3*	20,6		5,1	20,1
1990	26,8	19,3	9,8	9,0	10,1	45,6	20,7	13,8	3,8	20,7
1991	30,3	22,7	10,2	10,2	12,5	24,8	17,2		4,9	22,9
1992	26,4	21,6	9,8	10,5	13,1	31,0	19,0	3,9	7,0	21,0
1993	28,5	30,2	9,5	11,4	14,3	32,4	35,4	12,1	6,2	22,3
1994	23,2	28,4	9,3	9,1	13,8	5,3	14,8	5,7	5,9	17,6
1995	23,8	33,1	10,9	11,5	16,3	14,6	23,9		6,3	19,0
1996	22,7	36,1	10,3	11,6	18,1	25,5	18,3	3,2	6,0	18,4
1997	20,8	34,2	11,1	11,2	16,1	24,4	40,5	4,2	6,8	17,4
1998	22,8	31,2	10,5	12,1	14,2	33,1	32,1	3,7	6,4	18,9
1999	24,0	37,2	10,3	13,1	16,8	40,4	25,3	3,0	6,4	20,0

Vysvětlivky:

SEP	odložení trestu s probací	JS	soudní dohled
CR-MJ	podmínečné propuštění vydané ministrem spravedlnosti	Excl.L	vyločení z určitých míst
CR-JAP	podmínečné propuštění vydané specializovaným soudcem (JAP)	L 51	armádní služba s probačními opatřeními
TIG	veřejně prospěšné práce	CP	podmínečné prominutí
		AP	odklad s probací

Zdroj: Půlroční statistika milieu ouvert, Vězeňská správa, Ministerstvo spravedlnosti

Poznámka: průměrný počet opatření = $[M (1.1.n) + M (1.1.n+1)]^2$

Průměrná délka probačních opatření v měsících = průměrný počet opatření / přijetí X 12

* hodnoty psané latinkou nebyly dostatečně podloženy, proto je třeba s nimi nakládat opatrně.

Prázdná mezera znamená, že dostupné informace jsou příliš kusé, a nelze uvést důvěryhodnou hodnotu.

Kapitola 4

Německo

Harmut Wegener

I

Historický vývoj systému probačních služeb

Poskytování pomoci a podpory („*Straffälligenhilfe*“) pachatelům trestné činnosti má v Německu původ v soukromém sektoru. Až do začátku 20. století neměl stát zájem pomáhat pachatelům; místo toho ukládal tresty a doufal v nápravu pachatelů. Poskytování podpory pachatelům má své kořeny v křesťanské humanitární pomoci, a nejprve se soustředilo pouze na iniciativy pro vězně. Až později byla tato podpora rozšířena též na propuštěné vězně, kteří se v té době zapojovali do širší společenské struktury prostřednictvím zřízení soukromých organizací, např. Rýnsko-vestfálské společnosti na podporu vězňů (Rhine-Westphalian Society in Support of Prisons, „*Rheinisch-Westfälische Gefängnisgesellschaft*“). Soukromá péče ve vztahu k podpoře pachatelů stále hraje důležitou roli. V Německu je zřízena různorodá a komplexní síť, prostřednictvím níž soukromé charitativní organizace a asociace na probaci, péči po propuštění z výkonu trestu a pomoc pachatelům nabízejí podporu pachatelům trestné činnosti, propuštěným vězňům a jejich rodinám.

Zatímco z počátku zajišťovala podporu pachatelů téměř výlučně dobrovolnická práce, je nyní podpora v rukou profesionálního systému se zaměstnanci na plný úvazek. Stávající státní probační systém je úzce spjat s demokratickým vývojem Spolkové republiky Německo po roce 1945. Ale již na počátku 20. století se objevovaly názory na použití trestu nejen jako nástroje ochrany společnosti, ale též nástroje nápravy pachatele. Proto některá německá města zřídila ve 20. letech Úřady soudní podpory (Court Assistance offices, „*Gerichtshilfestellen*“); v letech 1933 až 1945 byly však veškeré tyto snahy promarněny.

V roce 1953 byla v trestním právu zavedena probace pro mladistvé a dospělé pachatele. V následujících letech některé země spolkového Německa vydaly nezbytná nařízení pro Probační služby a jejich organizaci. Z počátku systému soudní podpory, který fungoval až do roku 1933, nebyla věnována přílišná pozornost. Reforma trestního práva v roce 1969 vedla ke kvalitativnímu i kvantitativnímu rozšíření probačního systému, značně rozšířila možné použití podmíněčného prominutí trestu, parole a podmíněčného propuštění. Následovalo zákonné ustanovení Soudní podpory a dohledu nad chováním (Court Assistance and Supervision of Conduct, *Führungsaufsicht*) v roce 1975 a rozšíření sociální práce do vězeňských institucí („*Strafvollzugsgesetz*“) prostřednictvím Zákona o vězeňství z roku 1977. V roce 1980 došlo k rozšíření úloh v kompetenci soudní podpory. Důležitým článkem bylo zavedení veřejně prospěšných prací („*gemeinnützige Arbeit*“) namísto trestů odnětí svobody. Zvýšené pozornosti se v současné době těší mediaci (zprostředkování) mezi obětí a pachatelem („*Täter-Opfer-Ausgleich*“) prováděné sociálními pracovníky, a v některých zemích zřízení podpory obětí („*Opferhilfe*“). Probační služba, jež začínala s 10 zaměstnanci a pouze několika málo podmíněčně odsouzenými, má v současné době 2 500 sociálních pracovníků, kteří vykonávají dohled nad 140 000 pachateli.

V souladu se svým zákonným mandátem výše uvedené služby v rámci německého probačního systému rozlišují mezi pomocí a péčí, kontrolou a dohledem. Sociální služby v rámci trestního systému („*Soziale Dienste der Justiz*“) zahrnují probační služby, soudní podporu a sociální práci ve vězeňských zařízeních. Pojem „*Soziale Dienste der Justiz*“ dokazuje, že jsou služby integrovány do správy trestního systému, ale zároveň naznačuje vazbu na další služby poskytované v oblasti sociální práce. Důsledkem této vazby je profese, jež v rámci probačního systému neodporuje represí; hlavní důraz je kladen na pomoc pachatelům vyvarovat se opětovného páchaní trestné činnosti aniž by bylo vyloučeno použití kontroly jako možného nástroje při práci s pachateli (viz kapitola 4).

Tyto sociální služby jsou součástí trestního systému. V posledních letech se služby rozšířily, ale z důvodu finančních omezení dosáhl tento rozvoj pravděpodobně svého vrcholu. Kvalita služeb se však neustále zdokonaluje. Trestní politika se v současné době ve Spolkové republice Německo zaměřuje na alternativní opatření, která doplňují trestní systém. Důkazem tohoto vývoje je zvýšené použití mediace mezi obětí a pachatelem a rozšíření role probačních služeb o podporu obětí.

II

Právní základ a poslání

Jak naznačuje její název, je Spolková republika Německo strukturována federálně. Ústřední vláda schválila řadu zákonů, jež řídí úlohy a funkce probačních služeb, systému soudní podpory a sociální práce v trestních zařízeních po celé zemi. Patří mezi ně Trestní zákoník („*Strafgesetzbuch*“, *StGB*), Zákon o soudech pro mladistvé (Juvenile Court Act, „*Jugendgerichtsgesetz*“, *JGG*), Trestní zákoník procesní (Code of Criminal Procedure, „*Strafprozeßordnung*“, *StOP*), jakož i Vězeňský zákon (Prison Act, „*Strafvollzugsgesetz*“, *StVollG*). Další pravidla a nařízení týkající se organizace a struktury, místních a zemských úřadů, provozních norem a výběru a nábory zaměstnanců, spadají do kompetence jednotlivých spolkových zemí.

Na rozdíl od jiných evropských zemí mají v Německu probační služby, soudní podpora a sociální práce v trestních zařízeních jinou funkci. Následuje popis nařízení, jež tvoří právní základ pro výkon těchto služeb:

Probační služby a dohled

Dle uvážení soudů mají probační úředníci pomáhat odsouzeným pachatelům a bránit tak opětovnému páchaní trestné činnosti. Probační služba jako taková je ztělesněním prevence kriminality. Ve shodě se soudy zajišťují probační úředníci, aby jejich klienti dodržovali podmínky a nařízení soudu, a podávají zprávy o tom, jak si podmíněně odsouzený vede v normálním životě. Jsou rovněž podávány zprávy o porušení podmínek a nařízení. Informace poskytnuté probační službou tvoří důležitou část soudního přezkoumání případu a rozhodnutí, zda je třeba v průběhu probačního řízení zajistit určitá opatření. Slouží též k přezkoumání, zda bude odloženo trestu zrušeno nebo postoupeno nižší instanci. Nařízení určují maximální délku probace a přidělení probačního úředníka (jež může být přidělen pouze na část probační lhůty). Délku probační lhůty určuje soud, pohybuje se od dvou do pěti let.

Soudní podpora

Podle federálních zákonů by mělo Státní zastupitelství omezit své vyšetřování na okolnosti týkající se právních důsledků trestného činu. Proto se může státní zástupce uchýlit k soudní podpoře coby zvláštní funkci, která spadá pod úřad Státního zastupitelství. Navíc hraje soudní podpora roli v souvislosti s podpůrným řízením a prominutím trestu, a při využití veřejně prospěšných prací jako alternativy k nevynutitelným pokutám. Soudní podpora pomáhá soudu a státnímu zastupitelství při rozhodování během přezkoumání rozsudku s cílem snížit

rozsudek nebo zvážit alternativy, jakož i při rozhodnutích souvisejících s pravomocí udělit milost.

Sociální práce v trestních zařízeních

Právní rámec pro sociální práci v trestních zařízeních stanoví Vězeňský zákon (Prison Act). Jeho cílem je prostřednictvím uvěznění umožnit vězni vést společensky odpovědný život bez dalšího páchání trestné činnosti. Jedna část zákona řídí sociální pomoc vězňům a soustředí se na jejich příchod do vězení, pobyt v zařízení a následné propuštění, což je základem sociální práce v trestních zařízeních. Sociálních pracovníků je třeba hlavně na začátku a na konci trestu, a musí spolupracovat s ostatními organizacemi trestního soudnictví, jakož i sociálními službami obecně. Sociální pracovníci v trestních zařízeních vykonávají širokou řadu úloh.

Výše uvedený popis právního rámce pro probační práci pouze krátce shrnuje situaci ve Spolkové republice Německo. Uvést podrobnosti všech souvisejících zákonů a nařízení je mimo kompetenci této studie. Je však na místě poznamenat, že společným tématem zákonů souvisejících s probačními službami je neustále se zvyšující význam sociální práce v systému trestního soudnictví.

O dobrovolnické práci pojednávají dva federální zákony (o probačních službách a o sociální práci v trestních zařízeních). Zatímco rok od roku ubývá činností dobrovolných probačních pracovníků (s výjimkou některých úspěšných projektů je počet dobrovolníků téměř zanedbatelný), ještě stále značné množství dobrovolníků pracuje v trestních zařízeních. Jejich počet se však také snižuje, což je dosti politováníhodná situace, neboť právě dobrovolníci vytvářejí důležité spojení s vnějším světem. Dobrovolnickou práci v probačních službách i v trestních zařízeních však nelze považovat za rentabilní alternativu profesionální sociální práce: je třeba ji vnímat jako doplňkovou.

Nakládání s mladistvými od 14 do 21 let v trestních řízeních se řídí federálním zákonem (Zákon o soudech pro mladistvé). Zákon rovněž vyjmenovává soupis právních následků. Ty se zaměřují na pachatele spíše než na trestný čin, a jsou ovlivněny záměrem nápravy a zlepšení chování. Zákon však spojuje změny v chování s donucovacími prostředky a ukládáním trestů. Nařízení o probačních službách i soudní podpoře (pro mladistvé) stanoví zvláštní ujednání. Na rozdíl od trestního práva u dospělých musí být v případě podmíněného prominutí trestu být přidělen probační úředník. Dohled však nemusí být vykonáván po celou dobu probace. Jelikož je celková doba probace většinou zkrácena, je probační úředník přidělen vždy na počáteční období. Cílem probace je náprava chování mladistvých a pomoc při jejich výchově. Na rozdíl od obecného trestního práva mají probační úředníci přímý přístup k mladistvým pod dohledem a jsou oprávněni podávat informace např. představitelům zákona nebo školám.

Zatímco probační služby jsou činné pouze během přidělení, pokrývá soudní podpora pro mladistvé (Juvenile Court Assistance) celý proces: od počátku vyšetřování vedeného proti mladistvému až do ukončení všech právních postupů. Soudní podpora poskytuje soudům pro mladistvé informace o výchově, chování a sociálním prostředí dotyčného, jeho vývoji a sociálních okolnostech. Navíc soudní podpora pro mladistvé sděluje, které opatření by měl soud uložit. Pokud nebyla přidělena probační služba, zajistí soudní podpora pro mladistvé, aby byly dodržovány veškeré podmínky a požadavky nařízené soudem; pokud probační služba udělena je, spolupracuje soudní podpora s přiděleným probačním úředníkem. Po celou dobu uvěznění je soudní podpora v kontaktu s mladistvým a podporuje jeho reintegraci do společnosti.

Cílovými skupinami pro výše uvedené právní postupy jsou osoby, které svým chováním porušily zavedené normy. Lze říci – možná trochu směle – že společným cílem

těchto procesů je: společenská reintegrace pachatele a prevence opětovného páchaní trestné činnosti.

III

Organizace probačních služeb

Organizace

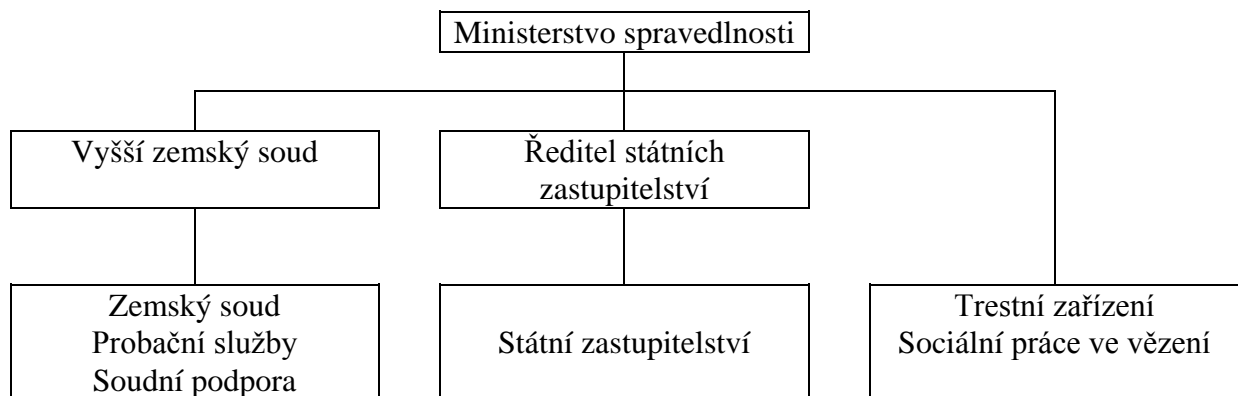
Díky federální struktuře Německa neexistuje jednotný koncept organizace probačních služeb, nebo „sociálních služeb v rámci trestního systému“. Federální zákony neobsahují podrobné směrnice pro realizaci, a s jednotnou strukturou organizace sociálních služeb v trestním systému se nepočítá. Spolkové země („*Länder*“) mohou prostřednictvím státních zákonů, nařízení a obecných provozních směrnic svobodně spravovat zákony federální.

První organizační schéma (obrázek 1) znázorňuje sociální služby v rámci trestního systému ve vztahu k příslušným zákonodárným organizacím. Druhé organizační schéma (obrázek 2) znázorňuje model, jímž jsou z jednoho úřadu organizovány jak probační služby tak soudní podpora. To však neznamená, že jejich úlohy jsou vykonávány na společné bázi. V druhém modelu sociální služby opět tvoří součást soudu nebo úřadu státního zastupitelství. Třetí organizační schéma (obrázek 3) znázorňuje strukturu sociálních služeb v rámci spolkové republiky, jako nezávislé organizace mimo kompetenci soudu, státního zastupitelství a trestních zařízení.

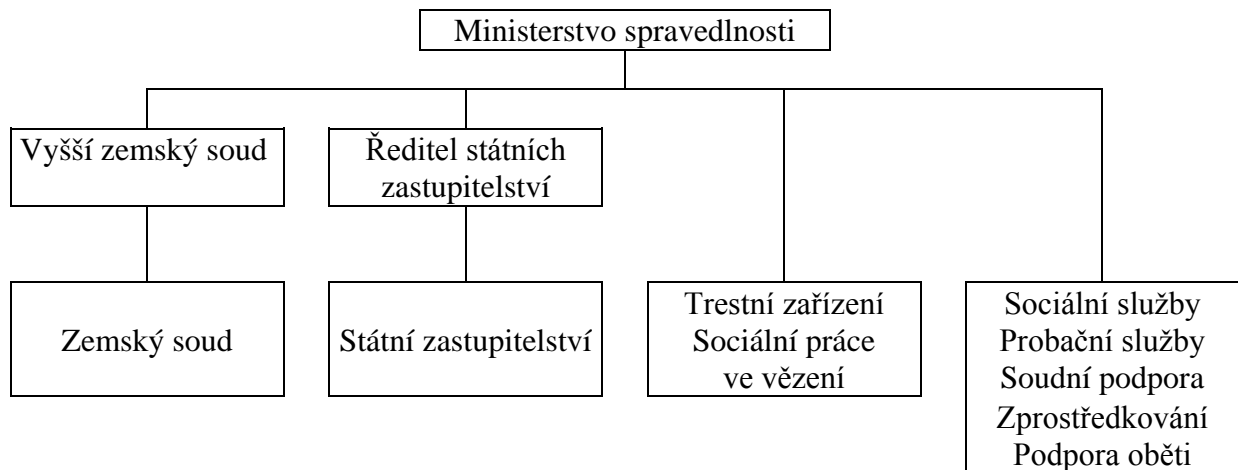
Graf 1

Graf 2

Graf 3

Klíč:

Vyšší zemský soud („*Oberlandesgericht*“)

Zemský soud („*Landgericht*“)

Ředitel státních zastupitelství („*Generalstaatsanwaltschaft*“)

Státní zastupitelství („*Staatsanwaltschaft*“)

Soudní podpora („*Gerichtshilfestellen*“)

Trestní zařízení („*Justizvollzugsanstalt*“)

Probační služby („*Bewährungshilfe*“)

Sociální práce v trestních zařízeních („*Sozialarbeit im Justizvollzug*“)

V tomto třetím modelu podléhají sociální služby v rámci trestního systému přímo ministerstvu spravedlnosti, a to bez jakýchkoli prostředníků (jak je znázorněno na obrázcích 1 a 2). Jednotlivá oddělení uvnitř sociálních služeb řídí speciálně kvalifikovaní sociální pracovníci, zatímco sociální služby integrované do zemských soudů nebo služeb státních zastupitelství řídí ředitelé příslušných organizací. Během posledních let tyto organizace též udělily zvláštní úkoly sociálním pracovníkům. Avšak na rozdíl od ředitelů jednotlivých oddělení sociálních služeb nemají sociální pracovníci oprávnění ani k řízení, ani k vydávání nařízení.

Personál a kvalifikace

Bez ohledu na výše uvedené modely zaměstnávají sociální služby v rámci trestního systému profesionální sociální pracovníky nebo sociální pedagogy. Sociální pracovníci/sociální pedagogové prochází 6-ti semestrovým školením na vysoké škole se zaměřením na sociologii. Na konci školení dostávají vysokoškolský titul v oblasti sociální práce („*Diplom-Sozialarbeit*“) nebo sociální pedagogiky („*Diplom-Sozialpädagoge*“). Následuje jednorozční školení při zaměstnání. V některých státech tento rok praxe tvoří část 8-mi semestrového praktického kurzu.

Školení poskytuje náhled do všech oblastí sociální práce. Neexistují kurzy navržené specificky pro probační úředníky, soudní asistenty nebo sociální pracovníky v trestních zařízeních. Program kurzu se může v různých státech lišit, neboť vzdělání, univerzitní a vysokoškolské kurzy spadají do pravomoci spolkových zemí, a nejsou tedy řízeny federálními zákony. Obsah školení je však velice obdobný a zahrnuje např. :

- Obecné základy, metody a úkoly; empirický výzkum, historie a metody sociální práce
- Základní znalost práva a správy; rodinné právo, trestní právo, společenské a pracovní právo, ústavní právo a správa
- Společenský a organizační rámec
- Základní výchovné, psychologické a zdravotní otázky
- Socializace, výchova a rodinné otázky
- Základní znalost přístupů a zásahů: teorie, skupinové postupy, zdraví, nemoci a postižení.

Asociace německých probačních služeb („*DBH-Fachverband*“) nabízí nově přijatým členům sociálních služeb v trestním systému speciální celonárodní semináře v oblasti sociální práce, trestního práva a trestní politiky, které pojednávají o úvodních tématech a seznamují účastníky s jejich příslušnými rolemi. Navíc Zákon o veřejných službách („*öffentliches Dienstrecht*“) stanoví, aby se zaměstnanci pravidelně účastnili dalších školicích kurzů. Tyto kurzy nabízí různá školicí zařízení i samotná ministerstva spravedlnosti v různých zemích.

Kromě kvalifikovaných sociálních pracovníků zaměstnávají různé sociální služby v rámci trestního systému též asistenty pro sekretářské, administrativní a úřednické práce. Tito zaměstnanci se na nic nespécializují; na základě vnitřních ujednání se však mohou soustředit na určité úkoly jako např. administrativní práce, vyplňování formulářů, vyřizování telefonátů nebo recepční práce. Administrativní oddělení se dohodla na poměru jednoho administrativního pracovníka na šest sociálních pracovníků. Střídání zaměstnanců je velmi řídké.

Pracovní a provozní dohled

V souladu se Zákonem o veřejných službách se rozlišuje mezi provozním („*Dienst*“) a pracovním („*Fachaufsicht*“) dohledem. Provozní dohled se týká řádného vedení agendy v souladu s obecnými pravidly a nařízeními veřejné správy a státními zákony a vyhláškami, jež se týkají příslušné oblasti práce. Zahrnuje provozní směrnice týkající se archivování, korespondence, plnění termínů, fakturace odpracovaných hodin, služebních cest a nároků na zvláštní dovolenou např. za účelem zotavení.

Pracovní dohled je organizován následovně: soudce odpovědný za probační řízení dohlíží nad probačními úředníky, zatímco státní zástupce dohlíží nad soudními asistenty, a

příslušný vedoucí oddělení dohlíží nad sociálními pracovníky v trestních zařízeních. Úlohy stanovené federálními a státními zákony pro probační úředníky a soudní asistenty, a směrnice trestních zařízení pro sociální pracovníky v trestním systému podléhají doзору. Tyto úkoly zahrnují: četnost kontaktu s podmíněčně odsouzenými; druh a intenzita podpory; dokumentování styku s klienty, zařízeními a dalšími příslušnými organizacemi; včasné a vyčerpávající podávání zpráv; průkazné dodržování směrnic; hodnocení důležitých údajů jako výchozí bod rozhodování soudů, státního zastupitelství a/nebo trestních zařízení.

S výjimkou několika zemí (nepočítaje trestní zařízení) vykonávají pracovní a provozní dohled právní odborníci nebo vyšší vedení v rámci Administrativy, tj. lidé, kteří nemají kvalifikaci v oblasti sociální práce. Nedávné trendy (jakkoli provizorní) se stále více soustředí na to, aby dohled vykonávali pracovníci s patřičnými znalostmi. (viz model, obrázek 3). V této souvislosti je pracovní dohled prováděný dozorcí stejné profese považován za konzultační proces. Zaměstnancům jsou poskytovány rady a podpora při práci. Koncept dohledu je důležitým nástrojem pracovní kontroly v Německu a jeho popularita se v rámci sociálních služeb v trestním systému neustále zvyšuje.

Spolupráce

Kromě spolupráce s personálními agenturami, sociálními službami, úřady pro sociální zabezpečení mládeže a poradenskými středisky pro dlužníky, narkomany a duševně choré pracují státní probační služby s mnoha nevládními asociacemi na podporu podmíněčného prominutí trestu a podporu pachatele. Mnohé z těchto asociací se sloučily v rámci *DBH* (Asociace německých probačních služeb), federální organizace se sídlem v Berlíně. Německá nadace pro prevenci kriminality a podporu pachatelů („*Deutsche Stiftung für Verbrechensverhütung und Straffälligenhilfe*“) ve své práci klade důraz na důležitost probace a podpory pachatele za účelem prevence kriminality.

IV

Probační práce v různých fázích trestního řízení

Obecně

Nejdůležitější součásti právního základu jsou vysvětleny v kapitole 2. Další právní podrobnosti a související odkazy jsou uvedeny níže v částech pojednávajících o práci vykonávané v průběhu fáze přípravného řízení (vyšetřovací fáze), procesní fáze (hlavní soudní přelíčení) a porozsudkové fáze (proces odsouzení).

Proces obhajoby nebude popsán; budiž dostačující konstatování, že v průběhu různých fází řízení mají domnělí pachatelé právo požádat o obhájce (Trestní zákoník procesní, článek 137; Code of Criminal procedure, CCP). Pouze v případech povinné obhajoby (CCP, článek 140) je stanoveno přidělení soudem pověřené obhajoby.

FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

Tato fáze zahrnuje období od počátku úvodního vyšetřování policie nebo státního zastupitelství do začátku soudního procesu. Během této fáze se zvažují hlavní metody, včetně různých možných zásahů sociálních služeb (v rámci trestního systému).

Mladiství

Trestní řízení vedená proti mladistvým zahrnují soudní podporu pro mladistvé (Juvenile Court Assistance). V souladu se Zákonem o soudech pro mladistvé (Juvenile Court Act, JCA, článek 38, odstavec 3) a na rozdíl od řízení vedených proti dospělým pachatelům je soudní podpora pro mladistvé poskytována od počátku jakéhokoli trestního řízení vedeného proti mladistvému.

Jako součást programu sociálního zabezpečení mládeže nabízí soudní podpora pro mladistvé řadu opatření, která lze uplatnit během fáze přípravného řízení i během fáze procesní. Cílem je ovlivnit životní styl domnělého mladistvého pachatele a zabránit vyšetřovací vazbě. Mezi tato opatření patří zejména:

- Mediace mezi obětí a pachatelem (JCA, článek 10, odstavec 1, bod 7)
- Disciplinární opatření (JCA, článek 45, odstavec 2 ve spojení s článkem 10)

Pokud již byla navržena nebo provedena disciplinární opatření, a nepovažuje se za nutné vznést obžalobu, nezahájí státní zastupitelství trestní řízení. Disciplinární opatření se zvažují zároveň se snahami domnělého pachatele dosáhnout mediace (zprostředkování) s poškozenou stranou. Další nařízení nebo požadavky (např. týkající se rodinného zázemí mladistvého) musí schválit soud pro mladistvé. V této souvislosti je úkolem soudní podpory pro mladistvé připravit příslušná opatření tak, aby bylo možné dosáhnout jejich výchovných cílů. V souladu s programem sociálního zabezpečení mládeže (JCA, článek 71, odstavec 2) mohou soudy rozhodovat o dočasném pobytu v příslušné ubytovně, pokud je toho třeba v rámci zásahu nezbytného k odstranění rizika na osobní vývoj mladistvého, a obzvláště jako součást prevence jeho opětovného páchaní trestné činnosti. V takovém případě se druh dočasného pobytu řídí pravidly a vyhláškami platnými pro příslušné zařízení.

Probační služby se účastní fáze přípravného řízení pouze tehdy, byl-li domnělý pachatel již v minulosti podroben probačnímu dohledu. Během fáze přípravného řízení se neprovádí soudní podpora pro dospělé.

Mediace (zprostředkování) mezi obětí a pachatelem

Jednou z nejdůležitějších inovací v trestní politice ve Spolkové republice Německo je vytvoření právního základu pro mediaci mezi obětí a pachatelem (victim-offender mediation, VOM) a jeho realizace. Od roku 1990 klade Trestní zákon pro mladistvé (článek 45, odstavec 2, a článek 47, odstavec 1) na zprostředkování větší důraz. Stanoví, že „snaha na straně mladistvého dosáhnout mediace s poškozenou stranou“ je důvodem pro nevznesení žaloby.

Zákon o prevenci kriminality („*Verbrechenbekämpfungsgesetz*“), jež vešel v platnost 1. prosince 1994, rozšířil pole obecného trestního práva o zavedení VOM do Trestního zákoníku (článek 46a). V souladu s článkem 56, odstavcem 2 Trestního zákoníku tento zákon rovněž výslovně stanoví, že je při rozhodování o udělení podmíněčného prominutí trestu v délce méně než 2 roky třeba zohlednit snahu obviněného o vyrovnání škod způsobených v důsledku trestného činu.

Cílem mediace je obnova právního klidu narušeného trestným činem. VOM poskytuje rámec, v němž může oběť a pachatel spolupracovat a třeba i urovnat spor vyplývající z trestného činu. V této souvislosti hraje důležitou roli v procesu usmíření finanční nebo symbolická náhrada, nebo náhrada prostřednictvím veřejně prospěšných prací. Tento druh usmíření ušetří oběti proces vznesení žaloby nebo svědčení u soudu. Skutečnost, že se pachatel musí postavit tváří v tvář oběti a snažit se odstranit následky trestného činu, na něho může mít dlouhodobé blahodárné účinky, a může sloužit jako disciplinární opatření pro mladistvé pachatele. Cílem mediace je zajistit oběti lepší ochranu a sloužit jako alternativa právních sankcí. Jako součást stávajícího právního systému může mediace sloužit též zájmům právní komunity.

Mediace nesmí vést k obratu v zásadě „nevinný až do prokázání viny“, a nesmí zasahovat do práva na obhajobu. Účast oběti i pachatele na procesu mediace musí být dobrovolná. Musí se vztahovat k újmě specifikované zákonem (včetně citové újmy). Mediace lze uplatnit i u pokusu o trestný čin. Zpravidla by se měla mediace uplatňovat pouze u obětí, jimž byla způsobena osobní újma; méně závažné trestné činy nejsou pro mediaci vhodné. V případě méně závažných trestných činů je třeba zhodnotit zásah, jež by mohl vyústit ve zproštění obžaloby.

Mediace je nesmírně důležitá, neboť vede k lepšímu jednání s obětí. V rámci mediace jsou uznány, zhodnoceny a projednány škody, jež oběť utrpěla. Mediace zlepšuje situaci oběti v souvislosti s utrpěnými škodami, ztrátami, ponížením a uznáním osobních práv. Poskytuje pachateli příležitost pomoci oběti překonat strach, agresivitu a duševní stres. Může též ochránit oběť před vypovídáním u soudu, což je nepříjemná záležitost, které by většina obětí byla ráda ušetřena.

Na závěr je třeba poznamenat, že ačkoli je mediace zasazena do trestního práva a nařízeny jako např. Trestního zákona pro mladistvé, Trestního zákoníku a Trestního zákoníku procesního, sleduje mediace zcela odlišnou dráhu. Je založena na snaze dosáhnout usmíření mezi obětí a pachatelem nebo socializace pachatele, ne odplaty za nespravedlnost. Zkušenosti prokázaly, že mediace má na socializaci vliv nemenší měrou než jiné právní zásahy.

Soudní podpora (CCP, článek 160, odstavec 3 a článek 463d)

V rámci obecného trestního práva je soudní podpora součástí sociálních služeb v trestním systému, jež se uplatňují během fáze přípravného řízení. Soudní asistent je prvním sociálním pracovníkem, s nímž se domnělý pachatel setkává. První kontakt je obzvláště důležitý, neboť připravuje půdu pro práci kolegů v rámci trestního systému, probačních služeb a sociální práce v trestních zařízeních. Kontakt mezi soudním asistentem a domnělým pachatelem by měl být zahájen co nejdříve během fáze přípravného řízení. Zkušenosti ukazují, že bezprostředně po spáchání trestného činu je domnělý pachatel obzvláště přístupný resocializaci a jakékoli nezbytné pomoci. Je to též dostatečně brzké stadium procesu, ve kterém by nemělo dojít k selhání sociální podpory. Soudní asistence není zahájena automaticky, ale závisí na vydání příkazu ze strany státního zástupce. Ačkoli je soudní podpora užitečná jak pro řízení, tak ze společenského hlediska, neuchylují se k ní všechny spolkové země bez výjimky. Situace se nezměnila ani přestože Federální Nejvyšší soud (Federal High Court of Justice) v několika usneseních o trestních záležitostech zdůrazňuje, že hodnocení osobnosti pachatele je velice důležité pro stanovení okolností trestného činu. Soudní podpory by se mělo též daleko více využívat z hlediska souvislosti péče o domnělé pachatele, odsouzené pachatele a pachatele v trestních zařízeních.

PROCESNÍ FÁZE

Z právního hlediska je procesní fáze zahájena v okamžiku, kdy státní zastupitelství podá žalobu. V tomto okamžiku jsou již veškerá vyšetřování provedena a je zapojena soudní podpora nebo soudní podpora pro mladistvé (viz výše). Při zahájení procesu pošle soud domnělému, nyní již odsouzenému, pachateli žalobu a žádá ho o vznesení námitek vůči zahájení soudního řízení a/nebo poskytnutí důkazů, jež by bylo třeba vyšetřit ještě před zahájením soudního přelíčení.

V této fázi téměř neexistuje místo pro zásah sociálních služeb v rámci trestního systému. Soudních procesů proti mladistvým se účastní soudní podpora, a pokud byl obviněný již v podmíněném prominutí trestu, může být během procesu přítomen probační úředník. Pokud se procesu účastní soudní podpora pro mladistvé, soudní podpora a probační služba, mohou se vyjadřovat ke vhodným zásahům, ale nemají žádnou další pravomoc k ovlivňování soudu. V této fázi o druhu a rozsahu jakéhokoli trestu, jakož i o zproštění obžaloby, rozhoduje státní zastupitelství a soudy.

Podle Trestního zákoníku se právní důsledky trestného činu značně liší podle povahy spáchaného trestného činu. Článek 59 Trestního zákoníku připouští udělení varování, přičemž vyhrazuje právo na pozdější uložení trestu. K tomu je třeba pozitivních důkazů a víry, že pachatel nebude v budoucnu páchat trestnou činnost, jakož i zvláštních okolností týkajících se jak oběti, tak pachatele. Navíc je podmínkou, že pachatel nesměl být v předchozích třech letech podroben žádnému trestu. Pokud byl pachatel dostatečně potrestán následky trestného činu, může být podle článku 60 Trestního zákoníku zproštěn trestu.

Sociálním službám v rámci trestního systému přísluší obzvláště následující tresty:

- pokuty (článek 40, Trestní zákoník, en sequitur)
- tresty bez probace (článek 38, Trestní zákoník, en sequitur)
- tresty s probací (článek 56, Trestní zákoník).

V souvislosti s dohledem nad chováním (článek 68, Trestní zákoník, en sequitur) nabývají na důležitosti opatření na prevenci kriminality a přetvoření pachatele (článek 61, Trestní zákoník, en sequitur). Většina těchto opatření je popsána v německém systému probačního dohledu, neboť obvinění pachatelé, kteří jsou podrobeni opatřením k ochraně veřejnosti a reformě pachatele, jsou obvykle přiděleni probační službě.

Trestní statistiky (1997) ukazují, že z celkového počtu odsouzených podle obecného trestního práva byly 82% z nich uděleny pokuty, 12,4% bylo odsouzeno s probací a 5,6% bez probace. Rozsah práce prováděné probační službou prostřednictvím sociální práce v trestních zařízeních bude popsán v následujícím oddílu.

POROZSUDKOVÁ FÁZE

Oddělovat různé fáze je velice obtížné; v závislosti na charakteru soudního řízení se může sociální práce objevovat nepřerušovaně během všech fází. Pokud byla kvůli dřívější účasti předepsána probační služba, účastní se celého soudního řízení od fáze přípravného řízení, přes hlavní soudní přelíčení až po porozsudkovou fázi.

V souladu s článkem 56d, odst.1 Trestního zákoníku je probační úředník přidělen pokud:

- I. je nezbytné zabránit podmíněčně odsouzenému v páchání další trestné činnosti
- II. méně drastické zásahy nejsou dostatečně účinné k dosažení uspokojivého výsledku
- III. je možné vyslovit pozitivní prognózu v souvislosti s budoucím chováním pachatele pouze pokud je mu přidělen probační úředník.

Z výše uvedeného vyplývá, že při vytváření prognózy o šancích obviněného pachatele na budoucí život bez páchaní trestné činnosti je důležitým rysem a nezbytným předpokladem pro odložení zbývajících trestů přidělení probačního úředníka. Sled šetření též naznačuje, že přidělení probačního úředníka se považuje nejen za podpůrné, ale je rovněž vnímáno jako právní zásah do života obviněného pachatele. Pozitivní sociální prognóza – jež je potřebná k odložení zbývajících trestů – se zpracovává na základě předpokladu, že samotné uložení trestu mělo na obviněného pachatele blahodárný účinek, a že nebude páchat další trestnou činnost i přestože nebude podroben trestu odnětí svobody. Při zpracování sociální prognózy bude zohledněna osobnost obviněného pachatele, jeho předchozí životní styl, okolnosti trestného činu, chování pachatele po spáchání činu, jeho sociální zázemí, a důsledky možného odložení trestu. Prognózu vytváří soud. Při rozhodování se soud obrací na sociální pracovníky, obzvláště v oblasti systému soudní podpory a probační služby, kde probíhal předchozí probační dohled. Obecné trestní právo předpokládá automatické přidělení probačního úředníka je-li trest delší než 9 měsíců a obviněný pachatel je mladší 27 let (článek 56d, odstavec 2 Trestního zákoníku).

Během soudem uložené probační lhůty sociální pracovníci „pomáhají“ obviněnému pachateli a „podporují“ ho v naději, že tato pomoc a podpora umožní pachateli vést život bez páchaní trestné činnosti. To je však možné pouze tehdy, podaří-li se jim znovu zapojit (nebo dokonce poprvé zapojit) pachatele do společnosti. Jedním z prvořadých úkolů probační služby je tedy pomoci obviněným pachatelům dosáhnout udržitelného životního stylu (sociálních vztahů, bydlení, práce) a tím jim umožnit vést život bez páchaní trestné činnosti. Poradenství v psychologických a sociálních otázkách je tudíž stejně nezbytné jako naložení s trestným činem a jeho následky, včetně možného odškodnění.

Z těchto důvodů musí probační služba začít pracovat ihned poté, co se trest, v souvislosti s nímž je uložena probace, stane *res judicata*, nebo v případě, kdy je probace nařízena jako součást předčasného podmíněného propuštění (článek 57, Trestní zákoník). Práce probační služby končí s vypršením probační lhůty nebo v případě odvolání podmíněného odsouzení. Naštěstí zkušenosti naznačují, že téměř 60% podmíněných trestů není aktivováno, tzn., že mají pozitivní výsledek. Součástí etických zásad sociálních pracovníků v soudním systému je, že prvořadým cílem sociální práce je učinit trest odnětí svobody zbytečným. Hlavním cílem pozastavení trestu je vyhnout se recidivitě. Navíc se probační služby snaží svým vlivem minimalizovat často škodlivé účinky uvěznění zamezením trestů odnětí svobody bez probace, a snahou zajistit, aby tresty odnětí svobody nebyly nepřiměřeně dlouhé.

Sociální práce v trestních zařízeních

Určení pachatelé a určité trestné činy vyžadují vazební tresty. V těchto případech by však hlavní úlohou uvěznění neměla být odplata, ale reintegrace pachatele do komunity. Z toho důvodu vyvstává řada úkolů pro sociální pracovníky v různých trestních zařízeních. Sociální práce hraje klíčovou úlohu při terapeuticky zaměřeném uvěznění. Zahrnuje poskytování sociální podpory během uvěznění, jakož i pomoc vězňům vyrovnávat se s osobními problémy a záležitostmi vně trestní zařízení. Sociální podporu řídí článek 71 Vězeňského zákona (Prison Act, „*Strafvollzugsgesetz*“), podle něhož má vězeň právo přijímat sociální podporu ve vězeňském zařízení s cílem vyřešit své osobní problémy. Poskytovaná podpora je zaměřena tak, aby umožnila vězni samostatně řešit osobní záležitosti. Zákon je založen na principu „pomocí ke svépomoci“ (help to self-help) a stanoví nezbytnou podporu. Vězeň má právo na sociální podporu v trestním zařízení, pokud takovou podporu vyžaduje.

V souladu s článkem 71 Vězeňského zákona definují sociální pracovníci v trestních zařízeních svou sociální podporu následovně:

- poukázat na osobní problémy
- pomoci nalézt řádnou totožnost a vyučovat způsobům dosahování osobních dovedností (budování sebedůvěry, sebeúcty, autority)
- poukázat na problémy vyplývající ze sociálního prostředí
- ukázat způsoby, jak zabránit budoucímu konfliktu se zákonem
- provádět školení zaměřené na získávání dovedností k řešení problémů (např. sociální školení o řešení mezilidských sporů)
- pracovat s prostředím pachatele (rodina, podpora po propuštění)
- organizovat zvláštní péči a podporu (např. výchovná podpora, terapie) jako součást programování času pachatele stráveného v trestním zařízení, revize rozvrhu.

Veřejně prospěšné práce

Význam veřejně prospěšných prací vzrostl v souvislosti s pokutami, jež tvoří 80% všech trestů. Nevynutitelné pokuty mohou být nahrazeny veřejně prospěšnými pracemi. Ačkoli veřejně prospěšné práce tvoří pouze 8,5% trestů, jež ukládají pokuty, u velkého množství případů se ukládají a tudíž hrají důležitou roli v porozsudkové fázi. Výkon veřejně prospěšných prací klade značné břemeno na sociální služby v trestním systému, obzvláště na soudní podporu. Ve většině zemí nezbytná opatření činí soudní podpora, a spolupracují rovněž s dotyčnými, kteří vykonávají veřejně prospěšné práce.

Pokud je dotyčným, který nezaplátil pokutu, nařízen vazební trest, je informován o možnosti výkonu veřejně prospěšných prací. Veřejně prospěšné práce jako alternativa náhradního trestu mohou být nařízeny pouze na žádost obviněného pachatele. Pokud pachatel zahájí výkon veřejně prospěšných prací, je šance, že celý trest bude moci být tímto způsobem vykonán. Většina zemí Spolkové republiky Německo nařizuje 6 hodin veřejně prospěšné práce na každý ekvivalentní den náhradního trestu. Příkazu na výkon veřejně prospěšných prací namísto náhradního trestu předchází řada nezbytných předpokladů:

- pokuta je nevynutitelná
- obviněný pachatel podá žádost ke státnímu zástupci
- obviněný pachatel se nenachází v trestním zařízení
- státní zastupitelství nebo sociální služby se dohodnou na podmínkách s místem, kde má být veřejně prospěšná práce vykonána
- státní zastupitelství je oprávněno vydávat nařízení
- státní zastupitelství je oprávněno zrušit rozhodnutí v případě, že se pachatel nedostaví nebo podává podprůměrný výkon.

Po odpracování dohodnutého počtu hodin se pokuta považuje za „odpracovanou“, a trest již nelze uložit. Plánuje se zvýšené využití veřejně prospěšných prací jako alternativy uložení trestu nejen výše uvedeným způsobem, ale též jako právoplatný trest.

V

Finance a účetnictví

Obecný kontext

Kvůli federálnímu systému nejsou k dispozici čísla týkající se rozpočtu celé Spolkové republiky Německo. Následující popis se týká spolkové země Saxonsko-Anhaltsko, jež je se svou rozlohou 20 000 km² a počtem obyvatelstva 2,7 milionu osmou v pořadí 16 spolkových zemí. Saxonsko-Anhaltsko je jedinou zemí, ve které mají sociální služby v trestním systému svou vlastní část ve státním rozpočtu. Rozpočet však nezahrnuje náklady na sociální práci v trestních zařízeních (ty mají svůj vlastní rozpočet), a tyto náklady jako takové nebudou předmětem analýzy. Lze předpokládat, že následující popis finančních a účetních metod – přestože založen pouze na jedné ze spolkových zemí - poskytuje adekvátní obraz situace v ostatních zemích Spolkové republiky Německo.

Rozpočet

Přidělování rozpočtu sociálním službám v trestním systému nepočítá se žádnými příjmy. Sestavuje pouze seznam výdajů vyplývajících z práce sociálních služeb, včetně práce nevládních organizací (NGO), jež poskytují pomoc pachatelům.

Výdaje se dále dělí na osobní a hmotné náklady. Osobní náklady se týkají všech nákladů v souvislosti s personálem soudní podpory (Court Assistance), probační služby, mediací mezi obětí a pachatelem, a podpory oběti. V roce 1998 tyto náklady dosáhly částky 3 483 943 Euro (6 184 000 DM). Hmotné náklady týkající se činností všech členů personálu dosáhly částky 544 781 Euro (1 065 500 DM). Tato částka pokrývá náklady na kancelářské potřeby, poštovné, telefon, výměny a přídatné vybavení, správu nemovitostí včetně nájemného, školení personálu a cestovní výdaje. V roce 1998 byla nevládním organizacím, které nabízejí pomoc pachatelům, poskytnuta finanční podpora ve výši 764 177 Euro (1 494 600 DM).

Účetnictví

S tímto rozpočtem sociální služby v trestním systému dohlížely nad 5.190 podmíněně odsouzenými, poskytovaly soudní podporu ve 3.646 případech a pomáhaly 526 obětem trestných činů (k 31.12.1998 – období 12 měsíců).

Jako součást účetních postupů se činí srovnání mezi komunitními sociálními službami a těmi, které poskytují vězeňské/uzavřené instituce:

- Prostřednictvím své činnosti dokázala soudní podpora odvrátit 52 469 dnů náhradních trestů pomocí uložení veřejně prospěšných prací. Jeden den náhradního trestu odnětí svobody stojí 73,45 Euro (143,67 DM). Tímto sociální služby dokázaly ušetřit 3 853 607 Euro (7 537 000 DM).
- Je zajímavé sledovat srovnání mezi sociálními službami vykonávanými v komunitě, a těmi, které se provádí v trestních zařízeních. S přihlédnutím na osobní i hmotné náklady stojí jeden den podpory poskytované probačním úředníkem 1,56 Euro (3,05 DM), zatímco náklady na jeden den v trestním zařízení jsou 73,46 Euro (143,67 DM).

Náklady na sociální služby v rámci trestního systému tvoří součást státního rozpočtu, a v souladu s rozpočtovými nařízeními pro veřejné služby podléhají revizi účetních soudů (court of auditors). Účetnictví a audit se provádí ročně. Audit zahrnuje kontrolu, zda jsou dodržovány zákony a nařízení, zda jsou veřejné zdroje využívány rozumně a hospodárně, a zda byly zdroje vynaloženy na nejmenší možný počet pracovníků potřebných k výkonu práce a na nejnížší možné náklady za materiál. Rozpočet sociálních služeb není doplňován dary ani jinou veřejnou finanční podporou vyjma hlavních zdrojů odvozených z peněz daňových poplatníků. V současné době se neplánují aktivity zaměřené na shánění finančních zdrojů. Sponzorství se týká pouze nevládních organizací, které se dožadují darů na své financování.

Bylo by zajímavé zjistit, jak by reagovali klienti sociálních služeb v trestním systému, kdyby měli na tyto služby finančně přispívat. Vězni s běžnými pracovními smlouvami musí přispívat na ubytování a stravování, ale neexistují obdobné plány ohledně příspěvků na náklady probačních služeb nebo soudní podpory. Rovněž nejsou ani finančně dobře zajištěni klienti žádání, aby na tyto služby přispívali. Očekává se však, že si budou sami platit cestovní výdaje a náklady související s návštěvou personálu sociálních služeb.

VI

Práva probačních klientů

Během fáze přípravného řízení mají obvinění pachatelé právo rozhodnout se, zda chtějí poskytovat informace soudnímu asistentovi. Nejsou povinni podílet se na zprávě z osobního vyšetřování („*gerichtshilfebericht*“). Předtím než soud přidělí obviněnému nebo odsouzenému pachateli probačního úředníka, má pachatel právo vznést námitky. Odsouzený pachatel má rovněž právo být vyslyšen předtím, než soud vydá příkaz nebo podmínku probační lhůty, opraví je nebo nahradí jinými příkazy a podmínkami. To samé platí v případě, že se soud rozhodne zrušit svá rozhodnutí.

Obviněný/odsouzený pachatel má právo odvolat se proti rozhodnutí soudu u příslušného odvolacího soudu. Po vydání jakéhokoli soudního rozhodnutí musí být pachatel informován o svém právu na odvolání. Během fáze přípravného řízení a fáze procesní má pachatel právo na obhájce. Pokud nemá pachatel vlastní obhájce, může mu být v určitých případech obhájce přidělen ze zákona (Trestní zákoník procesní, CCP, článek 140).

Probační úředníci nejsou oprávněni vydávat jednostranná rozhodnutí, která jsou v rozporu s osobními právy klienta: pokud považuje probační úředník takové rozhodnutí za nezbytné, je oprávněn podat žalobu k soudu. Pachatel má rovněž právo požádat soud o změnu v souvislosti s probační lhůtou, např. zkrácení délky probační lhůty, opravu nebo odložení příkazů nebo podmínek. Pokud klient nesouhlasí se vzhledem, chováním nebo činnostmi probačního úředníka, je oprávněn stěžovat si u soudce odpovědného za probační rozhodnutí. Klient si může rovněž stěžovat u nadřízeného předmětné služby, pokud se domnívá, že probační úředník zanedbal své povinnosti. Povinnosti probačního úředníka zahrnují nestranné, spravedlivé a neutrální plnění úkolů, výkon profese altruisticky a dle nejlepšího vědomí a svědomí, a dodržování důvěrnosti u jakýchkoli záležitostí spojených s výkonem práce. Pokud je probační úředník povolán jako svědek, může tak učinit pouze tehdy, dostane-li výslovné oprávnění od svého nadřízeného; probační úředník však nemá právo mlčenlivosti.

Vězeňský zákon umožňuje vězni v průběhu výkonu trestu odnětí svobody uplatnit možnost stížnosti k vedoucímu vězeňského zařízení nebo představiteli řídicího orgánu. Mohou žádat o soudní rozhodnutí o zásahu nařízeném trestní institucí.

Pachatelé, kteří nemluví německy, mají během soudního řízení právo na tlumočníka. V praxi probíhá komunikace mezi klientem a probačním úředníkem prostřednictvím někoho z okruhu vlivu klienta, kdo je schopen zajistit potřebné tlumočení.

Statistiky o přidělování probačních úředníků se posílají na příslušné statistické úřady v různých zemích. Slouží jako základ pro jednání o rozpočtu v parlamentech jednotlivých zemí, a pro přidělení zaměstnanců sociálních služeb prostřednictvím zemských vlád. Rovněž jsou součástí informací potřebných k soustavnému vyvíjení cílů kriminologické politiky. Úřady jako např. Ústřední kriminologický ústav (Criminological Central Office, „*Kriminologische Zentralstelle*“) ve Wiesbadenu provádí samostatné rozhovory s odborníky v souvislosti s výzkumnými projekty.

VII

Nové trendy

V dohledné době nelze očekávat žádné větší nebo zásadní změny německého práva ve vztahu k probaci, soudní asistenci a dohledu nad chováním. Reforma německého systému trestů však hraje důležitou roli v současných diskusích v oblasti trestní politiky. V roce 1998 jmenovalo Federální ministerstvo spravedlnosti Komisi s cílem reformy systému trestů v souladu s trestním právem; výsledky této reformy se očekávají v roce 2000. Komisi bylo nařízeno kriticky zhodnotit stávající systém trestů v rámci Trestního zákoníku. Komise by měla obzvláště vyšetřit, zda by k tradičním trestům, jako např. pokutám nebo uvěznění, měly být připojeny nové formy trestů, jako např. elektronické monitorování nebo veřejně prospěšné práce.

Německá vláda (ve funkci od podzimu 1998) odstartovala legislativu s cílem objasnit realizaci mediace mezi obětí a pachatelem v trestním zákoně, a usnadnit tak častější užití mediace. V současné době v Německu nelze uplatnit elektronické monitorování. Předtím, než budou zavedena zákonodárná nařízení, budou probíhat modelové projekty ve spolkových zemích Baden-Württemberg, Hamburg a Hesse, zaměřené na různé aspekty. Zkušební projekty otestují možné využití elektronického monitorování jako alternativy k méně restriktivním formám uvěznění, např. polovazbě a uvěznění z důvodu nezaplacení pokuty.

Prevence kriminality má v Německu stále větší význam. Na komunální úrovni se v nedávné době objevila řada projektů a meziresortních orgánů. Na úrovni spolkových zemí byly zřízeny prevenční výbory složené z představitelů společnosti. Na národní úrovni se jedná o snahu o založení Německého fóra prevence kriminality (German Forum for Crime Prevention).

V rámci současných národních diskusí o vyvoji práce sociálních služeb v trestním systému je největší důraz kladen na způsoby zdokonalování spolupráce mezi různými orgány, a stanovení dohod o jakostních normách a pracovní kontrole. Evropské a mezinárodní zkušenosti budou v následujících letech jistě výraznou měrou ovlivňovat vývoj v této oblasti v Německu.

VIII

Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla, e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace

Ministerstvo spravedlnosti (Bundesministerium der Justiz)

Jerusalemmer Straße 24-28
D-10117 Berlin
Tel: +49-30-20 25 70
Fax: +49-30-20 25 95 25

DBH, Společnost zaměstnavatelů (Fachverband für Soziale Arbeit, Strafrecht und Kriminalpolitik)

Aachener Straße 1064
D-50858 Köln
Tel: +49-221-94 86 51 12
Fax: +49-221-94 86 51 21
e-mail: Erich_Marks@compuserve.com

Svaz probačních pracovníků (Arbeitsgemeinschaft Deutscher Bewährungshelferinnen und Bewährungshelfer)

Extumer Weg 10
D-26603 Aurich
Tel: +49-4941-691
Fax: +49-4941-619 29
e-mail: adb@bewaehrungshilfe.de

Svaz soudních asistentů (Arbeitsgemeinschaft Deutsche Gerichtshilfe)

Seitenhalde 31
D-72793 Pfullingen
Tel: +49-7071-200 28 26

Úřad zprostředkování a podpory obětí (Servicebüro für Täter-Opfer Ausgleich und Konfliktschlichtung)

Aachener Straße 1064
D-50858 Köln
Tel: +49-221-94 86 51 22
Fax: +49-221-94 86 51 23
Home page: <http://www.toa-servicebuero.de>

Katedra kriminologie Univerzity v Tübingenu (Institut für Kriminologie der Universität Tübingen)

Correnstraße 34
D-72076 Tübingen
Tel: +49-7071-297 29 31
Fax: +49-7071-651 04
e-mail: hans-juergen.kerner@uni-tuebingen.de

Ústřední kriminologický ústav (Kriminologische Zentralstelle e.V.)

Adolfsalle 32
D-65185 Wiesbaden
Tel: +49-611-397 31
Fax: +49-611-308 15 68

RELEVANTNÍ PUBLIKACE

1. **Martin Kurze** Soziale Arbeit und Strafjustiz – Eine Untersuchung zur Arbeit von Gerichtshilfe, Bewährungshilfe, Führungsaufsicht. Band 20 der Schriftenreihe der Kriminologischen Zentrallstelle, Wiesbaden 1999. ISBN 3 926371 42 0
2. **Rudolf Egg, Jörg-Martin Jehle, Erich Marks (Hrsg.)** Aktuelle Entwicklungen in den Sozialen Diensten der Justiz – Strukturen, Spezialisierung, Qualifizierung. Band 20 der Schriftenreihe der Kriminologischen Zentrallstelle, Wiesbaden 1999. ISBN 3 926371 31 5
3. **Bewährungshilfe** Fachzeitschrift für Bewährungs-, Gerichts- und Straffälligenhilfe. Herausgeber: DBH; erscheint vierteljährlich im Forum Verlag Godesberg (Ferdinandstraße 16, D-41061 Mönchengladbach, ISSN 0405 6779, Fon: +49-2161-20 66 69, Fax: +49-2161-20 91 83, e-mail: carlwernerwendland@compuserve.com
4. **Frieder Dünkel, Bernd Geng, Wolfgang Kirstein** Soziale Trainingskurse und andere neue ambulante Maßnahmen nach dem JGG in Deutschland. Herausgegeben vom Bundesministerium der Justiz, Forum Verlag Godesberg, Bonn, 1998. ISBN 3 930982 447
5. **Dieter Dölling u.a.** Täter-Opfer, Ausgleich in Deutschland – Bestandsaufnahme und Perspektiven. Herausgegeben vom Bundesministerium der Justiz, Forum Verlag Godesberg, Bonn, 1998. ISBN 3 930982 32 3

PŘÍLOHA 1

Trestní statistiky

Probační služba

Statistiky probační služby, které poskytují přehled různých druhů probace, zahrnují pouze informace do roku 1991. V současné době nelze uvést národní statistickou kompilaci, neboť Federální statistický úřad nedostal k dispozici informace od spolkových zemí. Statistiky probační služby za rok 1991 ukazují:

- 56 247 probačních lhůt s podmíněčným trestem
- 42 449 probačních lhůt s odloženým zbývajícím pevným trestem
- 215 probačních lhůt s odloženým trestem odnětí svobody na doživotí.

Celkově byla probační lhůta vykonána u:

18 196 případů prostřednictvím prominutí trestu
2 601 případů prostřednictvím ukončení dohledu
8 683 případů prostřednictvím zrušení trestu.

Probační lhůta po podmíněčném trestu byla vykonána u:

10 208 případů prostřednictvím prominutí trestu
1 433 případů prostřednictvím ukončení dohledu
5 691 případů prostřednictvím zrušení trestu.

Probační lhůta s odloženým zbývajícím pevným trestem byla vykonána u:

7 959 případů prostřednictvím prominutí trestu
1 174 případů prostřednictvím ukončení dohledu
3 589 případů prostřednictvím zrušení trestu.

Probační lhůta s odloženým trestem odnětí svobody na doživotí vykonána u:

29 případů prostřednictvím prominutí trestu
5 případů prostřednictvím ukončení dohledu
3 případů prostřednictvím zrušení trestu.

Zdroj: Deutscher Bundestag 13. Wahlperiode. Drucksache 13/7027

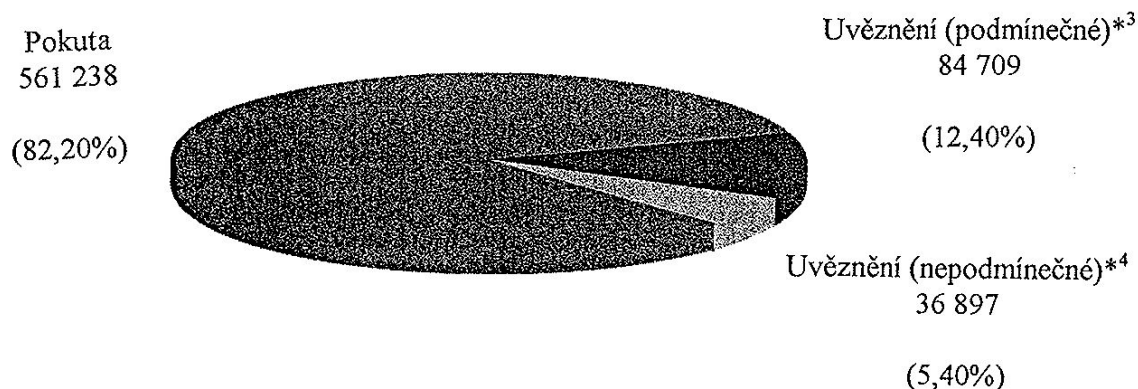
Tresty u dospělých pachatelů

V souladu s obecným trestním právem bylo v roce 1996 odsouzeno celkem 683 258 dospělých; 16% z nich byly ženy (107 107). Trest nejčastěji ukládaný dospělým je pokuta, uplatněná v 567 195 (83%) případech. Zbytku odsouzených byl uložen trest odnětí svobody nebo (zřídka) armádní vazba. Zhruba dvě třetiny ze 115 767 trestů odnětí svobody nebo armádních vazeb bylo odloženo s probací, tj. 80 786 (12%) všech trestů skončilo podmíněčným trestem a uložením probace, a 35 277 (5%) pachatelů bylo posláno do vězení bez probace (viz diagram níže).

Zdroj: Criminal Justice in Germany. Federal Ministry of Justice, Bonn 1997; str. 29

Diagram: Tresty u dospělých pachatelů*¹ (Bývalé Západní Německo a Berlín*²)

Celkový počet osob odsouzených podle obecného trestního práva : 682 844

*¹ Uvedeny jsou pouze nejzávažnější tresty

² Od roku 1995 celý Berlín

³ Včetně armádní vazby (n=23)

*⁴ Včetně armádní vazby (n=257)

Zdroj: Statistiky odsouzení z roku 1996 vydané Federálním statistickým úřadem ve Wiesbadenu, tabulka 2.3.

Tresty v rámci trestního práva pro mladistvé

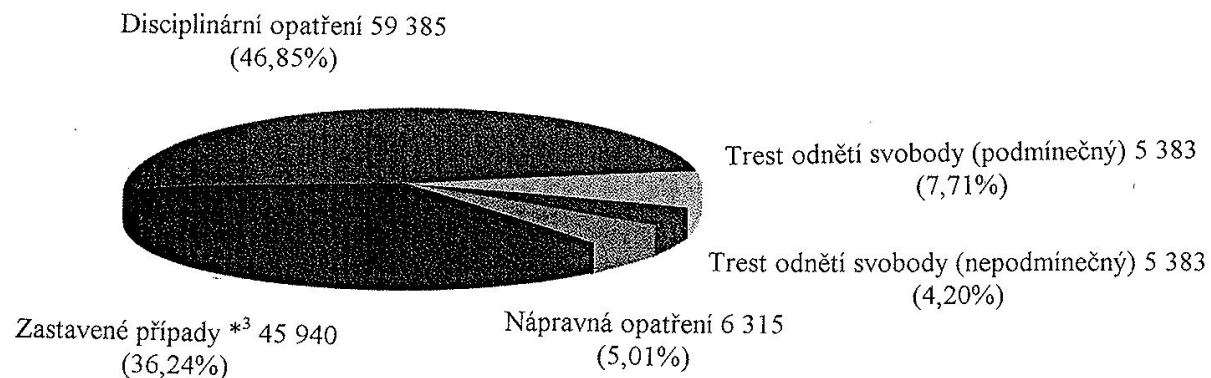
Zdroj: Criminal Justice in Germany. Federal Ministry of Justice, Bonn 1997; str. 36.

Tyto údaje jsou zahrnuty z toho důvodu, že zahrnují čísla pro odsouzené dospělé pachatele, kterým bylo v době spáchání trestného činu mezi 18 a 20 lety, a byli proto odsouzeni podle trestního práva pro mladistvé. Následující diagram přináší přehled trestů uložených v systému trestního soudnictví pro mladistvé, včetně případů odložených v souladu s článkem 45, odstavcem 3 a článkem 47 Zákona o soudech pro mladistvé. Nejčastější trest má formu disciplinárních opatření; vazba jako jediné disciplinární opatření zahrnující pobyt v zařízení, byla uložena v téměř 14 000 případech a postihla 17% všech odsouzených. Zhruba 6 300 pachatelů dostalo nápravné opatření, téměř výlučně ve formě nařízení uloženého jako nejtěžší potrestání. 15 000 pachatelů dostalo trest odnětí svobody: 57% v délce od 1 do 2 let. 10% vazebních trestů se pohybovalo mezi 2 a 5 lety, a 0,6% mezi 5 a 10 lety.

Ve více než 45 000 případech státní zastupitelství se souhlasem soudu zastavilo trestní řízení. K tomuto rozhodnutí došlo v souladu s článkem 45, odstavcem 3 Zákona o soudech pro mladistvé, nebo soudy pro mladistvé samy vznesly v souladu s článkem 47 Zákona žalobu bez vynesení rozsudku. Čísla však nezahrnují mnoho případů, jež státní zastupitelství v souladu s článkem 45, odstavcem 1 nebo 2 Zákona o soudech pro mladistvé zastavilo bez účasti soudu.

**Diagram: Tresty podle trestního práva pro mladistvé*¹
(Bývalé Západní Německo a Berlín*²)**

Celkový počet trestů: 126 786

*¹ Případy přerušené soudy pro mladistvé v souladu s trestním právem pro dospělé nejsou uvedeny

*² Od roku 1995 celý Berlín

*³ V souladu s článkem 45, odstavcem 3 a článkem 47 Zákona o soudech pro mladistvé

Zdroj: Statistika odsouzení z roku 1996 vydané Federálním statistickým úřadem ve Wiesbadenu, tabulka 2.3.

Kapitola 5

Rakousko

Christoph Koss

I

Historický vývoj systému probačních služeb

Počátky probačních služeb v Rakousku

Asociace probačních služeb a sociální práce („*Verein für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit, VBSA*,“) v současné době zaměstnává 600 pracovníků na plný úvazek a 800 dobrovolníků v 700 úřadech, a řadí se tak mezi největší poskytovatele zaměstnání v oblasti sociální práce v Rakousku.

Dnešní soukromá asociace s nespočetnými úkoly a cíli zahájila svou činnost jako soukromá iniciativa v roce 1957. V 50. letech spočívaly probační služby doslova v podpoře pachatelů propuštěných z vazby prostřednictvím darů v podobě peněz nebo naturálií.

Během těchto let byl zaznamenán vysoký nárůst trestné činnosti mladistvých. V té době byl jedinou alternativou trestů odnětí svobody a jejich výkonu ochranný dozor („*Schutzaufsicht*,“), který sahá zpět do roku 1920 a projevil se jako spíše neúčinný.

Rakousko začalo intenzivně diskutovat zkušenosti probačních služeb v jiných zemích (obzvláště v právních kruzích a mezi psychology). Konkrétní události nepokojů v nápravných zařízeních pro mladistvé v roce 1952 daly podnět k hledání alternativ k uzavřeným institucím. V roce 1955 byl jistý tyrolský soudce prvním, kdo prováděl dohled nad mladistvým pachatelem v rámci probačního postupu. Soudci u soudů pro mladistvé žádali zavedení probačních služeb. Pracovní skupina probačních služeb („*Arbeitsgemeinschaft für Bewährungshilfe*,“) byla založena v roce 1957 a vytvořila základy výše uvedené VBSA tak, jak ji známe dnes.

Chronologický vývoj

Prvním důležitým milníkem ve vývoji systému probačních služeb byl Zákon o soudech pro mladistvé („*Jugendgerichtsgesetz*,“) z roku 1961. Tento zákon zohlednil zkušenosti shromážděné členy Pracovní skupiny, kteří (až na jednu výjimku) byli dobrovolníky. Systém probace byl dán ze zákona. Obecné politické stanovisko k trestnému činu nebylo v té době příliš liberální. Ale odhodlaný ministr spravedlnosti, Dr. Christian Broda, jež se těšil rozhodujícím vlivu po mnoho následujících let, dokázal k přijetí tohoto zákona získat podporu všech politických stran.

V roce 1964 byla realizace probace svěřena Asociaci probace a sociální práce pro mladistvé, jak byla tehdy nazývána („*Verein für Bewährungshilfe und soziale Jugendarbeit*,“). Speciální důraz byl kladen na rozvoj probačních služeb ve spolkových zemích („*Bundesländer*,“). V roce 1969 byl schválen Zákon o probačních aktivitách („*Bewährungshilfegesetz*,“). Tento zákon zajistil právní a organizační rámec a stanovil detailní pracovní zodpovědnost, práva a povinnosti probačních úředníků. V roce 1975 došlo k všeobecné reformě trestního práva, jež doprovázela modernizaci společnosti jako celku. Kromě dalších změn byly probační služby rozšířeny na dospělé delikventy. Následně se tedy název asociace změnil na *Asociaci probačních služeb a sociální práce*, neboli VBSA. Zakládáním ústředních orgánů pro péči po propuštění z výkonu trestu rozšířila asociace své služby; tyto orgány byly přístupné všem pachatelům propuštěným z vazby. Rozsah služeb byl nadále rozšířen o poskytování ubytovacích možností. Novelou Zákona o probačních službách z roku 1980 byla diskuse o nacionalizaci (viz níže) ukončena. V roce 1988 byl schválen nový

Zákon o soudech pro mladistvé, který mimo jiné stanovil legislativní základ pro mediaci u mladistvých delikventů. Všeobecná strukturální reforma ve VBSA začala v roce 1991 s cílem dosažení takové pozice, aby mohla VBSA realizovat svůj mandát na smluvním základě. V roce 1994 uzavřelo Federální ministerstvo spravedlnosti s VBSA Obecnou smlouvu („*Generalvertrag*„), která stanoví povinnosti a kompetence Federálního ministerstva spravedlnosti, jako objednatele, a VBSA, jako poskytovatele služeb. Tento akt potvrdil úspěšné dokončení strukturální reformy. V roce 1999 schválil parlament Zákon o náhradních opatřeních a došlo k zahrnutí kraje Štýrska do VBSA (viz výše), čímž byl zdůrazněn nejnovější vývoj probačních služeb.¹⁷

Soukromý nebo státní systém?

Po mnoho let se objevovaly názory na to, zda má být systém probačních služeb soukromý nebo státní. Politické strany a zákonodárci VBSA opakovaně měnili svá stanoviska. Například v roce 1969 se realizace služeb prostřednictvím soukromých asociací stala součástí Zákona o probačních službách a VBSA byl udělen mandát na jeho uplatňování. Tato skutečnost byla však vnímána jako dočasné opatření do zřízení veřejné služby. Výhody soukromých probačních služeb brzy převážily všechny nedostatky, obzvláště proto, že umožnily relativně nezávislou praxi sociální práce a testování nových způsobů práce na zkušebních projektech. Po projednání Novely zákona o probačních službách v roce 1980 bylo možné tuto nezávislost udržovat pouze díky přijetí určitých kompromisů. VBSA byla těsněji spjata s Federálním ministerstvem spravedlnosti a výsledkem byl velice neuspokojivý statut – ani státní ani soukromý. Příkladem této zmatečné situace je zařazení některých probačních úředníků (ne všech) jako státních zaměstnanců VBSA, jež však byli zaměstnání Federálním ministerstvem spravedlnosti. Řadu právních otázek tak muselo řešit ministerstvo. V 90. letech se politika v Rakousku změnila. Veřejné úkoly teď měly v co největší míře řešit soukromé organizace: jednu z těchto oblastí tvořily probační služby. V roce 1994 byla schválena Obecná smlouva mezi Federálním ministerstvem spravedlnosti a VBSA. Tato smlouva stanoví, že Federální ministerstvo spravedlnosti je objednatelem a VBSA poskytovatelem služeb, a jednoznačně definuje kompetence a úlohy.

Profesionální nebo dobrovolnický?

Zákon o soudech pro mladistvé z roku 1961 („*Jugendgerichtsgesetz*„) ustanovil pouze dobrovolné probační pracovníky. Brzy se však ukázalo, že je třeba profesionálních sociálních pracovníků s adekvátní kvalifikací. I dnes však část práce stále vykonávají dobrovolníci a jsou pro probační služby nepostradatelní. Kromě probačních úředníků zahrnují profesionální zaměstnanci VBSA pracovníky pro mediaci v trestních záležitostech, a sociální pracovníky angažované v péči po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a ubytovacích projektech a krizových zásazích.

Centralizovaný nebo decentralizovaný?

V současné době se považuje za logické a samozřejmé, že zákonem nařízené probační služby vykonává v celém Rakousku jedna organizace. Je to systém s mnoha výhodami, jako např.

¹⁷ Detailní popis vývoje VBSA v letech 1957 až 1989 je obsažen v brožůře „*Probezeit*„, viz seznam publikací.

jednotná profesionální úroveň a značný vliv na trestní politiku, umožněný v roce 1968, kdy byl Ústavní soud („*Verfassungsgerichtshof*„) vybídnut k rozhodnutí bez ohledu na to, zda byla probace podřízena jurisdikci federální vlády nebo spolkových zemí. V té době jedna ze spolkových zemí velice silně prosazovala decentralizaci. Na základě rozhodnutí Ústavního soudu podléhá probace jurisdikci federální vlády a proto ji musí financovat Federální ministerstvo spravedlnosti. Obecně začal být systém probačních služeb v průběhu let akceptován i přes změny v politické moci. Akceptovala jej též široká veřejnost, a doufejme, že tomu tak bude i nadále, i když to nelze nikdy zaručit.

II

Legislativní základ a poslání

Legislativní základ

Legislativní základ pro probační příkazy a mediaci v trestních záležitostech nařízené státním zástupcem nebo soudem je stipulován v Trestním zákoníku („*Strafgesetzbuch*„) a Trestním zákoníku procesním („*Strafprozessordnung*„). Zákon o probačních službách rovněž obsahuje ustanovení týkající se následujících aspektů:

- pracovní odpovědnosti VBSA
- organizace
- požadavky na kvalifikaci probačních úředníků
- funkce řízení
- dohled a školení personálu
- dobrovolnické probační služby
- přiřazení probačního úředníka klientovi, nebo pracovníka pro zprostředkování v trestních záležitostech
- práva a povinnosti probačních úředníků a zprostředkovatelů
- maximální počet případů na jednoho probačního úředníka

Obecná smlouva uzavřená v roce 1994 mezi VBSA a Federálním ministerstvem spravedlnosti obsahuje konkrétní cíle. Stanoví služby, jež má VBSA poskytovat. Rovněž definuje finanční prostředky, které na oplátku bude poskytovat Federální ministerstvo spravedlnosti. Poněvadž smlouva může být ukončena pouze poměrně dlouhou výpovědní lhůtou, je zaručeno finanční zabezpečení realizace práce VBSA, čímž je VBSA umožněno dlouhodobé plánování.

Rakouské trestní soudy se zabývají trestnými činy a přečiny. Trestné činy jsou úmyslné činy s možným trestem odnětí svobody na více než 3 roky. Veškeré další činy jsou přečiny. Správní orgány (např. policie) mohou ukládat pokuty za nezákonné parkování apod. Na mladistvé se vztahuje Zákon o soudech pro mladistvé. V Rakousku je věk trestní odpovědnosti stanoven na 14 let. Trestné činy spáchané mladistvými jsou trestné činy spáchané mladými lidmi ve věku mezi 14 a 19 lety.

Poslání

Úspěšná sociální práce vyžaduje odhodlání, cíle a strategie. To se týká též systému probační služby. Vyjádření poslání nejen zprůhledňuje cíle a spojuje je s činnostmi jednotlivých pracovníků, ale rovněž tlumočí hodnoty a cíle organizace široké veřejnosti a partnerským organizacím. Vyjádření poslání je též příslušným vyjádřením strategických cílů vedení.

Poslání VBSA je založeno na zkušenostech, cílech a víře jejích členů a zaměstnanců a má za úkol informovat okolní svět o základních principech, na nichž je práce VBSA postavena. Organizace zapojené do sociální práce vyvíjejí velké úsilí, aby dokázaly držet krok se změnami ve společnosti. Poslání musí tedy být opětovně formulováno v souvislosti s tím, jak se mění právní rámec. Poslání VBSA se nesoustředí pouze na rychle dosažitelné cíle. Utopický koncept společnosti bez věznic nenabízí rychlý či snadno realizovatelný recept; ale vyplatí se neustále si připomínat skutečnost, že nátlaková opatření státu, obzvláště pak tresty odnětí svobody, vyžadují specifické odůvodnění jakož i neustálé pečlivé zkoumání jejich praktičnosti a spíše relativního významu.

1 Společenské cíle

- VBSA je zavázána společnosti zaměřené na jednotlivé lidské bytosti. Jako základ by mělo postačit minimum nátlaku. Nezbytné předpoklady by měly být založeny na příslušné politické a občanské rovině.

2 Pomoc místo trestu

- Úkoly VBSA zahrnují: vytváření, testování, zavádění a realizaci praktických modelů pro smysluplné řešení výskytu trestné činnosti. V tomto ohledu jsou dvěma hlavními cíly:
 - a) VBSA dává prvopachatelům příležitost, aby byli znovu přijati jako občané a zapojili se zpět do společnosti.
 - b) VBSA nabízí služby pro konfliktní řešení zohledněním skutečných zájmů obětí.

3 Dialog místo vyloučení ze společnosti

- Vyloučení ze společnosti podporuje trestnou činnost. Pouze lidé se sociálními schopnostmi budou dodržovat zákony. VBSA se proto snaží posílit sociální kvalifikaci bývalých delikventů a tím přispívá k bezpečnosti a ochraně občanů. Prevence páchaní trestné činnosti je dalším cílem výkonu sociální práce v této oblasti. Důležitým aspektem je v tomto směru snížení výskytu předsudků a strachu ve společnosti obecně. Sdělovat tyto poznatky je úkolem oddělení pro styk s veřejností (PR) VBSA.

4 Široké spektrum pomoci

- Delikventi jsou schopni změnit svůj život, přestat páchat trestnou činnost a vyhnout se trestním postihům; aby toho byli schopni docílit, potřebují pomoc. Často jsou příčinou trestného činu nepříznivé sociální podmínky; někteří delikventi trpí těžkou poruchou osobnosti. A právě zde může VBSA pomoci. Používá metody sociální práce s cílem poskytovat bývalým delikventům existenční minimum a ubytování. To jsou základní požadavky prevence opětovného páchaní trestné činnosti. Další iniciativu tvoří

spravedlivé odškodnění a usmíření pachatelů a obětí pomocí mediace („*Aussergerichtlicher Tatausgleich, ATA*“), zaměřené na zájmy obětí trestného činu.

5 Princip dobrovolnosti

- Pokud nejsou probační služby vyhledány dobrovolně, ale nařízeny soudem, snaží se VBSA motivovat tyto klienty a nabídnout pomoc při obnově jejich osobních vztahů, a podporovat vytváření stanoviska k odpovědné spolupráci.

6 Spolupráce státního a soukromého sektoru

- Přestože legislativní základ a většinu prostředků poskytuje stát, je VBSA soukromou neziskovou asociací. Tato skutečnost do jisté míry zaručuje politickou nezávislost systému probačních služeb. Poskytuje též potenciál pro soukromou podporu včetně práce vykonávané dobrovolníky. Práce soukromého sektoru též umožňuje rychlou reakci na různé společenské potřeby. Stávající působení po celém území Rakouska zajišťuje jednotnou realizaci zákonných oprávnění.

7 Kvalita činností

- Za většinu svých úspěchů vděčí VBSA svým zaměstnancům. Probační služby musí provádět oddaní profesionálové.
- Dobrovolníkům musí pomáhat školení sociální pracovníci. Dlouhodobé plánování rozvoje kvalifikací personálu a trvalé školení odborně kvalifikovaných zaměstnanců a dobrovolníků zaručuje vysoký standard práce VBSA.

8 Průhlednost

- VBSA se snaží docílit vysokého stupně průhlednosti svých organizačních a rozhodovacích struktur. Tyto struktury umožňují nejen jednoznačné hodnocení výsledků, ale též poskytují vhled do cíleného a ekonomického využívání veřejných prostředků a soukromých darů. Spolupráce mezi ústředím a vedením zemských organizací je založena na vysoce kvalitních metodách řízení s cílem dosáhnout optimální kvality poskytování smluvních služeb.

III

Organizace probačních služeb

Uskutečňování probačních služeb po celém Rakousku provádí soukromá organizace. Asociace probačních služeb a sociální práce („*Verein für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit, VBSA*„). Tyto služby jsou poskytovány na základě Obecné smlouvy s Rakouskou republikou zastoupenou Federálním ministerstvem spravedlnosti. Poněvadž je VBSA soukromou společností, její nejvyšší orgán tvoří valná hromada („*Generalversammlung*„), která volí na tříleté období dozorčí radu („*Vorstand*„). Dozorčí rada jmenuje jednatele

(„*Geschäftsführer/in, GF*„) a jeho zástupce na dobu pěti let. VBSA má rovněž své vlastní auditorské oddělení, které podává zprávy přímo jednatelem, a jehož zaměstnanci jsou přijímáni se souhlasem Ministerstva spravedlnosti.

VBSA působí po celém Rakousku. Rozsah jejích činností zahrnuje výkon probační práce („*Bewährungshilfe, BWH*„), výkon mediace v trestních záležitostech („*Aussergerichtlicher Tatausgleich, ATA*„), péči po propuštění z výkonu trestu („*Haftenlassenenhilfe, HEH*„), jakož i probační ubytovny a ubytovny pro péči po propuštění („*Wohn- und Kriseneinrichtungen, WKE*„). Všechny tyto činnosti jsou uvedeny v Obecné smlouvě.

Struktura VBSA

VBSA je liniově řízená organizace a je rozdělena do čtyř oddělení („*Fachbereiche*“), jež odpovídají hlavním oblastem činnosti:

1 Probační práce	(16 agentur)
2 Mediace v trestních záležitostech	(12 agentur)
3 Péče po propuštění z výkonu trestu	(8 agentur)
4 Probační ubytovny, ubytovny pro péči po propuštění	(6 agentur)

Každé oddělení řídí vedoucí oddělení, jež je členem správní rady. Kromě oddělení existuje množství referátů („*Referate*„), které zodpovídají za právní záležitosti, vztahy s veřejností, školení a rozvoj personálu, finance, řízení lidských zdrojů a elektronické zpracování dat. Vedoucí těchto referátů jsou též členy správní rady. Všechny členy správní rady jmenuje jednatel na základě pětiletého funkčního období. Jednatel, vedoucí oddělení a referátů řídí všechny rakouské země centrálně.

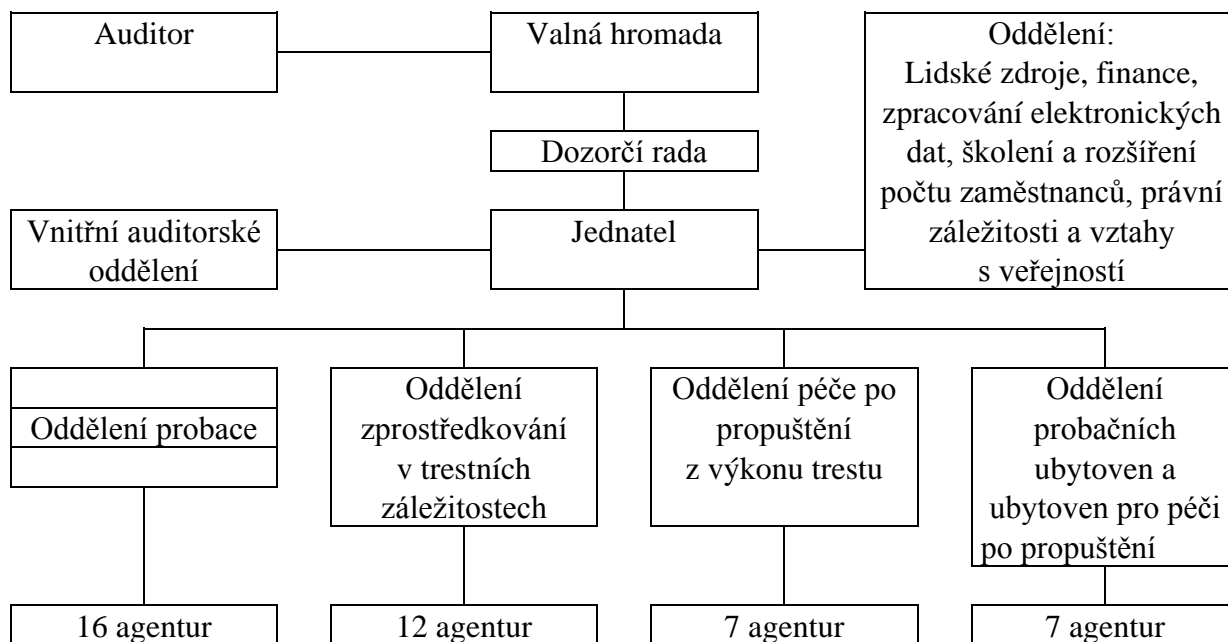
Na místní úrovni organizuje a poskytuje služby 42 agentur VBSA („*Einrichtungen*„), přičemž každou z nich vede vedoucí agentury. Tyto vedoucí agentur rovněž jmenuje jednatel společnosti, a to na doporučení vedoucího oddělení na dobu 5 let. Na zemské úrovni ve spolkových zemích jsou vedoucí těchto agentur sjednoceni v Zemských koordinačních orgánech („*regionale Koordination*„), které zajišťují, aby byly služby prováděné agenturami integrované a sjednocené, a zastupují VBSA ve své zemi.

Každé ze čtyř oddělení organizuje pro vedoucí agentur, kteří jsou součástí oddělení, konference zaměřené na plánování a konzultace. VBSA má celkem 621 placených profesionálních zaměstnanců a 823 dobrovolníků a pracovníků, kteří pracují na smlouvu (dohodu). Odborné zkušenosti a kvalifikace placených zaměstnanců se většinou pohybují v oblasti sociální práce, členové personálu jsou držiteli Diplomu Akademie pro vzdělávání sociálních pracovníků („*Akademie für Sozialarbeit*„). Všichni odborně kvalifikovaní pracovníci agentur jsou organizováni do skupin, jež jednou týdně pořádají schůze skupiny. Úkoly personálu a vedoucích agentur jsou popsány v popisech práce jednotlivých oddělení. Organizační a komunikační struktury jsou popsány ve vnitřních pravidlech řízení („*Geschäftsordnung*„) a v organizačních nařízeních („*Organisationsregulative*„). Organizační nařízení se skládají z pravidel a směrnic.

Nově přijatí zaměstnanci absolvují úvodní školení složené z 3 až 5 týdenních seminářů, 1 až 2 let učitelství praxe při práci, a 2 až 3letého dozoru. Oddělení, které zodpovídá za školení a rozvoj zaměstnanců, navrhuje úvodní školicí semináře i všeobecný každoroční program rozvoje pro všechny cílové skupiny v rámci VBSA. Průměrný čas věnovaný průběžnému zaměstnaneckému školení je v současné době 8 dnů za rok na jednoho pracovníka. Na základě anonymního průzkumu uskutečněného mezi zaměstnanci v listopadu

1997 87% zaměstnanců vyjádřilo uspokojení se současnou situací v práci. Tento fakt potvrzuje i ne příliš časté střídání zaměstnanců v VBSA.

Organizační schéma

Oddělení probační práce, BWH

Toto oddělení zahrnuje 16 agentur. Agentury jsou rozmístěny v 9 rakouských spolkových zemích a mají sídlo ve všech městech, ve kterých je Zemský soud („Landesgericht,“). Ve snaze zdokonalit účinnost a zajistit hospodárnější využití prostředků bylo založeno 32 kontaktních kanceláří, jež jsou součástí organizační struktury jednotlivých agentur. Oddělení probační práce má 365 placených pracovníků na plný nebo poloviční úvazek, 259 probačních pracovníků a 106 úředníků, a 717 dobrovolných probačních pracovníků. Probační pracovníci jednotlivých agentur pro účely plánování a koordinace úkolů tvoří skupiny o 5 až 14 osobách. Administrativní a odborný dohled provádí vedoucí skupiny nebo vedoucí agentury. Zákon předepisuje maximální počet 30 klientů na jednoho pracovníka na plný úvazek. Samotná VBSA stanovila jako plnou pracovní zátěž počet 26 klientů na jednoho pracovníka na plný úvazek. Dobrovolný probační pracovník nesmí pracovat s více než 5 klienty. Dobrovolní probační pracovníci jsou rovněž organizováni do oddělených skupin.

Kromě administrativního a odborného dohledu nad zaměstnanci zahrnují úkoly vedoucího agentury též spolupráci se soudy, řízení agentury z obchodního hlediska a součinnost s ostatními agenturami v regionu. Hlavní úlohou probačních pracovníků je psychosociální péče o klienty na základě soudního příkazu probace. Vlastní jmenování probačního úředníka provádí vedoucí agentury, který rovněž zodpovídá za plnou pracovní zátěž svých zaměstnanců. Probační práce má v zásadě formu práce s jednotlivými případy nebo dohledu. U zvláštních cílových skupin, jako jsou např. mladiství a mladí dospělí, se realizuje též skupinová práce. Průměrná délka dohledu je v současné době 2,5 roku. Probační úředník pořizuje a uchovává detailní zprávy o práci s každým klientem.

Šest měsíců po vydání probačního příkazu jsou zprávy předkládány soudu, který příkaz vydal; a poté kdykoli na požádání soudu. Hlavním předmětem práce s případem je kontakt mezi klientem a úředníkem, kdy úředník musí zhodnotit četnost kontaktu (průměrný, intenzivní, omezený). Příslušná četnost kontaktu závisí na situaci a problémech klienta, a je ponechána na uvážení a odborné kompetenci probačního úředníka a vedoucího agentury.

Nezbytným předpokladem adekvátní podpory klientů je znalost jejich rodinné situace. Proto je důležité, aby probační úředník navštěvoval klienty v jejich domácím prostředí a hned na začátku období dozoru je motivoval k vytvoření vhodných podmínek pro spolupráci. Během této fáze je cílem probačního úředníka přeměnit soudem uložený trest v nabídku služby, kterou klient přijme. VBSA je jediným poskytovatelem probačních služeb v Rakousku. K 31. prosinci 1998 měly probační služby 6 275 klientů.

Oddělení zprostředkování v trestních záležitostech, ATA

V Rakousku je 12 agentur, které zajišťují mediaci v trestních záležitostech dospívajících a dospělých, a které zaměstnávají 84 zaměstnanců na plný úvazek. Toto oddělení má celkem 123 zaměstnanců, včetně 39 úředníků. I zde jsou členové personálu seskupeni do týmů. V souladu s Trestním zákoníkem procesním („*Strafprozessordnung*„) práci oddělení předává hlavně státní zastupitelství. Mohou tak však činit i soudy. Klienty ATA tvoří podezřelí i oběti. Zprávy o výsledcích mediace jsou předkládány zpět státnímu zastupitelství nebo soudcům.

V tomto ohledu je brán zřetel na základní rozdíly mezi různými druhy konfliktů, jež tvoří základ postoupených případů, a to jak z hlediska použitých pracovních postupů, tak s ohledem na počet pracovníků zapojených do procesu mediace. Obzvláště se rozlišuje mezi konflikty vyplývajícími ze situace, jež nemá dlouhotrvající historii a konflikty, jež trvají již poměrně dlouhou dobu. Na tomto rozdílu závisí charakter použitých metod a počet mediátorů (jeden nebo dva). Základním principem ATA je zastupování všech stran, tj. mediátor nikomu nestrání, ale podporuje obě strany ve vyjádření problému a nalezení společného řešení. VBSA je jediným poskytovatelem služby mediace v trestních záležitostech v Rakousku. V roce 1998 mediace v trestních záležitostech zahrnovala 7500 podezřelých a stejný počet obětí.

Oddělení péče po propuštění z výkonu trestu, HEH

Toto oddělení je složeno ze 7 centrálních orgánů péče po propuštění v Rakousku a 1 denního centra. Celkový počet zaměstnanců tohoto oddělení je 102; 26 zaměstnanců pracujících na smlouvu a 19 úředníků. Cílovou skupinou těchto orgánů jsou pachatelé propuštění z vězení bez soudního příkazu na dohled, což znamená, že tito klienti využívají služeb dobrovolně. Funkce centrálních orgánů zahrnují:

- poradenství v oblasti zaměstnání a odkazování na různá pracovní místa jménem Úřadu práce („*Arbeitsmarktservice, AMS*“).
- poradenství v oblasti živobytí, bydlení, terapie;
- poradenství v penitenciárních institucích pro pachatele, jež mají být propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody;
- práce s klienty v oblasti jejich osobního rozvoje;
- iniciativy zaměřené na pomoc klientovi v organizaci každodenního životního stylu.

Poradenství v oblasti zaměstnání a odkazování na různá pracovní místa se provádí jménem úřadu práce v dané zemi, a úřad práce za tuto službu platí. V těchto zemích je VBSA jediným smluvním partnerem úřadů práce co se týká této specifické cílové skupiny, tj. pachatelů propuštěných z vazby.

Poradenství a podpora v oblasti základních životních otázek nabízí též jiné organizace v regionech, ale ne pro tuto konkrétní cílovou skupinu. To samé platí pro práci s klienty; konstruktivní aktivity v rámci podpory každodenního životního stylu, jako např. denní centra a aktivity pro volný čas, nabízí jiní nezávislí nebo komunitní poskytovatelé pouze v několika zemích hlavně v příměstských oblastech. V této oblasti pracují centrální agentury převážně prostřednictvím pracovníků na smlouvu. Místní úřady a spolkové země přispívají společnosti VBSA finančně na poradenství, dohled a konstruktivní aktivity podpory životního stylu. Základní finanční prostředky zajišťuje Federální ministerstvo spravedlnosti. V roce 1998 služeb nabízených tímto oddělením využilo 3 241 klientů.

Oddělení probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění, WKE

Toto oddělení disponuje 6 ubytovny v největších rakouských městech; jejich celková kapacita je 155 míst. Cílovou skupinu těchto ubytoven tvoří mladiství a dospělí se záznamem v trestním rejstříku, jakož i jejich nezaopatření rodinní příslušníci bez domova. Tato služba je důležitým prostředkem k dosažení cílů stanovených probačními službami Oddělení probační práce a péče po propuštění z výkonu trestu. Předmětné ubytovny jsou rozdílně vybaveny i organizovány podle svého individuálního přístupu a podle toho, kterým cílovým skupinám slouží. Škála využití může být od nouzového útulku pro mladistvé s téměř rezidenční celodenní péčí, po celky pro samostatné bydlení dospělých, kde se služby poskytují formou návštěv. Rozhodujícím faktorem této práce je spolupráce mezi profesionály Probačních služeb a Péče po propuštění s cílem dosáhnout vytyčených cílů. Oddělení probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění má celkem 111 zaměstnanců; 12 z nich jsou úředníci a 61 pracovníci na smlouvu. Za rok 1998 bylo na ubytovnách zaregistrováno 50 836 rezidentů.

Poněvadž záležitosti týkající se ubytování a bydlení spadají do pravomoci spolkových zemí a místních úřadů, podílejí se tyto orgány v různé míře na financování těchto služeb. Základní prostředky opět poskytuje Federální ministerstvo spravedlnosti. Umístění pro klienty této cílové skupiny nabízí (s různými zemskými odchylkami) i jiní nezávislí a komunitní poskytovatelé. Financování těchto služeb je částečně zajišťováno prostřednictvím smluv s Federálním ministerstvem spravedlnosti. Jednotlivé žádosti o finance v různých zemích posuzují vedoucí agentur Probační služby a Péče po propuštění z výkonu trestu a předávají je ministru spravedlnosti.

IV

Probační práce v různých fázích trestního řízení

Obecně

Tato kapitola popisuje legislativní rámec pro implementaci probace a mediace v trestních záležitostech. Oba tyto koncepty jsou formou zásahu sociální práce, jež umožňují zastavení trestního řízení. Nařizuje je bez výjimky státní zastupitelství nebo soud. Práce ve dvou dalších oblastech činnosti VBSA, tj. Péči po propuštění z výkonu trestu a Probačních ubytovnách a ubytovnách pro péči po propuštění z výkonu trestu, je vykonávána na bázi dobrovolné účasti klientů bez soudního příkazu. Legislativní základ této práce obsažený v Zákoně o probačních službách (viz kapitola 2), se proto skládá pouze z ustanovení týkajících se organizace a financování.

Probační práce

Probace má zákonný mandát aktivním způsobem pomáhat pachateli ve vytváření životního stylu a postojů, které mají zabránit opětovnému páčání trestné činnosti a vystavení se nebezpečí trestních postihů (§ 52, odst. 1 Trestního zákoníku). Pro tyto účely může soud v případě potřeby nařídit probaci a odložit tak úplně nebo částečně uložený trest na dobu trvání dozorého období. § 50 Trestního zákoníku stanoví probační příkaz v následujících případech:

- pokud je trest podmíněně odložen v plné výši („*zur Gänze bedingt nachgesehen*“), což je možné v případě pokuty („*Geldstrafe*“) nebo trestů odnětí svobody („*Freiheitstrafe*“) na méně než 2 roky (§ 43 Trestního zákoníku)
- pokud je část trestu podmíněně odložena; což je možné v případě pokut nebo trestů odnětí svobody na méně než 3 roky (§ 43a Trestního zákoníku)
- pokud je obžalovaný podmíněně propuštěn („*bedingt entlassen*“) z již vykonávaného trestu odnětí svobody; což je za různých podmínek možné po odpykání poloviny nebo dvou třetin trestu (§ 46 Trestního zákoníku)
- pokud je zadržený („*Angehaltener*“) podmíněně propuštěn z preventivního opatření s vazbou, což je možné v případech ukončení předpokládaného rizika, na jehož základě byla vazba uvalena (§ 47 Trestního zákoníku).

Základem pro probační příkaz je obvykle skutečnost, že soud se domnívá, že není nezbytné uložit trest, nebo alespoň celý trest, ale zastává nutnost dohledu probačního úředníka s cílem zabránit pachateli v opětovném páčání trestné činnosti. Nezbytným předpokladem každého typu podmíněného odložení nebo propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je, že pokračující výkon trestu není vyžadován ve snaze zabránit v páčání trestné činnosti jiným osobám. Klient je povinen dodržovat termíny dohodnuté s probačním úředníkem. Četnost kontaktu závisí na klientovi a nutnosti dohledu. Soustavný kontakt má též účinek sociální kontroly. Pokud klient soustavně ignoruje kontakt s probačním úředníkem nebo spáchá další trestný čin, může soud uložit nepodmíněný trest.

Od schválení novely Trestního zákoníku v roce 1996 nejsou probační úředníci již odpovědní za výkon soudních příkazů. V případě probačního příkazu je však probační

úředník povinen předkládat soudu písemné zprávy o vývoji dohledu. V této souvislosti může být probační úředník požádán soudcem, aby se vyjádřil k tomu, zda klient dodržuje soudní příkaz. Probační úředník však nemusí vykonávat aktivní dozor. Písemná zpráva musí být zpracována do šesti měsíců od vydání probačního příkazu, a při jeho ukončení. Doplňující zprávy jsou předkládány pouze na žádost soudu, nebo v případě, že probační úředník považuje za nezbytné určitý probační případ ukončit. U trestných činů spáchaných mladistvými (ve věku mezi 14 a 19 lety) stanoví § 22 Zákona o soudech pro mladistvé možnost probačních příkazů v následujících případech:

- dočasné zastavení trestného řízení („*vorläufige Einstellung eines Strafverfahrens auf Probe*“)
- přechodné odložení trestu („*Vorbehalt des Ausspruches der Strafe*“)
- odložení výkonu trestu odnětí svobody („*Aufschub des Vollzugs einer Freiheitsstrafe*“)

Podle § 35 Zákona o návykových látkách („*Suchtmittelgesetz*„) může státní zástupce dočasně odložit vypracování zprávy související s trestným činem, jež zahrnuje návykové látky nebo vedlejší trestné činy (spoluvinu), za předpokladu, že podezřelý souhlasí kromě jiných opatření s dohledem probačního úředníka. Stejně podmínky platí pro dočasné zastavení trestního řízení ze strany soudu. Se souhlasem podezřelého může být před uložením trestu nařízena dočasná probace („*vorläufige Bewährungshilfe*„) (§ 197 Trestního zákoníku procesního). Tento příkaz může sloužit jako mírnější opatření místo vazby během přípravného řízení. („*Untersuchungshaft*„). § 27 Zákona o probačních službách umožňuje dobrovolnou probaci („*Freiwillige Bewährungshilfe*„) nebo dohled nad pachatelem po vydání probačního příkazu nebo nepodmíněného propuštění z vazby („*unbedingte Entlassung*„), nebo preventivní opatření zahrnující vazbu („*Freiheitsentziehung*„).

Mediace v trestních záležitostech, ATA

S účinností od 1. ledna 2000 bude mít mediace v trestních záležitostech právní podklad. V současné době se mediace uskutečňuje jako zkušební projekt bez právního rámce po celém Rakousku. Následuje popis budoucího právního ustanovení, ne zkušebnímu projektu. V trestním soudnictví pro mladistvé funguje právní rámec od roku 1988.

Mediaci může nařídít buď státní zástupce (což je ve většině případů), a nebo soud. Je třeba splnit následující požadavky:

- okolnosti případu musí být dostatečně jasné; není nutné doznání viny. Přijetí mediace nevyžaduje státní zástupce, ale je nutné pro proces mediace. Pokud podezřelý nebo oběť nesouhlasí, je případ postoupen zpět soudu;
- trest nesmí být považován za nutný proto, aby bylo podezřelému nebo jiným osobám zamezeno v opětovném páčání trestné činnosti;
- trestný čin musí být v pravomoci jediného soudce; to platí pro většinu trestů s maximální sazbou 5 let;
- trestný čin spáchaný podezřelým nesmí být posuzován jako těžký, a
- trestný čin nesměl vést k úmrtí.

Požadavky na mediaci jsou podobné i pro oblast trestního práva pro mladistvé. Nejdůležitějším rozdílem vzhledem k Trestnímu zákoníku pro dospělé je to, že státní zástupce může *nařídít* mediaci v případech s maximální délkou odnětí svobody ve výši do 10 let, a soudy ve všech případech (neexistuje strop pro maximální délku trestu).

Další alternativní opatření

Od 1. ledna 2000 bude možné trestní řízení nebo tresty nahradit pokutou, výkonem veřejně prospěšných prací nebo probační lhůtou („*Probezeit*“), někdy doprovázenou dohledem nebo jinými požadavky za stejných podmínek jako mediace (viz též fáze přípravného řízení dále v textu). Výběr alternativních opatření závisí na tom, které z těchto opatření nejlépe slouží zájmu oběti. V případech, kdy byl příčinou trestného činu konflikt mezi podezřelým a obětí, bude jako alternativní opatření nejspíše aplikováno mediace.

FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

V současné době VBSA uplatňuje následující (převážně alternativní) opatření, nebo je začne uplatňovat s účinností od 1. ledna 2000:

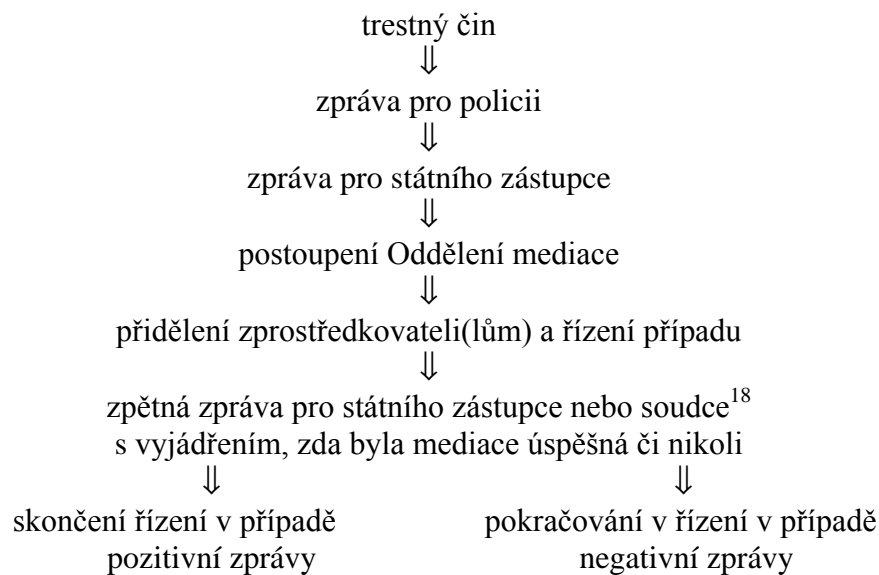
- I. mediace pro mladistvé a dospělé
- II. příkaz k výkonu veřejně prospěšných prací pro mladistvé a dospělé
- III. odklon případu („*Rücktritt von der Verfolgung*“) ze strany státního zástupce nebo soudce k probační lhůtě, za předpokladu, že podezřelý souhlasí s dohledem probačního úředníka a/nebo s plněním zvláštních požadavků
- IV. dočasné zastavení řízení v případě trestných činů spáchaných drogově závislými pachateli („*Zurücklegung der Anzeige*“), za předpokladu, že podezřelý souhlasí s dohledem probačního úředníka
- V. dočasná probace

Hlavním rysem těchto opatření je, že mohou být uložena pouze státním zástupcem nebo soudcem. Tato opatření nemůže aplikovat policie. VBSA tedy může jednat pouze na základě nařízení státního zástupce nebo soudce, ale nikdy jménem policie.

Ad 1) Mediace v trestních záležitostech

Mediace je nejdůležitějším a nejčastěji používaným alternativním opatřením v Rakousku. V roce 1989 stanovil nový Zákon o soudech pro mladistvé právní základ a nařízení pro mediaci týkající se mladistvých. Před rokem 1989 byla tato nařízení testována v rámci zkušebního projektu, jež byl zahájen v roce 1985. Zkušební projekt pro dospělé probíhá od roku 1992, v roce 1999 byl rozšířen do celého Rakouska. Právní rámec mediace u mladistvých, jakož i jiných alternativních opatření zaměřených na dospělé, byl přijat rakouským parlamentem 25. února 1999 a vejde v platnost k 1. lednu 2000 (obsah zákona viz výše kapitola „Obecně“).

(a) Proces mediace:

Od počátků mediačních služeb v Rakousku v roce 1985 pracovala VBSA na 40 000 případech, z nichž se 23 000 týkalo mladistvých a 17 000 dospělých. To znamená, že 80 000 lidí, z nichž 40 000 bylo obětí, mělo příležitost využít nápravných opatření v rámci mediace.. V případě mladistvých se počet 2 651 případů mediace v roce 1996 blíží počtu 3 491 odsouzení obviněných mladistvých ve stejném roce.

(b) Cíle mediace

- Oběť má šanci dosáhnout odškodnění, citového i hmotného.
- Potřeby a emoce oběti jsou brány vážně.
- Podezřelému je dána příležitost odčinit následky trestného činu. Podezřelý není v defenzivní pozici, jako tomu je během procesu, ale má možnost jednat.
- Zrušení řízení po obdržení pozitivní zprávy zamezuje zápisu v trestním rejstříku a možných souvisejících následků, např. hledání zaměstnání na přesyceném trhu práce.
- Spolehlivá dohoda vyjednaná mezi obětí a pachatelem nabízí šanci pro trvalý klid v jejich sociálním prostředí: 55% přidělených případů vzniká v bezprostředním sociálním prostředí.

(c) Typy trestných činů a konfliktů:

65% všech postoupených případů jsou trestné činy související s agresí, obzvláště pak s napadením a ublížením na zdraví, jiné zahrnují vážné ohrožení, použití nátlaku, obtěžování a v některých případech loupež. Zbývajících 35% představuje především majtkové trestné činy, krádež, vloupání a vandalismus. Co se týká typů konfliktů a prostředí, jež jsou obzvláště důležitá pro mediátory, kteří se případy zabývají, 55% z nich se týká bezprostředního sociálního prostředí, tj. partnerství (převážně násilné trestné činy), rodiny a přátel, pracoviště, školy, jakož i nejobtížnějšího typu konfliktu z hlediska řešení, tj. konfliktů mezi přáteli. Jelikož se klienti vzájemně znali již předtím, než byl trestný čin spáchán, a zůstanou ve

¹⁸ 90% případů je předáno státním zástupcem; 10% soudcem

většině případů v kontaktu i v budoucnu, je obzvláště důležité dobrat se perspektivy možného budoucího kontaktu.

(d) Organizace a metody:

Mediace je organizována jako speciálně definovaná oblast praxe. To znamená, že mediaci v trestních případech bez výjimky vykonávají pouze specializovaní a školení mediátoři. V Rakousku neexistují sociální pracovníci, kteří by pracovali zároveň jako probační úředníci a mediátoři.

V závislosti na typu konfliktu lze použít různé metody. Na jednotlivých případech může pracovat jeden nebo dva mediátoři. Případ domácího násilí řeší například dva (žena a muž).

(e) Přijetí a úspěch:

86% podezřelých a 84% obětí souhlasí s účastí na mediaci. Pokud se zúčastní, 90% podezřelých a 74% obětí uvádí velice uspokojivé nebo zcela uspokojivé výsledky. Pouze 4% podezřelých a 8% obětí nebylo spokojených s dosaženými dohodami. 85% případů souvisejících s mladistvými podezřelými a 65% případů souvisejících s dospělými uzavírá mediátor předložením pozitivní zprávy státnímu zástupci.

(f) Spolupráce mezi probační službou a jinými institucemi:

Existuje velice úzká spolupráce obzvláště s institucemi, jež případy předávají, tj. státními zástupci a (do menší míry) soudci. Tyto kontakty zahrnují zvážení otázek týkajících se jednotlivých případů, jakož i rozvoj vzájemného porozumění ve věci vhodnosti případů pro mediaci (používají se indikátory). V závislosti na souvisejících problémech dochází k doplňkové spolupráci s jinými organizacemi, právníky, terapeuty, atd., s odkazem na právní radu, radu pro dlužníky, nebo partnerskou terapii. Pokud proces mediace prokáže, že podezřelý vyžaduje dohled probačního úředníka, pokusí se mediátor(ři) získat od soudu probační příkaz. Existuje také několik modelových projektů, které počítají se spoluprací s policií. V takových případech policie předloží státnímu zástupci zprávu s návrhem aplikace mediace.

Ad 2) Veřejně prospěšné práce

Dosud byly veřejně prospěšné práce omezeny pouze na trestní soudnictví pro mladistvé. Soudy pouze zřídka nařizovaly výkon veřejně prospěšných prací, realizovaných VBSA, do značné míry z důvodu nedostatku finančních prostředků a priority věnované mediaci. Probační pracovníci takové případy přijímají vedle své obvyklé pracovní zátěže. Intenzivně spolupracují s institucemi, kde dospívající musí pracovat. S účinností od ledna 2000 budou moci veřejně prospěšné práce vykonávat i dospělí pachatelé. V současné době VBSA vytváří pracovní model, aby bylo možné výkon veřejně prospěšných prací pro dospělé uvést do praxe.

Ad 3) Odklon

Toto opatření, jež také nabude účinnosti v roce 2000, umožní státnímu zástupci nebo soudci nařídít probaci a zároveň po dobu probační lhůty odvrátit trestní řízení. Podezřelý musí souhlasit s dohledem probačního úředníka a/nebo plněním specifických požadavků.

Dodatečně (nebo samostatně) může být podezřelému nařízeno plnění určitých závazků, jako např. účast na cvičných jízdách v autoškole.

Ad 4) Dočasné pozastavení řízení v případě trestných činů spáchaných drogově závislými pachateli

Toto opatření vyžaduje souhlas podezřelého s dohledem probačního úředníka.

Ad 5) Dočasná probace

Používá se obzvláště u případů v přípravném řízení, kdy je vydán probační příkaz a podezřelý je propuštěn. Tato alternativa se používá jako mírnější opatření, než je vazba. V případech dočasné probace je klient pod dohledem probačního úředníka do konce procesu. Probace může pokračovat i dále, pokud ji rozsudek stanoví.

FÁZE PROCESNÍ

Hlavním zásahem sociální práce, pokud je obviněný/obžalovaný shledán vinným, je soudní příkaz probace.

Kromě této intervence může být jako alternativní opatření nařízena probace nebo dočasná probace (viz fáze přípravného řízení). Pokud je podezřelý shledán vinným, může být vydán probační příkaz:

- pokud je celý trest podmíněně odložen („*bedingt nachgesehen*“), což je možné v případě pokut nebo trestu odnětí svobody na dva a méně let;
- pokud je trest podmíněně odložen zčásti, což je možné v případě pokuty nebo trestu odnětí svobody na tři a méně let;
- v případě mladistvých mohou být probační příkazy vydány v následujících případech:
 - a) dočasné zastavení řízení („*vorläufige Einstellung eines Strafverfahrens auf Probe*“)
 - b) dočasné odložení trestu („*Vorbehalt des Ausspruches der Strafe*“), a
 - c) odložení výkonu trestu odnětí svobody („*Aufschub des Vollzugs einer Freiheitsstrafe*“)

Ve všech případech jsou strany oprávněny požadovat náhradu místo příkazu.

Úlohy a cíle probační práce

Úlohou probačních úředníků je podporovat ty, kteří byli obviněni nebo odsouzeni za spáchání trestného činu, a umožnit jim vést život bez páchaní trestné činnosti a bez trestních postihů. To vyžaduje vytvoření vztahu s probačním klientem, aby bylo možné provázet a podporovat ho v překonávání každodenních problémů. Probační úředníci se snaží pomoci svým klientům řešit psychosociální a ekonomické problémy prostřednictvím sebeurčení, a podporovat je v zajišťování bydlení a příjmu. Aby bylo možné tohoto cíle účinně dosáhnout, pracují probační úředníci v těsném vztahu s jinými místními orgány sociálních služeb a organizacemi sociálního zabezpečení, s policií a dalšími orgány.

V každém případě po sociálním hodnocení následuje analýza problémů týkajících se ekonomické situace klienta, bydlení, zdraví, osobnosti, vztahů a sociální situace, a jejich páchaní trestné činnosti. Během této fáze jsou v úzké spolupráci s klientem určeny možné cíle

dozorného období. Je vytvořena pracovní dohoda, která stanoví krátkodobé cíle, předpokládané metody, a četnost kontaktů. Tyto pracovní dohody jsou každých šest měsíců revidovány, a v případě potřeby modifikovány nebo přepracovány. Na konci dozorného období slouží obecný přehled jako kontrola toho, jaké cíle byly formulovány během dozorného období, do jaké míry byly splněny a jaké pozitivní kroky rozvoje byly uskutečněny. Celostátní dokumentační systém byl zaveden v roce 1998. Důvodem vytvoření tohoto systému byla potřeba zaručit standardy vysoké kvality; systém pomáhá sebehodnocení a systematicky dokumentuje, čeho probační úředník během řízení zamýšlel dosáhnout a co tomuto procesu pomáhalo nebo bránilo. Probační úředník musí předložit písemnou zprávu soudu do šesti měsíců po vydání probačního příkazu a při jeho ukončení. Doplnující zprávy jsou předkládány pouze na žádost soudu, nebo v případě, že probační úředník považuje za nezbytné určitý probační případ ukončit.

S probačním příkazem i bez něj je na zvážení soudu vydat další příkazy, požadavky a zákazy, které musí podezřelý nebo pachatel dodržovat. Dotyčnému lze například uložit určité místo bydliště, povinnost dostavovat se v určitých intervalech před soud nebo jiný orgán, či zákaz přístupu na určitá místa. Příkaz k podstoupení zdravotní léčby, odvykací terapie nebo psychoterapeutického léčení lze vydat jen se souhlasem pachatele.

POROZSUDKOVÁ FÁZE

Probační práce po podmíněčném propuštění z vazby („bedingte Entlassung“)

Při podmíněčném propuštění z vazby může soudce pro mladistvé a dospělé nařídít probaci v případě, že si pachatel odpykal alespoň polovinu nebo dvě třetiny trestu. Současně se určuje probační lhůta v délce od 1 do 3 let. Mentálně narušení pachatelé („geistig abnorme Rechtsbrecher,“) odsouzení k uvěznění ve zvláštních penitenciárních zařízeních jsou zpravidla propuštěni pouze s probačním příkazem s desetiletou probační lhůtou.

Zákonnou praxí v Rakousku je téměř nulový výskyt podmíněčného propuštění po odpykání poloviny trestu. Podmínečné propuštění po odpykání dvou třetin trestu se vyskytuje v 25% případech. U mladistvých toto propuštění téměř vždy doprovází probační příkaz, zatímco u dospělých jsou probační příkazy vydávány jen v případě prvopachatelů, nebo částečně nebezpečných pachatelů. Cílem probační práce s podmíněčně propuštěnými pachateli je poskytovat jim psychosociální podporu, aby mohli začít žít život bez opětovného páchaní trestné činnosti a bez trestních postihů (viz Fáze řízení, úlohy a cíle).

Služby péče po propuštění z výkonu trestu

Pro propuštěné z vazby, jimž nebyl přidělen probační úředník vytvořila VBSA poradenské služby dostupné na dobrovolné bázi. Těchto poradenských služeb mohou využít ti, kdo si odpykali celý trest, ale i podmíněčně propuštění, propuštění z vazby před soudním procesem, nebo z vazby v občanských záležitostech. Služby péče po propuštění z výkonu trestu nabízí 7 z 9 krajských měst. Provádí je skupiny s průměrně 6 až 7 profesionálními sociálními pracovníky. Tyto služby vytvářejí základ samostatného oddělení VBSA a v podmínkách Obecné smlouvy mezi VBSA a Ministerstvem spravedlnosti jsou definovány jako samostatné odvětví probačních služeb v Rakousku (viz kapitola 3).

Úlohy probace a péče po propuštění z výkonu trestu zahrnují:

a) Poradenství a podpora

Poradenství po propuštění z vazby zahrnuje úvodní zhodnocení psychosociální situace osoby, jež vyhledala pomoc, které poté určí míru potřebné pomoci. Vhodné může být též právní poradenství. Poté se práce soustředí na vytváření modelů řešení problémů, poskytování informací a poradenství o dostupných prostředcích, a jak k nim získat přístup. Cílem procesu poradenství je zajistit hmotné zabezpečení, např. zajištění relevantní dokumentace, iniciace kontroly zadlužení a rozpočtová opatření; získání a udržování ubytovacích možností; odkaz na terapii.

Poradenství se změnilo na pomoc v případech, kdy klienti zažívají opakované problémy a permanentní krize, a kde se pracovní dohoda mezi sociálním pracovníkem a klientem prokáže jako spolehlivá. Pomoc je typická svým závazným charakterem, plánem podpory a dohodnutými cíli, a je dlouhodobějšího charakteru. Cílem procesu podpory je zajistit nezbytné hmotné životní minimum, stálé zaměstnání, a dlouhodobé bydlení; a překonat potíže, které se mohou vyskytnout během navazování a udržování společenských vztahů. Pro služby poradenství a podpory je klíčové zajištění stability osoby, jež hledá pomoc, pomoc při budování stabilní pozice a živobytí a následné umožnění reintegrace do společnosti.

b) Ubytování a bydlení

Během přípravy na propuštění z vazby se probační úředník snaží nalézt přechodné ubytování a po propuštění zajistit jeho financování. Probační úředníci v této oblasti spolupracují s místními státními i soukromými poskytovateli a koordinují podporu zaměřenou na ubytovací kapacity, jež patří Asociaci. To znamená vytvoření plánu nezbytných předpokladů pro získání trvalého ubytování a schválení pracovní dohody s klientem. Během tohoto procesu pomáhají zvláštní plány podpory šité na míru každého klienta zvyšovat a poté monitorovat schopnost klienta žít samostatně. Tento proces může začít nouzovým nebo přechodným útlukem přes ubytovací zařízení dohlížené VBSA a dosáhnout „konečného“, ubytování. Aby bylo dosaženo udržitelných opatření pro konečné ubytování, mohou ve spolupráci s místní správou příslušně připravení klienti být navrženi pro komunitní bydlení. K zajištění klienta během obtížného úvodního období a prevence vystěhování bude uzavřena dohoda o dohledu a podpoře, která začne fungovat poté, co se klient přestěhuje do komunitního bytu.

c) Prevence

Služby poradenství a podpory nabízené VBSA pomáhají zlepšovat pozitivní způsoby, jimiž klient může reagovat na požadavky společnosti. Nabídkou těchto služeb pomáhá VBSA v prevenci opětovného páchaní trestné činnosti a dosažení hmotných potřeb. Služby nabízené VBSA jsou zaměřeny na dosažení sociální a personální stability klientů. Sociální stabilita přispívá též ke zdokonalené bezpečnosti občanů a má tak preventivní účinky, neboť nejisté sociální postavení pachatelů propuštěných z vazby přímo souvisí s možností jejich opětovného páchaní trestné činnosti.

d) Zvláštní úkoly péče po propuštění z výkonu trestu

- Poradenství před propuštěním

Služby péče po propuštění nabízejí poradenství pachatelům, kteří jsou ještě ve vazbě. Tato poradenská sezení pomáhají zhodnotit dostupné prostředky, nebo prostředky, jichž je zapotřebí po propuštění vězně. K zajištění ubytování, jistého příjmu a reintegrace do procesu zaměstnání je obzvláště důležité zahájit tato opatření ještě před propuštěním.

- **Rodinné poradenství**
Vazba a propuštění z vazby jsou období, jež mohou obzvláště vést ke krizím uvnitř rodiny klienta. Služby péče po propuštění nabízí členům rodiny klienta poradenství v oblasti psychosociální podpory.
- **Služby poskytující každodenní konstruktivní činnosti**
Ústřední orgány péče po propuštění fungují též jako místa setkání a komunikační centra pro klienty a jejich rodiny. Zde mohou klienti pozitivním způsobem trávit svůj volný čas a účastnit se některých konstruktivních aktivit s cílem vytvoření každodenního rytmu. Konstruktivní aktivity v „klubu“ zahrnují kavárnu/čajovnu, komunitní kuchyň a prádelnu, telefony, noviny, časopisy, hry a společenské aktivity, jako např. jízdu na kole, bowling, minigolf. Jedním ze základních cílů „klubu“ je umožnit praxi socializace a řešení konfliktů.
- **Poradenství v oblasti zaměstnání**
Služby péče po propuštění poskytují pomoc a podporu při navazování kontaktu s Úřadem práce (AMS) a vyhledávání pracovních míst. Služby zahrnují též poskytování informací o kurzech a jiných programech. Počítače umožňují klientům získat informace o aktuálních volných pracovních místech registrovaných na Úřadu práce.
- **Pracovní školení**
Kromě poskytování poradenství provozují dva orgány Služeb péče po propuštění workshopy, kde klienti absolvují šestiměsíční odborné školicí programy. Cílem těchto programů je pomoci klientům seznámit se krok za krokem s požadavky pracovního prostředí, jako je např. dochvilnost, spolehlivost, pravidelnost a flexibilita.

Rozsah spolupráce s úřady práce určují dohody o spolupráci. Služby péče po propuštění dostávají od úřadů práce každoroční dotace na poradenství a podporu v oblasti politiky trhu práce a na zajišťování školení klientů.

V

Finance, účetnictví, záznamový systém a procesy hodnocení

Probační služby v Rakousku obecně financuje stát, přičemž většinu práce vykonává VBSA jako soukromý poskytovatel těchto služeb. Až do konce roku 1998 spravovalo rovněž Federální ministerstvo spravedlnosti své vlastní organizace v jednom federálním kraji. S účinností od 1. ledna 1999 byly i tyto úlohy svěřeny VBSA, čímž se VBSA stala největším dodavatelem probačních služeb Federálnímu ministerstvu spravedlnosti. Federální ministerstvo spravedlnosti je hlavním objednatelem služeb VBSA a zodpovídá za 81% jejího financování. Dalšími zákazníky jsou spolkové země (3,3%), místní úřady (3,6%) a úřady práce (3,9%). V současné době se podpory z Evropské Unie využívá pouze ve velmi malé

míře. Do rozpočtu přispívají i dary a členské příspěvky, ale na financování VBSA se podílejí pouze zanedbatelnou měrou.

Tabulka 1: Struktura ročních financí VBSA za rok 1998

Zdroj	%	Euro	ATS
Evropský sociální fond	0,2	42 357	583 000
Federální ministerstvo spravedlnosti	81,5	18 449 000	254 000 000
Federální ministerstvo zdravotnictví	0,3	72 675	1 000 000
Spolkové země	3,3	760 465	10 464 000
Úřady práce	4	888 000	12 219 000
Komuny (místní úřady)	3,7	828 345	11 398 000
Jiní zákazníci veřejného sektoru	0,5	125 360	1 725 000
Mezisoučet	93,5	21 166 202	291 389 000
Výnos: klienti	1	227 180	3 126 000
Mezisoučet	94,5	21 393 382	294 515 000
Jiné výnosy	4,1	940 271	12 938 000
Mezisoučet	98,6	22 333 653	307 453 000
Převod rezerv	1,4	316 397	4 354 000
Celkem	100	22 650 050	311 807 000

Významnou složkou rozpočtu jsou dotace a kompenzace za provedené služby. Různé oblasti činností VBSA mají různé struktury financování, které z převážné části závisí na dotyčném objednateli služeb. Financování státního sektoru je stanoveno ve smlouvách s jednotlivými objednateli služeb. Uzavřené smlouvy jsou 12-ti měsíční dotované smlouvy nebo dlouhodobé smlouvy o poskytování služeb. V rámci těchto smluv a výhrad v nich obsažených rozhoduje VBSA o využití prostředků. Rozpočet VBSA se skládá ze zhruba 80% osobních nákladů a 20% hmotných nákladů. Jedním z cílů VBSA je dosáhnout dlouhodobých smluv a tím plnit požadavky plánování organizace.

Následující tabulka znázorňuje srovnání nákladů (na personál a klienty) probačních služeb a vězeňského systému. Jelikož je k dispozici kompletní statistika vězeňského systému pouze za rok 1996, byl tento rok brán jako základ pro srovnání (viz též příloha 1). Údaje o probačních službách zahrnují kromě rozpočtu VBSA také orgány Federálního ministerstva spravedlnosti v té době (probační práce a mediaci ve spolkové zemi Štýrsko). Tabulka nezahrnuje počet míst v ubytovnách financovaných Federálním ministerstvem spravedlnosti a daných k dispozici klientům probačních služeb a péče po propuštění z výkonu trestu.

Tabulka 2: Srovnání ročních rozpočtů probačních služeb a vězeňského systému za rok 1996, počet a druh pracovníků, a průměrná denní klientela

1996	Probace	Vězení
Roční rozpočet	27 119, 4044 Euro 373 163 000 ATS	198 019,840 Euro 2 724 753 000 ATS
Počet zaměstnanců*	621	3 361
Dobrovolníci a smluvní zaměstnanci	823	-
Průměrný denní počet klientů	9 000	6 786

* k 31. prosinci 1996 (probace) a k 1. prosince 1996 (vězení); včetně zaměstnanců na poloviční úvazek.

Účetnictví

Účetnictví a evidence nákladů se používají pro účely zpracování rozpočtu a průběžného sledování prostřednictvím měsíčních plnění cílů. Účetnictví je sestavováno ve shodě s agenturami a odděleními VBSA. Za vynaložení nákladů zodpovídá VBSA Ministerstvu spravedlnosti a ostatním objednatelům. Spolkové země, komuny (místní úřady) a úřady práce mají účetní systémy, které se regionálně liší, od systémů založených na přesném dokládání výdajů až po jednorázové platby za poskytnuté služby, např. na základě odpracovaných hodin.

Výkon VBSA je monitorován paralelně s výší jejích nákladů. Zaznamenávají se údaje o plnění jednotlivých oddělení a jejich agentur, což slouží mimo jiné k posouzení využití personálních prostředků. Kromě tohoto soustavného řízení plnění, jež je pomůckou v dosahování cílů správní rady, je stabilním rysem průběžné provádění auditu. Audit provádí nezávislý externí auditor a interní auditorské oddělení VBSA, jež kontroluje systémy a organizaci. Objednatelé ze státního sektoru mají smluvní právo kontrolovat účetní knihy VBSA. Aktivita na federální úrovni rovněž podléhá auditu, který provádí Rakouský auditorský soud („Rechnungshof“).

Budoucí vývoj

V roce 1999 je účetní systém na dobrovolné bázi harmonizován se standardy stanovenými zákonnými účetními požadavky obchodního sektoru v Rakousku. Budou dodržována veškerá nařízení týkající se nárůstu a odkladů ke konci roku a hodnocení, a zpracována roční závěrka včetně výkazu zisku a ztrát. Evidence nákladů bude rozšířena o náklady na provozní účetnictví a systém přidělování režijních nákladů. Standardní hodnocení nákladů bude umožněno prostřednictvím rozlišení druhů nákladů, produktů, jednotlivých projektů, agentur, oddělení a spolkových zemí. Cílem je poskytnout VBSA základ pro vytvoření systému plnění a hodnocení nákladů, systému integrovaných investic a plánování likvidity.

Záznamový systém

U každého klienta se zpracovává složka, která kromě korespondence obsahuje soudní příkazy a jiné relevantní listiny a dokumentaci týkající se dozoru. Tento systém záznamu má následující cíle:

- systematické sledování a hodnocení práce ze strany sociálního pracovníka;
- soustavné poskytování informací o stavu podpory a cílů uskutečňované práce;
- hodnocení a průhlednost plnění v písemné zprávě o prováděných službách.

Zaměření a stav vývoje se v jednotlivých odděleních liší. Například v Oddělení probační práce obsahuje dokumentace popis problému a dostupných prostředků, plán dohledu a jeho revize, denní záznamy, a informace o ukončení dohledu.

K podpoře činností sociální práce v rámci VBSA jsou v současné době používány informační technologie. Oddělení mediace vykazuje značné střídání klientů, v 57% případů je intervence ukončena do tří měsíců, a již se používá systém elektronického zaznamenávání složek. Oddělení péče po propuštění z výkonu trestu má informační systém pro dokumentaci procesu dohledu.

Vybrané údaje o plnění shromažďují agentury, které tyto pro účely statistiky anonymizují a posílají do Asociace. Tyto informace jsou shromažďovány v době, kdy se

klient do služby přihlásí, nebo v době úvodního kontaktu, a zahrnují například zákonné požadavky na poskytování služeb nebo soudní trest, věk, pohlaví, trestný čin, údaje o sociální situaci. Mezi jednotlivými odděleními existují rozdíly v tom, které okamžiky během práce s klienty jsou zajímavé pro účely statistického monitoringu. Informace, jež vyžadují, se tedy vyvíjely v různých liniích. Pokud jsou poskytovány služby, které klient využije pouze jednou nebo dvakrát, sčítá se počet kontaktů a úspěšných odkazů. Pro poskytování služeb u většiny typů služeb existuje jednoznačně určený konečný bod, což znamená, že lze zaznamenávat důvody dokončení.

Následující hodnoty plnění jsou dostupné centrálně a jsou základem pro zprávy objednateli (čtvrtletní a výroční zprávy Federálnímu ministerstvu spravedlnosti), jakož i interní zprávy správní radě (některé z nich měsíční) a vedoucím agentur:

- zaměstnanecké statistiky k monitorování způsobu zaměstnání personálu;
- statistiky případů s důvody postoupení a trváním dohledu (probace, mediace v trestních záležitostech);
- čísla týkající se zaplnění kapacit ke sledování využití probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění;
- klientské statistiky obsahující počty neúspěšných a úspěšných postoupení (péče po propuštění z výkonu trestu).

VI

Práva probačních klientů

Práva klientů péče po propuštění z výkonu trestu a klientů probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění

Služby nabízené v těchto oblastech využívají klienti na dobrovolné bázi. Nemusí tak činit na základě soudního příkazu, nebo z nařízení státního zastupitelství, a mohou se tedy sami rozhodnout, jak dlouho a do jaké míry budou služby využívat. Tudiž neexistuje a ani není požadováno zákonné opatření týkající se statutu kontaktu. Smluvní dohody s různými finančními orgány (federální vládou, spolkovými zeměmi, komunami, úřady práce) znamenají, že VBSA je povinna nabízet určitým skupinám klientů specifické služby. To však nenaznačuje vymahatelnou právní smlouvu s jednotlivými klienty. Probační ubytovny a ubytovny pro péči po propuštění uzavírají s klienty smlouvy, jež klientům udělují právo používat na určitou dobu byt za předpokladu, že budou plnit ustanovení dohody o dohledu. Toto právo je vymahatelné v souladu s Občanským zákoníkem. Klient má rovněž v praxi (ne formálně) právo stěžovat si řediteli organizace na podporu a poradenství poskytované daným sociálním úředníkem.

Probační práce a mediace

S výjimkou dobrovolné probace se tyto aktivity uskutečňují na základě příkazu vydaného státním zástupcem nebo soudem (viz kapitola 4). V případě, že není vydán příkaz na probaci

nebo mediaci, a místo příkazu je uložen trest nebo preventivní opatření kombinované s vazbou, má pachatel právo odvolat se k soudu druhé instance („*Gericht II. Instanz*„). Pachatel má rovněž právo proti probačnímu příkazu se odvolat.

Pokud je vydán příkaz na mediaci, neexistuje ustanovení na odvolání, neboť mediace ze zásady vyžaduje dobrovolnou účast. Pokud se podezřelý neúčastní mediace, zpravidla je znovu zahájeno trestní řízení a v závislosti na jeho výsledku dojde k odročení řízení, zproštění viny nebo odsouzení. V případě odsuzujícího výroku má obviněný právo odvolat se k soudu druhé instance.

Zákon o probačních službách z roku 1969 obsahuje příslušná ustanovení o realizaci dohledu a mediace. V zásadě se skládá z nařízení týkajících se organizace a právního statutu osob, jež jsou za realizaci odpovědny, a neobsahuje nic, co by se týkalo právního statutu klientů. Klienti probační práce nebo mediace mají ve skutečnosti (ale ne ze zákona) právo stěžovat si vedoucímu agentury na práci svého sociálního pracovníka.

VII

Nové trendy

Úlohy státního sektoru vykonávané sektorem soukromým

S účinností od 1. ledna 1999 se realizace probační práce a mediace v jediné spolkové zemi (Štýrsko), ve které tyto služby poskytovaly agentury Federálního ministerstva spravedlnosti stala úlohou VBSA. V současné době tedy systém probačních služeb po celém Rakousku provozuje poskytovatel soukromého sektoru – VBSA. Na základě zkušeností získaných během spolupráce Federálního ministerstva spravedlnosti a VBSA v rámci Obecné smlouvy (1.7.1994) lze některé základní požadavky úspěšné realizace poskytování veřejných služeb soukromou organizací shrnout následovně:

- a) legislativní určení požadovaných úloh a služeb, jakož i veřejného financování
- b) jednoznačné rozdělení úkolů určené na základě smluvních dohod mezi zástupci státního sektoru jako objednateli služeb a soukromé organizace jako poskytovatelem služeb. Objednatelé služeb zodpovídají za definici cílů, finanční rámec, monitorování a hodnocení. Poskytovatel služeb zodpovídá za vytváření a dodržování profesionálních standardů, administrativního a odborného dohledu pracovníka a podporu členů personálu, řízení pracovní zátěže zaměstnanců, zajištění ekonomicky proveditelného způsobu provádění úkolů, indikátory pro aplikaci příslušných opatření a zásahů na základě rozsahu nabízených služeb
- c) zajištění několikaletých plánovacích cyklů obzvláště v souvislosti s přípravou rozpočtu prostřednictvím smluv na dobu neurčitou. Tyto smlouvy musí obsahovat možnost výpovědi v případě neočekávaného vývoje nebo neuspokojivé realizace, nebo v případě, že se objednatel a poskytovatel v budoucnu nedohodnou na rozsahu a obsahu služby
- d) dohoda mezi představiteli státního sektoru a soukromé organizace týkající se strategických otázek včetně způsobu reakce na inovační vývoj.

Profesionalizace sociální práce

Nové trendy profesionalizace systému probačních služeb týkající se sociální práce jako takové, jakož i organizace a řízení sociální práce, vedly ke zvýšeným odborným požadavkům kladeným na personál. Jejich participace na vytváření a implementaci standardů nových pracovních metod, např. v oblasti dokumentování sociální práce, měla nejen pozitivní vliv na kvalitu, proveditelnost a přijetí nových trendů, ale též přispěla ke zvýšení kvalifikace zúčastněných osob.

V tomto ohledu je jedním z nejdůležitějších plánů VBSA vytváření popisů služeb a ukazatelů v systému probačních služeb:

- popisy služeb by měly zjednodušit různé druhy zásahů sociální práce, detailně popsat jednotlivé kroky, jež je třeba učinit, jakož i očekávané standardy a dostupné prostředky
- ukazatele by měly popisovat, jaké zásahy jsou vhodné pro určité skupiny klientů nebo problémové situace

Základním problémem tohoto cíle je rostoucí požadavek na větší průhlednost metody, vzájemnou závislost účinku a rozsah sociální práce, tj. její efektivitu. Dalším relevantním aspektem je rostoucí zájem třetích stran (zvláště poskytovatelů financí) o poměr nákladů a výnosů přidělených financí. V případě možnosti výběru mezi několika přístupy a metodami je nezbytné využít těch, jež dosahují vytyčených cílů nejhospodárnějším způsobem. Organizace požaduje efektivní výkony sociálních pracovníků, tj. maximální užitek s ohledem na cíle dosažené pomocí dostupných (v každém případě nečetných) prostředků. Požadavek na efektivnost sociální práce v tomto smyslu pochází jen částečně z vnějšku organizace. Skutečnost, že je sociální práce z podstaty orientována na zájmy klientů, vyžaduje účinné využití prostředků k zajištění optimálního prospěchu co největšího počtu klientů.

Vytváření popisů služeb a ukazatelů v sociální práci je nezbytným předpokladem efektivního využití nástrojů řízení, jako např. provozního účetnictví a ukazatelů plnění v této oblasti práce. Tyto nástroje jsou velmi užitečné, pokud jsou pečlivě přizpůsobeny a zavedeny, a pokud byl splněn nejdůležitější požadavek (tj. definice cílů organizace v poskytování podpory sociální práce). Hospodárnost spolu s efektivností (jednoduše řečeno šetrnost) nikdy nejsou smysluplným cílem samy o sobě, ale je třeba je měřit vůči schopnosti dosáhnout vytyčených cílů.

Další vývoj alternativních opatření v rakouském trestním právu

Funkce vyrovnání (Clearing function)

V březnu 1999 schválil rakouský parlament rozsáhlou novelu nařízení Trestního zákoníku procesního, obzvláště značné rozšíření alternativních opatření v rámci trestního práva:

- zaplacení pokuty
- výkon veřejně prospěšných prací
- uložení probační lhůty, v případě potřeby ve spojení s dohledem a plnění požadavků
- mediace v jurisdikci pro dospělé¹⁹

Tyto změny byly provedeny s cílem odklonu od trestů a trestních postihů v případě drobnějších nebo méně závažných trestných činů, alespoň u prvopachatelů. Jsou zaměřeny

¹⁹ Popis obsahu těchto nových opatření viz Kapitola 4 výše

převážně na tresty odnětí svobody, jejichž negativní následky přetrvávají dlouho poté, co byl výkon trestu ukončen. Tato opatření jsou též navržena s cílem nahradit trest odnětí svobody pokutami, neboť ty mají na nejhudší podezřelé a pachatele největší vliv. Během uplatňování nejužitečnějšího alternativního opatření v jednotlivých případech má v souladu s výše uvedenou novelou zákona státní zástupce nebo soud právo konzultovat s vedoucím oddělení mediace, jaké opatření by bylo nejúčinnější. Tomu se říká funkce vyrovnání.

Nová nařízení vejdou v platnost k 1. lednu 2000. Ve zbývajícím čase bude vytvořena potřebná infrastruktura a formulován profesionální základ nových typů zásahu sociální práce využívaných v systému probačních služeb. VBSA uskuteční tuto přípravnou fázi pomocí metod řízení projektu (project management).

Nové cílové skupiny a orientace na oběť

V Rakousku se stále více do popředí veřejné a politické diskuse dostávají zájmy těch, kteří trpí následky trestného činu. Ačkoli jedno hledisko této diskuse lze charakterizovat snahou využít údajných zájmů obětí k zastávání represivních trestů a uplatňování trestních postihů, tento negativismus nehanobí téma jako celek. Zcela nedávno dominovala „ochrana obětí,, (zčásti ve výše popsaném negativním významu) diskusi o rozšíření alternativních opatření v souladu s novelou Trestního zákoníku schválenou v roce 1999.

Z hlediska organizace, která je převážně aktivní v systému probačních služeb, zasluhuje tento vývoj z několika důvodů zvláštní pozornosti, a činí účast v této diskusi nezbytnou i užitečnou. V prvním případě je důležité působit proti tendencím, které v očích oběti zvyhodňují zhoršený právní statut podezřelého nebo pachatele. Tyto tendence zahrnují zastávání se rozšířených právních nároků jednotlivých obětí na odškodnění ze strany podezřelého, jako např. odvolání proti zproštění trestu nebo odvolání proti uložení alternativních opatření. Za druhé je třeba vyvinout iniciativy, nebo rozšířit jejich použití na případy, kdy byl trestný čin zapříčiněn konfliktem mezi zúčastněnými stranami, a kde podpora řešení a vyřešení tohoto konfliktu včetně náhrady způsobených škod ve srovnání s tradičním trestním řízením poskytuje oběti i podezřelému či pachateli výhody. Za třetí je důležité poskytnout podporu ve vztahu k jednotlivému problému nejen podezřelému či pachateli, ale i oběti nebo jiným osobám postiženým trestným činem.

VBSA zřídila pracovní skupinu, která svými zkušenostmi do těchto diskusí přispívá. Tato pracovní skupina bude sledovat, do jaké míry další osoby postižené trestným činem hrají ve stávající probační službě roli a v průběhu roku 1999 předloží své výsledky. Ohled na tyto „třetí strany,, se rozhodně týká mediace; mohou se též stát profesionální nezbytností probační práce (např. navazující práce s trestnými činy spáchanými v rodině), kdy se předmětem práce stává nejen klient probace jako individuum, ale též jeho sociální prostředí a rodinní příslušníci.

Práce s podezřelými a pachateli rovněž pomáhá v porozumění potřebám obětí. Je tedy pravděpodobné, že zaměstnanci VBSA vytvoří projekty na poskytování služeb, které zatím pro tuto skupinu nebyly vyvinuty. Během tohoto procesu bude důležité zachovat jednoznačný profesionální a osobní rozdíl mezi prací s pachateli a oběťmi, a vyvarovat se vyvíjení služeb, které by konkurovaly službám, které již úspěšně slouží zájmům obětí (např. útulky pro ženy, centra ochrany dětí).

Smluvní dohody mezi státními a soukromými poskytovateli sociální práce

Na základě pozitivních zkušeností s Obecnou smlouvou, která řídí implementaci probačních služeb v Rakousku, a která byla uzavřena s Ministerstvem spravedlnosti, se VBSA snaží nahradit jednoleté dohody se spolkovými zeměmi a komunami (místními úřady) o grantech a dotacích na základě dlouhodobějších smluv o poskytování služeb. Tento proces by vyžadoval, aby partneři v těchto smlouvách prokázali odhodlání k větší kontinuitě v sociální politice pro okrajové skupiny, jakož i určení jasných cílů, které lze podrobit kontrole. Ze společensko-politického hlediska by těsnější zapojení spolkových zemí a komun odpovědných za sociální zabezpečení do opatření probačních služeb znamenalo důležitý signál toho, že páčání trestné činnosti by nemělo vést k omezení práv jednotlivce jako občana spolkové země nebo komuny jenom kvůli právnímu požadavku na jejich podrobení federální jurisdikci (neboť uložení trestu je federální záležitostí).

VIII

Kontaktní adresy, telefonní a faxová čísla, e-mailové adresy, webové stránky a relevantní publikace

VÍDEŇ

VBSA – Verein für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit

Sídlo:

A-1050 Vídeň

Castelligasse 17

Tel: 01/545 95 60

Fax: 01/545 95 60-50

Email: vbsa@vbsa.at

Jednatel: Dr. Herbert Leirer

Tiskový mluvčí: Andreas Zembaty

Tel: 01/545 95 60-539

Fax: 01/545 95 60-50

Knihovna: Leo Zagler

Tel: 01/545 95 60-122

RELEVANTNÍ PUBLIKACE VBSA

Homepage: <http://www.vbsa.at>

- I. **Birsak, Johann, u.a.:** Betrifft: Bewährungshilfe. Materialien und Berichte aus einem Arbeitsfeld. 1979
- II. Bundestagung „40 Jahre VBSA“. Dokumentation, 1997
- III. **Christian Broda** – Vorlesung, Schriftenreihe, seit 1986
- IV. Der Bericht. Jahresbericht des VBSA
- V. **Haidar, Anni; Leirer, Herber; Pelikan, Christa; Pilgram, Arno** (Hrsg.) Konflikte regeln statt strafen! Über einen Modellversuch in der österreichischen Jugendgerichtsbarkeit, 1988
- VI. **Keller, Heinrich; Leirer, Herbert; Neider, M.; Steinert, Heinz** (Hrsg.) Sozialarbeit und soziale Demokratie. Festschrift für Elisabeth Schilder, 1979
- VII. **Leirer, Herbert** Entwicklung und Perspektiven ambulanter Straffälligenhilfe in Österreich, Buchbeitrag, 1984
- VIII. **Leirer, Herbert**, „Bewährungshilfe-Neu“, kursorischer Endbericht über ein Zwischenergebnis, in: sub – Sozialarbeit und Bewährungshilfe 3-4/1995, 13-27
- IX. Nimm´s in die hand. Information für Jugendliche im Umgang mit Justiz und Polizei. 1995
- X. **Pilgram, Arno; Kuschej, Hermann**, Im Schatten der Justiz. Straffälligen- und Bewährungshilfe in Österreich. Eine Bestandsaufnahme, in: neue Kriminalpolitik, 3/1997, 26-35
- XI. Probezeit. Geschichte des Vereins für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit 1957-1989 sub- Sozialarbeit und Bewährungshilfe. Die Fachzeitschrift des VBSA, seit 1979
- XII. **Zembaty, Andreas:** Das so gennante Kriminelle. Materialien zum Umgang mit der ganz alltäglichen Kriminalität, 1988

PŘÍLOHA 1

Trestní statistika

Počet pachatelů odsouzených trestními soudy během jednoho kalendářního roku zveřejňuje v Trestní statistice soudů („*Gerichtliche Kriminalstatistik*“) Rakouský Centrální statistický úřad, ÖSTAT („*Österreichisches Statistisches Zentralamt*“). Statistika soudní správy („*Statistik der Rechtspflege*“), kterou rovněž každoročně vydává ÖSTAT, je důležitým zdrojem informací o alternativních trestech (mediace, dočasné odložení).

Údaje o počtu pachatelů v daném okamžiku jsou k dispozici (viz kapitola 5) pouze u výkon trestů a probačních služeb, ne u trestů jako jsou např. pokuty, atd. V roce 1996 rakouské soudy odsoudily 66 980 lidí. Během posledních pěti let (1992-1996) se počet odsouzených osob snížil průměrně o 2,1% ročně. V roce 1992 byl počet odsouzených osob 74 419. V jurisdikci pro mladistvé, jež tvoří zhruba 5% celkového počtu od začátku 90.let byl roční pokles během pěti let zhruba 1,8%, tj. o něco nižší.

Tabulka 1: Tresty v roce 1996

Trest	Mladiství	Dospělí	Celkem
Pokuty:			
- podmíněné	360	12 572	12 932
- nepodmíněné	566	28 672	29 238
- částečně podmíněné	98	2 094	2 192
Pokuty celkem	1 024	43 338	44 362
Nepodmíněná pokuta + podmínečný trest odnětí svobody	31	515	546
Tresty odnětí svobody:			
- podmíněčné	1 020	11 480	12 500
- nepodmínečné	260	6 141	6 401
- částečně podmínečné	158	1 644	1 802
Tresty odnětí svobody celkem	1 438	19 265	20 703
Ostatní tresty			
- vinen bez trestu	115	0	115
- vinen s odloženým trestem	833	0	833
- jiné	50	371	421
Ostatní tresty celkem	998	371	1 369
Odsouzení pachatelé celkem	3 491	63 489	66 980

Analýza čísel podle typu trestu odhaluje nárůst trestů, jež se skládají částečně z podmíněných pokut a částečně z trestů odnětí svobody, dále nárůst trestů nepodmíněných pokut a podmínečných trestů odnětí svobody. Ve všech ostatních kategoriích byl zaznamenán pokles.

V roce 1996 mělo Rakousko přibližně 8 milionů obyvatel a věk trestní odpovědnosti byl 14 let. Počet odsouzení na 1000 trestně odpovědných obyvatel byl 9,92, což byla marginálně vyšší hodnota než nejnižší hodnota v tomto období (9,91 v roce 1989) od roku 1947. V případě mladistvých pachatelů to bylo 7,43 odsouzení na 1000 trestně odpovědných osob a v případě dospělých pachatelů 10,10.

V roce 1996 bylo zastaveno 4 724 trestních řízení proti pachatelům jako důsledek alternativních opatření uložených soudy nebo státními zástupci. Během posledních pěti let (1992-1996) se počet odložených doprovázených alternativními opatřeními zvýšil ročně v průměru o 9,5% (2 997 osob v roce 1992). Je třeba poznamenat, že v roce 1996 bylo dočasné zastavení stíhání s dohledem nebo jinými podmínkami možné pouze v případech mladistvých a mediace u dospělých bylo zavedeno pouze jako zkušební projekt v některých částech Rakouska. V letech 1992 až 1996 se mediace u mladistvých zvýšila v průměru o 9,8% v zastavených trestních stíháních. Zastavení na základě mediace pro dospělé se zvýšilo ročně v průměru o 37,2%. Důvodem tohoto nárůstu je, že mediace byla vyvinuta a rozšířena právě v této době. Během stejného období se dočasné zastavení trestního stíhání v případech mladistvých zvýšilo v průměru o 1,1% ročně.

Tabulka 2: Alternativní tresty k trestnímu stíhání v roce 1996

Alternativní tresty	Mladiství	Dospělí	Celkem
Mediace v trestní záležitosti	1 895	1 180	3 39
Dočasné zastavení trestního stíhání s dozorem	1 091	0	1 091
Dočasné zastavení trestního stíhání s podmínkou	594	0	594
Počet trestů celkem	3 544	1 180	4 724

Statistika zaměstnanců

K 31. prosinci 1996 v systému probačních služeb pracovalo celkem 1 444 osob: 1 255 z nich pracovalo pro VBSA a 189 pro orgány Federálního ministerstva spravedlnosti (probační práce a mediace ve spolkové zemi Štýrsko). Z celkového počtu zaměstnanců bylo v té době 30% zaměstnanců VBSA (431), 13% státních zaměstnanců Federálního ministerstva spravedlnosti, a 57% dobrovolníků nebo smluvních pracovníků (823).

Viz Tabulka 3 na následující straně

Tabulka 3: Zaměstnanci systému probačních služeb k 31. prosinci 1996

Oddělení	Ženy	Muži	Plný úvazek	Poloviční úvazek	Celkem
Probace					376
- sociální pracovníci	134	130	232	32	264
- admin. pracovníci	74	2	26	50	76
- uklízečky	36	0	0	36	36
Mediace					88
- sociální pracovníci	31	26	52	5	57
- admin. pracovníci	21	2	7	16	23
- uklízečky	8	0	0	8	8
Péče po propuštění					59
- sociální pracovníci	18	27	35	10	45
- admin. pracovníci	7	0	7	0	7
- uklízečky	7	0	0	7	7
Probační ubytovny					51
- sociální pracovníci	14	24	28	10	38
- admin. pracovníci	3	2	0	5	5
- uklízečky	8	0	1	7	8
Zemské koordinační orgány					23
- zemská koordinace	2	4	0	6	6
- sociální pracovníci	7	4	9	2	11
- admin. pracovníci	3	0	0	3	3
- uklízečky	3	0	0	3	3
Ústř.kancelář VSBA					46
- vedení	3	16	18	1	19
- sociální pracovníci	0	1	1	0	1
- admin. pracovníci	19	3	19	3	22
- uklízečky	4	0	0	4	4
Počet státních zaměstnanců celkem*	385	236	435	186	621
Dobrovolníci					717
Probační pracovníci					0
Smluvní prac.: Péče po propuštění					37
Smluvní prac.: Ubytovny					69
Celkový počet zaměstnanců probačních služeb**					1 444

* Publikace a zdroj: D136, D123, st 3/96, St 7/92 až St 7/96, St 9/96, V 5/96.

** Přizpůsobeno dvojímu zastoupení ve 2 odděleních – Zemské koordinaci a Oddělení probační práce

PROBACE V EVROPĚ

Autoři: Jack Derks
Anton van Kalmthout
Andy Stelman
Thomas Gilly
Hartmut Wegener
Christoph Koss

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství KUFR
František Kurzweil
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku: září 2002

Vydání: první

Náklad: 170 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 80-7338-007-2